

KOOPERATİFÇİLİK

SAYI: NUMBER : 68

NİSAN – MAYIS - HAZİRAN

1985

APRIL – MAY – JUNE 1985.

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU

THE TURKISH CO-OPERATIVE ASSOCIATION was founded at İstanbul University in the year 1931, under the name of the Turkish Co-operative Society (Türk Kooperatifçilik Cemiyeti).

Its headquarters was moved to Ankara in late 1933, and at the beginning of 1934 amended its Statutes in conformance with the conditions prevailing at that date.

The Society changed its name into the «Turkish Co-operative Association» in 1948, and modified its Statutes in conformance with the Law No. 3512. or Associations.

The General Assembly of the Association convened on 30 th May, 1964 and resolved that in the light of its 33 years of experience and in accordance with the requirements of the planned economy era, the Statutes of the Association should be re-written. The new Statutes drawn up accordingly were reviewed and adopted by the General Assembly at its meeting on 27th June, 1965.

The Government declared it as an association serving public interest in 1946. The subject with which the Association is concerned, is theoretical and practical co-operative work. Its object is to propagate co-operative ideas in theoretical and practical fields, to promote the co-operative spirit and ideas, and to support activities in this direction.

In order to achieve the objectives outlined in its Statutes, the Association engages in the following activities :

a. Conduct or cause to be conducted research on the subject of co-operative movement, commission its members or other scholars, experts and authors to write articles and books and prepare summaries of articles and books on subjects pertaining to co-operative movement and publish them.

b. Prepare or cause to be prepared standard states for the various types of co-operatives.

c. Make contacts nationally or internationally among all types of public and private agencies, organizations, associations and persons on the subjects related to co-operative movement, legislation and applications, and express its opinion on these subject either directly or on request.

d. Convene academic meetings and arrange co-operative weeks, festivals and general co-operative conventions.

e. Conduct lectures, courses, seminars and general knowledge competitions in different parts of the country on the subject of co-operatives.

f. Join as member those international organization and associations whose objects are similar to its own.

g. Set up a library in the headquarters of the Association, closely connected with the co-operative movement concept, legislation and application and composed of books, periodicals and brochures in Turkish and foreign languages.

h. Participate in the conversions of international co-operative organizations, attend conferences to be arranged by such organizations and make the Turkish co-operative movement commonly known.

i. Make endeavours to ensure that the concept and application of the co-operative movement is widely diffused, that it develops and takes root, that it is included in the curricula of vocational schools, that chairs on the co-operative movement are instituted in the universities, academies, schools and that institutes specializing in the co-operative movement are founded.

k. Support and sustain the activities and enterprises of existing co-operatives act as guide to them in every respect, and at the request of the member co-operatives in solving their management problems.

KOOPERATİFÇİLİK

UÇ AYLIK KOOPERATİF İNCELEMELER DERGİSİ

SAYI: 68

NİSAN – MAYIS - HAZİRAN 1985

★

Türk Kooperatifçilik Kurumu Tarafından
Üç Ayda Bir Yayınlanır.

Fiyatı : 175 TL.

Yıllık Abone: 700 TL.

Yurtdışı: 1400 TL.

Yazışma Adresi: Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenışehir - ANKARA
Tel: 31 61 25 – 31 61 26

★

Türk Kooperatifçilik Kurumu adına sahibi

Hüsnü POYRAZ

Yazı İşleri Müdürü

Doç. Dr. Rasih DEMİRÇİ

★

Yayın Komitesi

Başkan : Doç. Dr. Rasih DEMİRÇİ

Raportör : İ. Ünver NASRATTINOĞLU

Üye : Alâaudin KORKMAZ

Üye : Halil BİLİCİ

Üye : Ayhan İNAL

Yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Başyazı: Türk Kooperatifçiliğinde Eğitimin Önemi KOOPERATİFÇİLİK	3 - 5
Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Ülkemiz Tarımındaki Gelişmelerin Değerlendirilmesi Prof. Dr. Ahmet ERKUŞ	4 - 26
Tarımda Üretim ve Verimliliğin Boyutları İsmail Orhan TÜRKÖZ	27 - 51
Tüketim Kooperatifleri ve Tüketicinin Korunması Rıza AYHAN	52 - 64
Gelişen Ülkelerde Makinanın Çok Sayıda Çiftlik Tarafından Müştereken Kullanılmasının Teşkilatlanması ve Ekonomik Yönleri J. Kuhn'dan çeviren Mustafa AYKAÇ	65 - 74
Milletlerarası İktisâdi Münâsebetlerin Teşekkülü İçin Kooperatifçilik Prensipleri Üzerine Paul Georg Juhl'dan çeviren Ahmet ÇAKALLI	75 - 82

CO-OPERATION

A QUARTERLY PUBLICATION ON COOPERATIVE WORKS

NUMBER : 68

APRIL – MAY – JUNE 1985

Quarterly Published by the Turkish Co-operative Association

Correspondence Address:

Türk Kooperatifçilik Kurumu

Mithatpaşa Caddesi 38 A Yenışehir - ANKARA

Tel: 31 61 25 – 31 61 26

Proprietor on behalf of the Turkish Co-operative Association

Responsible Editor

Hüsni POYRAZ

(The opinions expressed in the articles belong to the authors)

CONTENTS

	Page
Editorial: Importance of Training in the Turkish Co-operation CO-OPERATION	3 - 5
An Appraisal of the Agricultural Developments in This Country Since the Establishment of the Republic Prof. Dr. Ahmet ERKUŞ	4 - 26
Dimensions of the Production and Productivity in Agriculture İsmail Orhan TÜRKÖZ	27 - 51
Consumer Co-operatives and Protection of the Consumers Rıza AYHAN	52 - 64
Organization of Joint Machinery Use in the Agriculture of Developing Countries and Its Economic Aspects Translated by Mustafa AYKAÇ from J. Kuhn	65 - 74
On the Principles of Co-operation in the Improvement of International Economic Relations Translated by Ahmet ÇAKALLI from Paul G. Juhl	75 - 82

TÜRK KOOPERATİFÇİLİĞİNDE EĞİTİMİN ÖNEMİ

Mithat Paşa'nın Memleket Sandıklarının kurmasıyla 1863 yılında başlayan Kooperatifçilik Hareketi aradan 122 yıl gibi uzun bir süre geçmesine rağmen, yurdumuzdaki kooperatifçilik, Batı ülkelerindeki kooperatifçilik seviyesine ulaşamamıştır. Bunun sebeplerinin en önemlisi kooperatifçilik eğitiminin ih-mâl edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Bilindiği üzere Kooperatifçilikte 6 ana ilke vardır.

- 1 - Gönüllü ortaklık
- 2 - Demokratik yönetim
- 3 - Risturn
- 4 - Sermayeye sınırlı faiz
- 5 - Eğitim
- 6 - İşbirliği

Bu ilkelerin birbirlerini tamamlayan konular olması dolayısıyla herhangi birinin gerçekleştirilememesi hâlinde kurulacak kooperatiflerin faaliyetlerini devam ettirmeleri ve başarılı olmaları imkân dahilinde değildir.

İşte, kooperatifçiliğin ana ilkelerinden olan eğitim ilkesini kamu kurum ve kuruluşları ile kooperatif merkez birlikleri ve bu hususta kamu yararına dernekler istendiği şekilde gerçekleştirememişlerdir.

Yurdumuzda kooperatifçiliğin gelişip yaygınlaştırılması yönünden eğitim büyük bir önem arzettiğini gören büyük insan MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, kamu yararına derneklerden olan Türk Kooperatifçilik Kurumu'nu 20 Mayıs 1931 tarihinde kurdu. Bu husustaki eğitim ve araştırmaların yapılması ve yaptırılması Kurum'un ana görevleri arasında bulunmaktadır. Türk Kooperatifçilik Kurumu'nun maddî imkânlarının kifâyetsizliği ve eğitim tesislerinin bulunmaması dolayısıyla eğitim konusunda arzulanan seviyede hizmet verememiş, ancak bu görevini yaygın organı olan ve 51 yıldan beri aralıksız olarak yayınlanan Karınca Dergisi ile 14 yıldan beri 3 ayda bir yayınlanan Kooperatifçilik Dergisi, zaman zaman düzenlediği seminer, konferans, kongre, panel, kamu kurum ve kuruluşlarının düzenlediği kurslarda konferanslar vermek suretiyle Türk Kooperatifçiliğinin gelişip ve yaygınlaştırılması yönünden görevini yerine getirmeye çalışmıştır.

Ayrıca Türk Kooperatifçiliğindeki eğitim boşluğunun doldurulması yönünden Türk Kooperatifçilik Kurumu'nun önderliğinde Kooperatif Merkez Birliklerinin de iştirakiyle Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı kurulmuş olup bu kuruluşun da önümüzdeki yıllarda büyük hizmetler vereceğine inanmaktayız.

Diğer taraftan 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nda "Kooperatifçiliğin tanıtılması, eğitimi ve organizasyonlarında yol göstermek, ögütleriyle yönetim ve faaliyetlerine yardımda bulunmak gibi hizmetler için kooperatiflerin yıllık bilançolarına göre hasıf olan müsbet gelir-gider farkının % 1'i, ilgili Bakanlıkların emrindeki fona yatırılır" hükmü getirilmiştir.

Bu fonların Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlıkları bünyelerinde bulunduğu, yeterli olmamasına rağmen Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yıllık eğitim ve araştırma programları yapılarak bu programların uygulamaya konulması suretiyle gayesine uygun olarak kullanıldığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından gayesine uygun olarak kullanılmadığı sanılmaktadır.

Yine Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığımıza bağlı Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği tarafından; bünyelerinde bulunan kooperatif ortaklarının ve genel kooperatifçilik personelinin, kooperatifçilik, muhasebe ve finansman konularında eğitilmesi yönünden çalışmalar yapılmaktadır. Ortakların mesleki ve teknik yönden bilgilerini artırmak, sosyal ve kültürel konuları ile ilgili çalışmalar yapmak, kurslar açmak, seminerler tertip etmek, Tarım Kredi Kooperatiflerinin görevleri arasında bulunmaktadır.

Son yıllarda üniversitemiz kooperatifçilik eğitimine de büyük bir önem vererek, programlarına kooperatifçilik dersleri koymaya başlamışlardır. Dokuz Eylül Üniversitesi'ne bağlı Meslek Yüksek Okulu'nda Kooperatifçilik Bölümünün açılması, bu hususta önemli bir gelişme olarak görülmektedir.

Bir kooperatifin kurulması ve onun başarılı bir şekilde yönetilebilmesi için yeterli bilgi ve tecrübeye ihtiyaç bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde kırlık alanda oturanların büyük bir kısmının ancak ilkökul mezunu olmaları dolayısıyla yönetici olarak bilgili bir kimseyi bulmak her zaman mümkün olmamaktadır. Bunun dışında sadece yöneticilerin bu hususta bilgili olması da kâfi değildir. Kooperatifin kurulabilmesi ve kurulan kooperatiflerin faaliyetlerini sürdürebilmeleri için ortakların da kooperatifçilik ruhuna sahip olmaları gerekmektedir.

Kırlık alanda kooperatifçilik ruhunun gelişip yaygınlaşması için yurdumuzda güçlü kooperatif birliklerinin kurulup, eğitim konularına eğilmeleri bugün için mümkün olmadığına göre, konunun şimdilik devlet tarafından ele alınması gerekmektedir.

Kooperatifçilik eğitimlerinin gerçekleştirilebilmesi için önce yurdumuzda kooperatifçilik eğitimi yapan yüksekokul ve üniversitelerimizden mezun olan kişilerin kısa süreli kurslara tâbi tutulması suretiyle kooperatif öğretmenlerinin yetiştirilmesi gerekmektedir.

Yetiştirilen bu öğretmenler vasıtasıyla Kooperatifçiliğin benimsenmesi, gelişmesi ve başarıya ulaşması için de, kırlık alanda yaşayan vatandaşlarımızın bir program dâhilinde genel kooperatifçilik bilgileri yönünden eğitimleri gerekmektedir.

Kırlık alanda yaşayanlar bu bilgilerle mücehhez hâle getirildikten sonra kurulan kooperatiflerin yönetici, denetici ve personelinin de kısa sürede eğitimden geçirilmesi zarûrîdir.

Netice olarak, Türk Kooperatifçiliğinin istenen seviyeye ulaşabilmesi için eğitime gereken önem verilerek bu konunun bir program dâhilinde kısa sürede gerçekleştirilmesini zarûrî görmekteyiz.

KOOPERATİFÇİLİK

CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE ÜLKEMİZ TARIMINDAKİ GELİŞMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Ahmet ERKUŞ*

ÖZET

Ülkemizin ekonomik kalkınması ile tarımsal gelişmesi arasında yakın ilişki bulunmaktadır. Nitekim, millî gelirimizin 1/5'inin elde edildiği tarım sektörü % 50 milyona yaklaşan nüfusumuzu beslemeye yeterli gıda maddelerini üretmekte, yerli sanayimizin hammadde ihtiyacının 3/4'üne yakın kısmını karşılamakta, toplam ihracat gelirimizin % 36,6'sını sağlamakta ve faal nüfusunun yarısına istihdam imkânı vermektedir.

Cumhuriyetimizin kuruluşundan günümüze kadar geçen sürede, tarımda oldukça önemli gelişmeler kaydedilmiş ve böylece birim alana ve hayvan başına verim ürünler itibarıyla 2-12 katı arasında artmıştır. Ancak, tarım işletmeleri bir üretim planından yoksun olarak faaliyetlerini sürdürdüklerinden, üretim kaynakları gereği gibi değerlendirilememektedir. Oysa, modern tarım tekniğinin uygulanmasının yanısıra, işletme düzeyinde üretim planları yaparak, üretim kaynaklarının optimal düzeyde kullanımı ile tarım sektörünün ülke ekonomisine katkısı daha büyük olacaktır.

GİRİŞ

Ülkemizin ekonomik kalkınması ile tarımsal gelişmesi arasında yakın bir ilişki vardır. Bu gerçeğin bilincinde olan Büyük Önder Atatürk; 1922 yılında, ülke kalkınması ile tarımsal kalkınmanın birbirinden ayrı düşünülemediğini vurgulamış ve Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren çeşitli vesilelerle yaptığı konuşmaları ile modern tarımın yurt düzeyinde yerleştirilmesi çalışmalarına ışık tutmuştur.

*Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi

CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE ÜLKEMİZ TARIMINDAKİ GELİŞMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana tarım sektörümüzde teknik, ekonomik ve sosyal bakımdan oldukça önemli gelişmeler kaydedilmiş, ancak mevcut üretim kaynaklarından en verimli bir şekilde yararlanma düzeyine henüz varılamamıştır. Oysa, ülke kalkınmasında Dördüncü Beş Yıllık Plan Döneminin son yılını idrak ettiğimiz bu günlerde; hızla artan nüfusumuzun gıda ihtiyacının karşılanması, yerli sanayimizin hammadde ihtiyacının büyük ölçüde yurt içinden sağlanması, sanayileşmeye yönelik yatırım mallarına döviz temini ve faal nüfusun önemli bir kısmına istihdam imkânının yaratılması tarım sektöründen beklenilmektedir. Bu nedenle, Cumhuriyetimizin kuruluşundan günümüze kadar geçen sürede tarımın gelişmesi yolunda neler yaptığımız ve bundan sonra neler yapabileceğimizin ortaya konulması büyük önem taşımaktadır.

Bu incelemede, önce, ülkemizde tarımsal faaliyetin hangi tabiat şartları altında gerçekleştirildiği ortaya konulmaya çalışılacak, daha sonra, Türkiye tarımının geçmişi ve halihazır durumu ele alınarak değerlendirilecek ve geleceğe yönelik önerilere yer verilecektir.

1. Tabiat Şartları

Akdeniz tarım sisteminin genel özelliklerini taşıyan ülkemiz (Aras/138), 35° - 42° kuzey enlemi ve 25° - 44° doğu boylamı arasında yer almakta ve 780.576 km^2 büyüklüğe sahip bulunmaktadır. Morfolojik yapı itibariyle dağlık bir görünümde olan Türkiye'de, yükselti kuzey-güney istikametinde 800-1100 m. ve batı-doğu istikametinde 800-2000 m. arasında değişmekte (Balaban ve ark./38), deniz seviyesinden itibaren ortalama yükseklik ise 1132 m. yi bulmaktadır. Dağların oldukça yüksek, kayalık ve sarp oluşu, bir taraftan ülke yüzölçümüne göre tarımsal alanların dar olmasına, diğer taraftan yol, köprü gibi alt yapıların daha pahalı ve daha güç yapılması sonucu pazara yönelik tarımsal üretimin yurt çapında yerleşmesinin yavaş olmasına sebep olmaktadır.

Coğrafi konumu ve morfolojik yapıya uygun olarak iklim; ülkenin değişik bölgelerinde ve hatta aynı bölgesi içinde oldukça farklılık göstermektedir. Bununla birlikte ülke geneli için bir değerlendirme yapılırsa; Ege ve Akdeniz kıyılarında yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı geçen Akdeniz ikliminin, özellikle Doğu Karadeniz Bölgesinde her mevsimi yağışlı, yazları pek sıcak olmayan, kışları da pek sert geçmeyen Karadeniz ikliminin ve ülkenin 2/3'ünü kapsayan iç kısımlarda ise mevsimler ve gündüz sıcaklık farkları oldukça fazla olan, yağışları az, yarı kurak karakterli step ikliminin hüküm sürdüğü söylenebilir (Aktan/82). Yıllık ortalama yağış Akdeniz ve Ege kıyılarında 600-800 mm., Karadeniz kıyılarında 1000-1200 mm. iken, iç kısımlarda 400 mm. civarında kalmaktadır (Ertunç-Söğüt/120). Özellikle iç kısımlarda yağış miktarının düşük olması yanında, yağışın yetişme dönemleri içindeki dağılımının da düzensizliği ekilebilir alanların önemli bir bölümünde kuru tarımı zorunlu kılmaktadır.

Uzunlukları 70 ile 1151 km. arasında değişen 48 önemli nehirden sulama amacıyla gereği kadar yararlanılamamaktadır. Mevcut göllerin büyük bir kısmı elverişli su bulundurmadığından, sulama olanakları sınırlı kalmaktadır. Ancak, son yıllarda gerek enerji üretimi ve gerekse tarımsal alanların sulanmasına yönelik yatırımlar ile nehir ve göllerden yararlanma oranı artmış ve giderek de artmaktadır (Erkuş/316).

Yıllık sıcaklık ortalaması $9,2\text{ C}^{\circ}$ ile Doğu Anadolu Bölgesinde en düşük, $18,6\text{ C}^{\circ}$ ile, Akdeniz Bölgesinde en yüksektir. Güneş enerjisi, bilhassa güney ve batı kıyılarımızda sulanabilen alanlarda bir yılda 2, hatta 3 ürün almaya imkân vermektedir. Ancak, bu avantaj henüz arzu edilen düzeyde kullanılmamaktadır (Balaban ve ark./39-Erkuş/317).

Bir taraftan, iklim şartlarının bölgelere göre oldukça farklı olması, diğer taraftan kimyasal ve jeolojik oluşumun etkisi sonucu, toprak teşekkülü bölgelere göre farklı olmuştur. Kıyılar boyunca uzanan ovalarda ve ülkenin çeşitli bölgelerindeki dar vadilerde yüksek verimli, diğer kısımların büyük bir bölümünde ise organik maddelerce fakir ve tabii verimliliği düşük topraklar yer almaktadır. Ülke geneli için, toprakların tarımsal kullanıma uygunluğu açısından yapılan etüd ve değerlendirme sonuçlarına göre, Türkiye yüzölçümünün % 34,1'i, yani 26,5 milyon hektarı işlenerek tarım yapmaya uygun bulunmaktadır (I, II, III, IV ve V. sınıf araziler). Uzun yıllar yanlış arazi kullanımı sonucu, en verimli üst toprağın su ve rüzgar erozyonu sonucu verimi düşmüştür (Yeğen ve ark./63).

Tarımsal üretim faaliyeti üzerinde etkili olan; coğrafi konum, morfolojik yapı, iklim ve toprak durumu gibi tabiat şartları böylece özetlendikten sonra, Cumhuriyetimizin kuruluşundan bu yana tarımdaki gelişmeler mevcut istatistik verilerin elverdiği ölçüde ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2. Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Kadar Tarım Sektöründeki Gelişmeler

2.1 Nüfus

Ekonomik faaliyetlerin temelinde insan faktörünün önemi büyüktür ve bu faaliyetlerden tarım, yapısı gereği insana daha fazla ihtiyaç göstermektedir. Bu nedenle tarımsal üretimin niteliği ve niceliği üzerinde etkili olan nüfus durumu öncelikle ele alınmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ilkel araç ve yöntemlerle yürütülmeye çalışılan tarımsal faaliyette, insan faktörü önemli yer almakta ve faal nüfusun büyük bir kısmı bu sektörde çalışmakta idi. Nitekim 1927 yılı istatistiklerine göre 13.649.945 olan nüfusun

CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE
ÜLKEMİZ TARIMINDAKİ GELİŞMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.368.016'i, yani faal nüfusun % 81,6'sı tarımla iştigal etmekte idi (Rıza/2). O zamanlar mevcut arazinin gereği gibi işlenmesine yeterli olmayan bu nüfus, günümüze kadar geçen zaman içinde, 1935-1945 İkinci Dünya Savaşı yılları dönemindeki yavaşlama hariç giderek hızla artmış ve 48 milyona ulaşmıştır.

Cumhuriyetin kuruluşu ile başlayan ekonomik kalkınma süreci içinde köyden-şehre göç ve faal nüfusun tarım dışı sektörlerle tabii kayışı gerçekleşmiş, böylece gerek kırsal kesimde yaşayan nüfus oranı ve gerekse tarım sektöründe çalışan faal nüfus oranı giderek azalmıştır. Nitekim, 1927 yılında köylerde oturan nüfus oranı % 75,8 iken, 1980'de % 55,6'ya, aynı yıllarda tarımda çalışan faal nüfus oranı da % 81,6'dan % 55,8'e düşmüştür (Aktan/153 - Tezer/345). Bir taraftan, bilhassa 1950 yılından sonra hızla artan makinalaşma sonucu yeni ekilebilir alanların açılması, diğer taraftan sanayi sektörünün giderek gelişmesi ile, bu sektöre faal nüfusun bir bölümünün kayması sonucu artan işgücü talebi makina ile karşılanmıştır.

Gerek Cumhuriyetin kuruluş yıllarında ve gerekse günümüzde tarımda çalışan nüfusun büyük kısmını aile işgücü oluşturmaktadır. Yapılan tahminlere göre 1981 yılında aile işgücünün oranı % 69,9'dur (Türkel/83). Diğer taraftan ülkenin çeşitli bölgelerinde yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlara göre, aile işgücü dışında ücretle tutulan işgücü oranı % 1,07 - % 64,47 arasında değişmekte, ortalama % 10,81 olmaktadır. Entansif çalışan işletmeler ile büyük işletmelerde ücretle tutulan işgücü oranı, ekstansif çalışan ve küçük işletmelere göre daha yüksektir (Erkuş/318).

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında, savaşta verilen kayıplar nedeniyle çalışan nüfus mevcut araziye işlemeye yeterli değilken, geçen süre içinde bir taraftan nüfusun hızla artışı, diğer taraftan makinalaşmanın giderek yaygınlaşması ile çalışabilir nüfus arzı, talebi geçmiş, böylece gizli ve açık işsizlik meydana gelmiştir. Nitekim, 1981 yılında tarım sektöründe işgücü arzı ile talebi arasında 700.000 fark olduğu, bunun için daha az yoğun olduğu aylarda daha da fazlaştığı tesbit edilmiştir (Irmak/112). Durumun böyle olması, sadece işgücü arzının fazlalığından ileri gelmemekte, bunun yanında, tarım işletmelerimizin bir üretim planından yoksun olarak çalışmalarını da olumsuz etki yapmaktadır.

Nüfusun okur-yazar durumu incelendiğinde, olumlu yönde büyük gelişmeler görülmektedir. Nitekim, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında ülkede okur-yazar olmayanların oranı % 91,84 iken (İst. Um. Md./49) bu oran giderek düşmüş ve özellikle 12 Eylül Harekâtından sonra, gösterilen büyük çabalarla % 20-25 civarına kadar inmiştir. Ancak, kırsal nüfus ve kadın nüfusta okur-yazar olmayanların oranı daha yüksek bulunmakta, okur-yazarlar arasında ilkökul diploması olmayanlar ve ilk-

okul mezunları çoğunluğu teşkil etmektedir. Ayrıca tarım eğitimi görenlerin tamamına yakın kısmının, bu sektör dışı faaliyetlerde çalışma isteği de 60 yıllık dönemde, arzu edilen verim düzeyine ulaşamamada önemli bir etken olmuş ve olmaya devam etmektedir.

2.2 Arazi Nev'lerinde, Arazi Mülkiyeti ve Tasarruf Durumunda ve İşletme Büyüklüklerinde Meydana Gelen Gelişmeler

Cumhuriyetimizin kuruluş yıllarından günümüze kadar geçen zaman içinde, gerek arazi neveleri ile arazinin mülkiyet ve tasarruf durumunda ve gerekse tarımsal işletme büyüklüklerinde önemli değişimler olmuştur.

2.2.1 Arazi Nevlerinde Gelişmeler

Arazi nevelerindeki gelişmelerin en büyük kısmı tarla ve çayır-mer'a arazilerinde görülmektedir. (Cetvel 1). Ni'ekim Cetvel 1'den de görüleceği üzere, 1927 yılında toplam alan içinde, tarla arazisi oranı % 8,59, çayır-mer'a arazisi oranı % 59,95 iken tarla arazisi oranı % 31,47'ye yükselmiş, çayır-mer'a arazi oranı ise % 27,86'ya düşmüştür. Bu değişimde artan nüfus ve tarımda makina kullanımının giderek gelişmesinin etkisi büyüktür. Görüldüğü gibi tarla arazisi 4 katına yakın bir artış göstermiştir. Ancak bu alanın tamamı tarla arazisi niteliği taşımamakta, dolayısıyla verim düzeyi düşük olmaktadır.

Cetvel 1. Türkiye'de Arazi Nevleri ve Oranları (1927-1979)

Arazi Nevleri	1927		1957		1980	
	Alan (1000 ha)	%	Alan (1000 ha)	%	Alan (1000 ha)	%
Tarla arazisi	6628	8,59	22161	28,52	24567	31,47
Çayır Arazisi	4727	6,15	1700	2,19	644	0,83
Otlak, yaylak, mer'a	41554	53,80	28048	36,10	21101	27,03
Sebzelik	130	0,17	160	0,21	596	0,76
Meyvelik	303	0,39	530	0,68	1386	1,78
Bağ	158	0,20	743	0,96	820	1,05
Zeytinlik	393	0,51	476	0,61	813	1,04
Orman ve ağaçlık	12823	16,60	10418	13,41	20199	25,87
Göller ve Batak.	974	1,26	980	1,26	980	1,26
Dağlık ve Taşlık	9524	12,33	12482	16,06	6952	8,91
Toplam	77234	100,00	77698	100,00	78058	100,00

Kaynak: 1) A.F. Açıl - R. Demirci, Tarım Ekonomisi Dersleri, A.Ü.Z.F. Yayın No: 880, s. 68

2) A. Fethi Açıl, Tarım Ekonomisi, Ankara Üni. Basımevi, 1980, s. 107 ve Rasih Demirci, Tarımın Yapısı ve Yeniden Düzenlenmesi, Türkiye 2. İktisat Kongresi, İzmir, 1981. s. 861.

CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE ÜLKEMİZ TARIMINDAKİ GELİŞMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Cetvelden görüleceği gibi, sebzelik, meyvelik, bağ ve zeytinlik arazilerde de önemli gelişmeler olmuştur. Nitekim, 1927 yılında toplam alanın ancak 0,56'sını teşkil eden sebzelik ve meyvelik arazi 4 mislinden fazla artarak, % 2,54'e ulaşmış, bağ alanları 5, zeytinlik alanlar ise 2 misli genişlemiştir. Sebzelik ve meyvelik alanların genişlemesinde sulanabilen alanların artışı ve artan nüfusun talep yapısındaki değişimler önemli bir faktör olmuştur.

2.2.2 Arazi Mülkiyeti ve Tasarrufundaki Gelişmeler

Ülkemizde arazinin 2/3'si devlete, belediyelere ve özel idarelere ait bulunmakta ve bu arazinin büyük kısmını mer'a ve orman arazi oluşturmaktadır. Gerek eskiden gerekse günümüzde çiftçiler mer'a araziden ücretsiz olarak, dilediği ölçüde yararlanabilmekte, ancak çiftçilerin bu arazinin bakım, koruma ve iyileştirilmesi ile ilgili hiçbir yükümlülüğü bulunmamaktadır. Bu durum ve hayvan mevcudunun giderek artması sonucu aşırı otlatma ile mer'alarımız çok verimsiz hale gelmiştir. Orman araziden yararlanma kontrol altındadır.

Toplam alanın 1/3'ini oluşturan arazi özel mülktür ve Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana mülk araziler, reel taksim sonucu giderek küçülmüştür. Nitekim 1927 yılında 1.751.239 çiftçi ailesi varken, bu miktar 1963 tarım sayımı sonuçlarına göre 3.100.850'ye, nüfusu 5.000'den az yerleşim yerlerine ait sonuçları veren 1980 tarım sayımı verilerine göre ise 3.650.910'a yükselmiştir (1927-1963 ve 1980 tarım sayımları).

Özel mülkiyete âit arazilerin büyük kısmını küçük ve cüce mülkler oluşturmakta ve çiftçilerin çoğu bu mülk arazileri üzerinde zâtî işletmecilik yapmaktadırlar. Mülk arazinin bizzat işletilme şekli bugün olduğu gibi, eskiden de hâkim idi. 1950 tarım sayımında, işletmelerin % 72,60'ının kendi mülkleri üzerinde çalıştığı tesbit edilmiştir. Bu oranın gerek 1963 ve gerekse daha sonraki tarım sayımlarında daha yüksek olduğu ve % 80'i geçtiği ortaya konulmuştur. Bu oranlardan da anlaşılacağı gibi, ülkemizde kiracılık ve ortaklıkla çalışma şekli pek yaygın değildir. Eskiden büyük işletme sahiplerinin çoğunluğu arazilerini yarıcılıkla, az bir kısmı ise bir kahya tutarak beylik usulü denilen bir sistemle işletirlerdi. Günümüzde de ortaklık ve kiracılıkla arazi işletilmekte ancak bu işletme şeklinin büyük bir kısmı eskiye göre farklı olmaktadır. Bugün daha çok, makina ve iş hayvanı olamayacak durumda olan veya makina ve iş hayvanını bütün yıl devamlı tutmanın kendisine çok masraflı olacağını düşünen veyahut yalnız başına işlerin üstesinden gelemeyeceğini anlayan çiftçiler, arazilerini traktör ve biçerdöğeri sahipleriyle ortaklık yolu ile işletmektedirler. Halen bu şekilde çalışan işletmelerin oranı % 12, topraksız olup da büyük işletmelerde ortakçı ve yarıcılıkla çalışanların oranı ise % 3 civarında tahmin edilmektedir.

Kiracılık ile çalışma şekli gerek eskiden ve gerekse günümüzde pek yaygın değildir. Ancak, ortakçılığa nazaran daha ileri bir işletme şekli olarak kabul edilen kiracılıkla çalışma, giderek artmaktadır. Nitekim, 1950 tarım sayımı sonuçlarına göre, kiracılıkla çalışan çiftçilerin sayısı 14.815 iken, bu miktar 1963 tarım sayımında 293.518 olarak tesbit edilmiştir (Akay/21). Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında, günümüzde kiracılıkla çalışma şeklinin hızla arttığı belirtilmektedir (DPT 1979/13).

Bugüne kadar yapılan tarım sayımları sonuçlarına göre, kendi mülkünde çalışan çiftçiler sadece sayı bakımından değil, işledikleri alan itibariyle de hâkim durumdadırlar.

2.2.3 İşletme Büyüklüklerinde Gelişmeler

Ülkemiz tarım işletmelerinin büyüklük bakımından tasnifinde, işletme arazi genişliği esas alınmaktadır. Zira, işletmelerimizin büyüklüğünü belirleyecek gelir durumu, çalıştırılan işçi sayısı gibi daha sağlıklı kriterlere ilişkin veriler yoktur. 1945 tarihli Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na göre, 500 dekara kadar olan işletmeler küçük, 501-5000 dekar arasındakiler orta ve 5000 dekardan daha geniş olanlar da büyük işletme olarak kabul edilmektedir. Bu kritere göre ülkemizde çeşitli büyüklükte tarım işletmeleri bulunmakta ve bunların birbirine oranı, bölgeler itibariyle farklılık göstermektedir.

Cumhuriyetin kuruluşunu müteakip, 1927 yılında yapılan ilk tarım sayımı ile ülkede 1.752.239 tarım işletmesi olduğu ortaya konulmuş, fakat bu işletmelerin büyüklüğüne ilişkin bir tesbit yapılmamıştır. Bununla birlikte, Halkalı Yüksek Ziraat Okulu Ekonomi Öğretim Üyesi Fazıl Bey tarafından o zaman Türkiye'de 5000 dekardan daha büyük araziye sahip 2000 işletme olduğu belirtilmektedir (Rıza/11).

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar, artan nüfus ve reel taksim sonucu işletme sayısı giderek artmış, ayrıca sosyal, ekonomik ve teknik etkilerle işletme büyüklük grupları arasındaki oranlarda da değişmeler olmuştur. Bu durumu ortaya koyma amacı ile 1950, 1963 ve 1980 yıllarında yapılan tarım sayımlarının ilgili verileri Cetvel 2'de özetlenmiştir.

1927 yılında 1.752.239 olan işletme sayısı, Cetvel 2'den de görüleceği üzere 1950'de 2.527.000'e; 1963'de 3.101.000'e ve 1980'de ise 3.650.910'a yükselmiştir. Buna göre, Cumhuriyetimizin kuruluş yıllarından günümüze kadar geçen süre içinde, tarım işletmelerinin sayısı % 100'e yakın bir artış göstermiştir.

Cetvel 2. Türkiye'de İşletme Büyüklükleri

İşletme Büyüklükleri (Dekar)	1952				1963				1980			
	İşletme Sayısı (1000 adet)	%	İşlenen Alan (1000 ha)	%	İşletme Sayısı (1000 adet)	%	İşlenen Alan (1000 ha)	%	İşletme Sayısı (1000 adet)	%	İşlenen Alan (1000 ha)	%
1 - 20	773	30.6	836	4.3	1269	40.9	1176	7.0	1102.4	30.2	941.4	4.0
21 - 50	797	31.5	2790	14.3	863	27.9	2903	17.4	1164.7	31.9	3614.2	15.9
51 - 100	552	21.9	4012	20.7	562	18.1	3995	23.9	738.4	20.2	4839.2	21.3
101 - 200	260	10.3	3756	19.3	292	9.4	3973	23.7	422.3	11.6	5433.0	23.9
201 - 500	107	4.2	3232	16.6	100	3.2	2842	17.0	193.7	5.3	5200.2	22.8
501 - +	38	1.5	4826	24.8	15	0.5	1854	11.0	29.4	0.8	2736.0	12.1
Toplam	2527	100.0	19452	100.0	3101	100.0	16733	100.0	3650.9	100.0	20335.0	100.0

- Kaynak: 1) İstatistik Umum Md. 1950 Ziraat Sayımı Neticeleri, Yayın No: 371, Ankara 1956, s. 124
2) DİE, 1963 Genel Tarım Sayımı Örnekleme Sonuçları, Yayın No: 477, Ankara 1965, s. 6
3) DİE, 1980 Genel Tarım Sayımı Sonuçları, Ankara 1980, Yayın No: 1028, s. 4-5.

Cetvel 2'de dikkati çeken bir başka husus, gerek sayı ve gerekse işledikleri alan bakımından, ülkemizde küçük işletmelerin hakim olma durumudur. Nitekim, üç tarım sayımı sonucunda da, küçük işletmelerin sayısal oranı, toplam işletmelerin % 98'inden fazlasını, işledikleri alan ise, toplam işlenen alanın % 75,2 - 87,9'unu oluşturmaktadır. Zaman içinde, bilhassa 101-200 ve 201-500 dekar genişlik grubundaki işletmelerin işledikleri alan giderek artmış, 500 dekardan büyük genişlik grubunda ise işlenen alan tersine azalmıştır.

İl tarım sayımına (1927) göre işletme başına düşen ortalama arazi genişliği 24,9 dekadır. Bu miktar, Cumhuriyetin kuruluş yıllarından sonra tarıma açılan alanların artması ile 1950'de 77 dekara kadar yükselmiş ve daha sonraları artan aile sayısı ile düşmüştür. Son tarım sayımında ortalama işletme genişliği 62,4 dekadır.

Türkiye'de küçük tarım işletmelerinin hakim olması yanında, bu işletmelerin sahip oldukları araziler de hem çok parçalı hem de oldukça dağınıktır. Bu durum, işletme başarısını olumsuz yönde etkilemektedir. Zaman içinde işletmelerin parça sayısı artmış, ancak çok parçalı işletmelerin oranı tersine azalmıştır. Nitekim 1950 tarım sayımında arazi parça sayısı 15.719.000 iken, bu miktar 1963 tarım sayımında 17.717.000 olarak tesbit edilmiş, buna karşılık 10 parçalı işletmelerin oranı aynı devrede % 48,8'den % 43,3'e düşmüştür. İşletmelerimizin çok parçalı olmasında veraset kaidelerimizin rolü büyüktür.

2.3 Sermaye Durumundaki Gelişmeler

Ekilebilecek alanların marjinal sınırına gelindiği günümüzde, birim alandan alınacak ürünün artırılması için işletmelerin daha entansif çalışmaları zorunlu hale gelmiştir. Buna rağmen, ülkemiz tarımında kullanılan üretim vasıtaları arasında arazi ve emek eskiden olduğu gibi bugün de ön planda gelmekte, işletme sermayesi ise yeterli düzeyde bulunmamaktadır. Bunun ana nedeni, ülkemiz tarım işletmelerinin büyük çoğunluğunun küçük işletme olması ve bunların da tasarruf düzeyinin düşüklüğü sonucu sermaye birikiminin ağır gelişmesidir. Devlet Plânlama Teşkilâtı tarafından yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre; çiftçi ailelerinin % 52,1'i kendilerini geçindirebilecek geliri sağlayamamakta, % 43,7'si yeterli geliri elde edebilmekte ve % 4,2'si de yeterli gelirin üzerinde kazanmaktadır (DPT, 1970/35).

Cumhuriyetimizin kuruluşundan, günümüze kadar geçen zaman içinde tarım işletmelerimizin sermaye yapılarında pek önemli değişiklik olmamış gibi görünmektedir. Nitekim, tarım işletmelerimizde arazi sermayesi oranı 1940 yılında yapılan bir araştırmaya göre % 72,16, 1970-78 yılları arasında yapılan 19 araştırma sonuçları ortalama

CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE ÜLKEMİZ TARIMINDAKİ GELİŞMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

sında ise % 71,38 olarak tesbit edilmiştir. Ancak, söz konusu sürede işletme sermayesinde olumlu gelişmeler olduğu bir gerçektir. Zira, eskiye göre tarım işletmelerimiz daha makinalaşmış ve daha yoğun girdi kullanım düzeyine ulaşmıştır. Son 10 yıllık dönemde yapılan 19 araştırma verileri ortalamasında arazi sermayesi oranının % 71,38 olması, bu yıllarda enflasyon hızının giderek artışı ve bunun sonucu toprak kıymetinin büyük ölçüde yükselmesinden ileri gelmektedir. Gerçekten, 1950 yılında değişik nitelikteki tarla arazisinin dekar kıymetleri 100 kabul edildiğinde, 1974 yılında bunların 1449-3152 arasında değiştiği görülmektedir (Açıl, 1976/15-17).

Ülkemiz tarım işletmelerinde sermaye birikiminin az ve yavaş oluşu yanında, çiftçiler yeterli düzeyde ve düşük faizle kredi de temin edememektedirler. Nitekim, T.C. Ziraat Bankası kayıtlarından 1983 yılı itibariyle çiftçi başına düşen ortalama zirai kredi 147.390 TL., projeli kontrollü zirai kalkınma kredisi 1.867.690 TL., su ürünleri kredisi 644.08 TL. ve geliştirme - teşvik kredileri de 1.467.600 TL. olarak hesaplanmaktadır. Geçen zaman içinde, verilen kredi miktarı giderek artmıştır. Ancak, bilhassa 1975 yılından sonra hızlanan enflasyon sonucu nominal olarak artmış gibi görünen kredi, reel olarak gerilemiştir (Demirgil/326). Tarım işletmelerinin daha verimli çalışabilmeleri, ihtiyaç duydukları krediyi zamanında ve düşük faizle almalarına büyük ölçüde bağlı bulunmaktadır.

2.4 Girdi Kullanımındaki Gelişmeler

Ülkemiz nüfusu, Cumhuriyetimizin kuruluş yıllarındaki nüfusunun dört misline yaklaşmıştır. Geçen zaman içinde; bir taraftan artan bu nüfusun beslenmesini, diğer taraftan yerli sanayimizin hammadde ihtiyacının önemli bir bölümünün karşılanmasını ve tarımsal ürünlere ilişkin ihracat hacminin genişlemesini mümkün kılan üretim artışı sadece ekilebilir alanların genişlemesi sonucu sağlanmamış, üretim artışında, tarımda kullanılan temel girdilerin giderek yoğunlaşması da önemli rol oynamıştır. Ancak, tarımımızda girdi kullanımının hissedilir ölçüde artışı İkinci Dünya Savaşından sonra olmuştur. Daha önceleri toprağın büyük kısmı karasaban ve pullukla hayvan çeki gücü kullanılarak işlenmekte, genellikle bir kere sürümden sonra elle ekim yapılmakta, fennî gübre kullanımı yok denecek kadar az ve odun ihtiyacının giderilemediği yerlerde hayvan gübresinin de % 85'i tezek olarak kullanılmakta, kullanılan tohumluğun çok az bir kısmı ıslah edilmiş, münavebe uygulaması çok sınırlı, sulama ve tarımsal mücadele yetersiz, hasat elle ve harman da döğenle yapılmakta idi. Ülkemizde uygulanan tarım tekniğinde, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana önemli gelişmeler olduğu bir gerçektir, ancak bu gelişmeler arzu edilen düzeye henüz ulaşmamıştır.

2.4.1 Mekanizasyon

Tarımsal üretimde mekanizasyonun yerleşmesi çabaları, 1925 yılında; gümrük muafiyeti, akaryakıt vergi indirimi, eğitim ve yayım önlemleri ile başlamaktadır. Böylece yurda çeşitli tarım makineleri ithal edilmiştir (Tezer/358). Nitekim 1927 istatistiklerine göre Türkiye'de; traktör, çayır makinası, tırmık, mibzer, biçerbağlar, harman makinası, tınaz makinası ve triyör sayısı toplam olarak 15711 idi. Bu makineler yanında 1187004 karasaban ve 210794 demir pulluk bulunmakta idi. 1929-30 yıllarında dünyadaki ekonomik kriz ve daha sonra İkinci Dünya Savaşı, mekanizasyonda başlatılan gelişmeyi olumsuz yönde etkilemiş, ancak savaşın sona ermesi ve Marshall Planı'nın da uygulanması ile makinalaşma büyük hız kazanmıştır. Nitekim 1931 yılında 2000 ve 1950 yılında 16000 olan traktör varlığımız 1960 yılında 42000'e ulaşmıştır. Daha sonraki planlı dönemlerde traktörle birlikte diğer tarımsal âlet ve makina kullanımı da giderek artmıştır. 1983 yılı istatistiklerine göre; traktör değişik beygir gücünde olmak üzere toplam 513516, biçer-döver 13615, harman makinası 11552, orak makinası 28024, ekim makinası 199510, çapa makinası 91380 ve traktör pulluğu 597647 adede ulaşmış, buna karşılık, karasaban sayısı 839863'e ve döven sayısı 704040'a düşmüştür. Bu arada tarımsal mücadele, sulama, kuluçka, sağım ve tarımda kullanılan taşıma araçları sayılarında da önemli gelişmeler olmuştur.

2.4.2 Gübreleme

Ülkemizde birim alana kullanılan kimyasal gübre miktarı zaman içinde giderek artmakla birlikte, halen kimyasal gübre kullanım düzeyimiz tarımı ileri ülkelere göre oldukça düşüktür. İlk olarak 1934 yılında sadece 613 ton olan gübre tüketiminiz, yıldan yıla artmış ve 1950'de 42857 tona, 1970'de 2215226 tona ve 1983'de 8402411 tona yükselmiştir (Aydeniz - Zabunoğlu/60 ve DİE, Türkiye İstatistik Cep Yıllığı, 1984/95). Ancak, yukarıda da belirtildiği gibi, ülkemizde hektara gübre tüketim miktarı bazı ülkelere göre oldukça düşüktür. Nitekim, bitki besin maddesi olarak işlenen alanın hektarına 1983 yılında 62.1 kg. tüketim düzeyimiz varken, bu miktar 1978 yılı itibariyle İsrail'de 203.4 kg., İtalya'da 180.5, Fransa'da 297.4 kg., Yunanistan'da 146.3 kg. ve Yugoslavya'da 107.8 kg.'dır (Aras/162 ve Türkiye İstatistik Cep Yıllığı, 1984).

2.4.3 Sulama

Ülkemizin büyük bir kısmında kurak ve yarı kurak iklim hâkim bulunmaktadır. Bu nedenle, birim alana üretimin artırılmasında sulama büyük önem taşır. Sulama çalışmalarının yurdumuzda başlangıcı 19. yüzyıl sonlarına kadar gitmektedir. Cumhuriyet döneminde ise su işleri teşkilâtı 1924 yılında kurulmuş ve bu teşkilâta bağlı olarak baş-

CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMUZE
ÜLKEMİZ TARIMINDAKİ GELİŞMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

mühendislikler oluşturulmuştur. Daha sonraları giderek genişleyen bu teşkilât, 1929'da Sular Umum Müdürlüğü, 1937'de Su İşleri Reisliği ve 1953'de Devlet Su İşleri adı ile sulama çalışmalarına modern bir çehre vermiştir. Bu arada 1960 yılında Toprak-Su Genel Müdürlüğü de Küçük Sulama Projelerini yürütmekle görevlendirilmiştir. Böylece 1937-1962 yılları arasında devlet eliyle 275449 ha'lık bir alan sulamaya açılmış ve bunun % 60'ına yakın kısmı fiilen sulanmıştır. Planlı dönemde daha da hızlanan çalışmalar sonunda kamu sulamaları şebeke alanı 1,6 milyon hektara ulaşmıştır. Ülkemizde teknik ve ekonomik olarak sulanabilecek toplam alanın 8,5 milyon hektar olduğu, bunun halen halk sulamaları ile birlikte (2,4 milyon hektar) % 47,1'inin sulanabildiği belirtilmektedir (Korukçu-Benli/86-87).

2.4.4 Zirâi Mücadele

Tarımda verimlilik üzerine önemli etkisi olan bir diğer girdi de zirâi mücadeledir. Bu gerçek 61 yıl önce dile getirilmiş ve Türkiye İktisat Kongresi'nde zirâi mücadele konusunda, mücadele teşkilâtı ve laboratuvarlar kurulması ile ilgili olarak iki karar alınmıştır. Böylece 1924 yılında Ankara'da Zirâât Umum Müdürlüğüne bağlı Ziraat Mücadele Şubesi Müdürlüğü, 1938'de bazı illerde Zirâi Mücadele Müdürlükleri ve 1957'de Ankara'da Zirâi Mücadele ve Karantina Genel Müdürlüğü kurulmuştur (Erdiller-Kılınçer/122). Halen Genel Müdürlüğe bağlı enstitüler, başkanlıklar, müdürlükler ve grup şeflikleri yurt düzeyinde görev yapmaktadır.

Ülkemizde zirâi mücadele ile ilgili olarak kullanılan ilaç miktarı bilhassa 1950'den sonra hızla artmıştır. Nitekim 1950 yılında kullanılan tüm ilaç 9500 ton iken, bu miktar göztaşı ve kükürt hariç olduğu halde 1968'de 32400 tona ve 1983'de 41641 tona yükselmiştir (Şahinöz/1029 ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yay. No. 139/195). Toplam olarak 1983 yılında 1798673 ton tohumluk hastalık ve zararlılara karşı ilaçlanmış ve bu arada 7.940.478 ha alanda ve 101.714.914 adet ağaçta ilaçlama yapılmıştır. (Türkiye Zirâât Odaları Birliği Yayın No: 139/199). Zirâi mücadelenin yararına inanmış bulunan çiftçilerimizin kendi imkânları ile yaptıkları zirâi mücadele bilhassa meyve, sebze ve endüstri bitkileri üretiminde önemli düzeydedir.

2.4.5 Tohum ve Damızlık

Bulunulan şartlara uygun, hastalık ve zararlılara karşı dayanıklı ve yüksek verimli tohum ve damızlık kullanılması, verimliliği olumlu yönde etkileyen bir diğer faktördür. Dünyanın birçok ülkesinde ve yurdumuzda yapılan araştırmalarla iyi nitelikli tohumluğun % 20-25 civarında üretim artışı sağladığı ortaya konulmuştur. Ülkemizde 1960 yılına kadar genel olarak yerli popülasyonlardan saflaştırılmış çeşitler yetiştirilmiş,

daha sonraki yıllarda, bir taraftan dışardan verimli çeşitler ithal edilirken, diğer taraftan yurt içinde de ıslah çalışmaları hızlandırılmıştır. Ancak, kamu ve özel kuruluşlar halen ihtiyaç duyulan iyi nitelikli tohum ve damızlığı karşılayacak düzeye gelememişlerdir. Nitekim, Türkiye'de üretilen tohumluk, ihtiyaç duyulandan çok altında kalmış, örneğin buğday tohumluk ihtiyacının ancak 1/4'ine yakın kısmı (% 22) karşılanabilmiş (Demirci/879), mevcut sığır varlığımızın ise sadece % 18'i yüksek verimli ırklar ve melezelere çevrilebilmiştir (Özbek/24).

2.5 Ekiliş, Üretim ve Verimde Gelişmeler

Coğrafi konum ve hakim olan değişik iklim şartlarına uygun olarak, ülkemizde oldukça çeşitli tarımsal ürünler üretilmekte ve bölgelere göre farklı ürünler ağırlık kazanmaktadır.

Cumhuriyetimizin kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı sonlarına kadar ekiliş alanlarında ve buna paralel olarak üretim miktarında önemli ölçüde artış olmakla birlikte, söz konusu dönemde verim artırıcı girdi kullanım düzeyi düşük olduğundan, birim alana verim artışı pek fazla olmamıştır. Buna karşılık harp sonrası ve bilhassa plânlı dönemde bir taraftan ekilebilir alanlar genişlerken, diğer taraftan girdi kullanımında da önemli ölçüde artış olmuş, böylece sadece ekiliş alanlarının genişlemesi ve hayvan sayısının çoğalması ile değil, birim alana ve hayvan başına verimliliğin yükselmesi ile de üretim artışı sağlanmıştır. Cumhuriyetimizin kuruluşundan günümüze kadar geçen süre içinde tarla ürünlerinin ekiliş, üretim ve verimlerindeki gelişmeler Cetvel 3, 4 ve 5'de özetlenmiştir.

Cetvel 3. Tarla Ürünleri Ekilişi (1927-1983)

Ürünler	Y ı l l a r								
	1927			1950			1983		
	(1000 ha)	%	Ekiliş Endeksi	(1000 ha)	%	Ekiliş Endeksi	(1000 ha)	%	Ekiliş Endeksi
Hububat	3909	89,6	100	8244	83,5	211	13322	75,1	341
Baklagiller	174	4,0	100	439	4,5	252	1366	7,7	785
Endüstri Bit.	211	4,8	100	872	8,8	413	1279	7,2	606
Yağlı Tohum.	46	1,1	100	187	1,9	407	1282	7,2	2786
Yumru Bit.	23	0,5	100	126	1,4	548	270	1,5	1174
Yem Bit.	—	—	—	—	—	—	222	1,3	—
Toplam	4363	100,0	100	9868	100,0	226	17741	100,0	—

- Kaynak: 1) T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, İstatistik Yıllığı, Üçüncü Cilt 1930, Sayı 9, Ankara 1930
 2) T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ziraî İstatistik Özetleri 1936-1957, Yayın No. 379, Ankara 1958
 3) DİE, Tarım İstatistikleri Özeti 1983, Yayın No. 1110, Ankara 1985.

CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE
ÜLKEMİN TARIMINDAKİ GELİŞMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Cetvel 3'de görüldüğü gibi, nadas hariç toplam ekiliş alanı 1927 yılında 4.363.000 hektar iken, 1950'de 9.868.000 hektara ve 1983 yılında 17.741.000 hektara ulaşmıştır. Nadas alanları ise, 1927 yılında 2.265.000 hektar iken 1950 yılında 4.674.000 hektara, 1983'de de 5.854.000 hektara yükselmiş, ancak toplam ekili alanlar içindeki nispeti giderek azalmıştır. Ekili alanların genişlemesinin doğal bir sonucu olarak en fazla hububatta ve hububat içinde de buğday ekilişinde artış olmuş, hububatı endüstri bitkileri, baklagiller ve yağlı tohumlar takip etmiştir. Ancak 1927 ekilişleri 100 kabul edildiğinde 1983 yılına kadar en yüksek artışı yağlı tohumlar göstermiş ve 2786 olmuştur. Yağlı tohumları 1174 ile yumru bitkiler, 785 ile baklagiller ve 606 ile endüstri bitkileri takip etmiştir. Diğer taraftan, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar geçen sürede toplam ekiliş içinde ürünlerin aldıkları paylarda da değişiklik olmuştur. Gerçekten, 1927 istatistiklerine göre toplam ekilişte hububat oranı % 89,6 iken, bu oran 1950'de % 83,5'e ve 1983'de % 75,1'e düşmüş, buna karşılık endüstri bitkileri, yağlı tohumlar, yumru bitkiler ve bakliyat oranları tersine yükselmiştir. Gerçekten 1927'de; endüstri bitkileri ekiliş oranı % 4,8, bakliyat oranı % 4,0, yağlı tohumlar ekiliş oranı % 1,1 ve yumru bitkiler ekiliş oranı % 0,5 iken, bu oranlar; 1950'de sırasıyla % 8,8, % 4,5, % 1,9 ve % 1,4 olmuş, 1983'de ise endüstri bitkileri hariç diğerleri daha da yükselmiştir.

Geçen zaman içinde; hububat grubunda buğday ve arpa ekilişi, baklagillerde mercimek ve nohut ekilişi, endüstri bitkileri grubunda pamuk ve şeker pancarı ekilişi diğerlerine göre daha fazla olmuştur. Yem bitkileri ekiliş ve üretimi 1970 yılından itibaren istatistiklerde gösterilmiştir. Bu nedenle gelişimde dikkate alınmamış, sadece 1983 ekilişi verilmiştir.

Cetvel 4. Tarla Ürünleri Üretimi (1927-1983)

Ürünler	Yıllar					
	1927		1950		1983	
	(1000 ton)	Üretim Endeksi	(1000 ton)	Üretim Endeksi	(1000 ton)	Üretim Endeksi
Hububat	2400	100	7764	324	24366	1015
Baklagiller	100	100	395	395	1370	1370
Endüstri Bit.	117	100	1085	927	13551	11582
Yağlı Toh.	11	100	106	964	1694	15400
Yumru Bitkiler	36	100	799	2219	4205	11681
Toplam	2664	100	10149	381	45186	1696

Kaynak: DİE 1927, 1950 ve 1983 yılları üretim verileri

Cetvel 4'den de görüldüğü gibi, toplam üretim miktarı 1927 yılına göre 1950'de yaklaşık 4 misline yakın, 1983'de ise 17 misli bir artış göstermiştir.

Daha önce de belirtildiği üzere, Cumhuriyetin kuruluşunu müteakip modern tarımın gereklerini yerine getirme çabaları büyük bir şevkle başlamıştır. Ancak, derlenip toplanma, 1929-1930 dünya iktisadî krizi ve İkinci Dünya Savaşı nedenleri ile 1950'lere kadar birim alana ve hayvan başına verim pek yüksek olmamış, buna karşılık 1950-1983 arasında verimde önemli artışlar sağlanmıştır. Cetvel 5'de başlıca ürünler için bu durum açıkça görülmektedir.

Cetvel 5. Verimler (1927-1983)

Ürünler	Yıllar					
	1927		1949/51		1981/83	
	kg/ha	Endeks	kg/ha	Endeks	kg/ha	Endeks
Buğday	596	100	887	149	1853	310
Arpa	623	100	1029	165	1967	316
Mısır	740	100	1209	163	2368	320
Pirinç	913	100	2153	236	2709	296
Fasulye	424	100	999	236	1513	357
Nohut	437	100	982	225	1062	243
Mercimek	441	100	877	199	994	225
Fiğ	715	100	953	133	799	112
Burçak	582	100	755	130	1089	187
Tütün	601	100	748	124	990	165
Şeker Pancarı	2758	100	19860	720	33542	1216
Pamuk	392	100	280	71	811	207
Ayçiçeği	—	—	794	100	1194	150
Susam	238	100	476	200	623	262
Patates	1527	100	7364	482	11607	1088
Soğan	1574	100	4345	276	14419	916

Kaynak: DİE, 1927, 1949, 1950, 1951, 1981, 1982 ve 1983 istatistik verileri

Cetvel 5'den de anlaşılacağı üzere, Cumhuriyetimizin kuruluşundan bu yana çeşitli tarla ürünlerinde birim alana 2-12 katı arasında değişen artışlar sağlanmış, en yüksek artış şeker pancarında, en düşük artış ise fiğ veriminde olmuştur.

CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE
ÜLKEMİZ TARIMINDAKİ GELİŞMENİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Daha önce de belirtildiği gibi, sebzelik, meyvelik bağ ve zeytinlik alanlar Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar hem miktar hem de oransal olarak artmış (Cetvel 1), ayrıca bu sürede birim alanda da önemli ölçüde verim artışı sağlanmıştır. Nitekim, 1935-1983 döneminde; yumuşak çekirdekli grubunda elma üretimi 121.177 tondan 1.750.000 tona, taş çekirdeklilerden şeftali 6.100 tondan 270.000 tona, sert kabuklulardan fındık 72.300 tondan 395.000 tona ve turuncgillerden portakal 19.100 tondan 730.000 tona yükselmiştir. Mevcut istatistiklere göre üzüm üretimi 1938'de 977.371 ton iken, 1983'de 3.400.000 tona, sebze üretimi ise kavun-karpuz dahil 1968 yılında 7.571.670 tondan 1983'de 11.176.650 tona ulaşmış, yaş çay yaprağı üretimi ise 1963'de 47.223 ton iken, 1983'de 100.982 tona yükselmiştir.

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar mer'a alanların giderek daralmasına rağmen, bu süre içinde gerek hayvan sayısında ve gerekse hayvan başına elde edilen ürün miktarında artış sağlanmıştır. Cetval 6'dan da görüleceği gibi, bütün hayvanların sayıları artmış ve bu artışlarda; koyun 5, kıl keçi 2, tiftik keçi, 0,5, sığır 2 ve kümes hayvanları da 8 misline ulaşmıştır.

Cetvel 6. Hayvan Varlığı (1927-1983)

Hayvanlar	Yıllar					
	1927		1950		1983	
	(1000 adet)	Endeks	(1000 adet)	Endeks	(1000 adet)	Endeks
Koyun	10166	100	23083	227	48707	479
Kılkeçi	6854	100	14498	212	13615	198
Tiftik keçi	2572	100	3966	154	3117	121
Sığır	6928	100	10123	146	14099	204
Manda	454	100	948	209	758	167
Kümes hayv.	7769	100	20544*	264	63597*	8 0

* Hindi dahil

Kaynak: 1) 1927 Tarım Sayımı, Yayın No. 164, Ankara 1970, s. 92-98

2) 1936-57 Tarım İstatistikleri Özeti Yay. No. 379, Ank. 1958, s. 8-9

3) 1983 Tarım İstatistikleri Özeti, Yayın No. 1100, Ank. 1985

Hayvan sayılarındaki artış ile elde edilen üretim artışı yanında bir taraftan ıslah, diğer taraftan bakım ve besleme tekniğinin iyileştirilmesi sonucu hayvan başına yerli ineklerdeki süt verimi 350-500 kg'dan 700-1200 kg'a çıkmış, kültür ve melez ineklerden ise yılda alınan süt miktarı 3000 kg'ı geçmiştir. Yumurta veriminde de aynı şekilde artış sağlanmış ve tavuk başına 50-70 adet yumurta verimi 120-150 adede yükselmiş-

tir. 1983 yılı verilerine göre; 1.3 milyon ton et, 5.063.645 ton süt, 62260 ton yapağı, 4680 ton tiftik, 5.036.777.000 adet yumurta, 33.178 ton bal ve 1991 ton yaş ipek kozası, 545.600 ton su ürünleri üretilmiştir.

3. Sonuç ve Öneriler

Buraya kadar verilen öz bilgilerden, Cumhuriyetimizin kuruluşundan günümüze kadar geçen süre içinde, 1923-1950 yılları arası, daha çok derlenip toparlanma ve yeniden teşkilatlanma dönemi niteliği taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde ekili alanda bir misline varan artış görülmekle birlikte, verim artırıcı yönde girdi kullanımında önemli bir gelişme olmamıştır. Buna karşılık, plânlı kalkınma dönemine kadar tarımda bilhassa yapısal değişimler olmuş, artan traktör sayısı ile ekili alanlar önemli ölçüde genişlemiş ve verimi artırıcı teknik tedbirler benimsenmeye başlanmış, plânlı dönemde ise ekilebilir topraklarda marjinal sınıra kadar gelindiği gibi, modern araç ve gereçlerin daha yoğun kullanımı yönünde, subvansiyon ve destekleme önlemleri alınmıştır ve bu önlemler önemli ölçüde uygulamaya konulmuştur. Böylece günümüze kadar geçen sürede birim alanda çeşitli ürünlerde 2-12 kata varan artış sağlanmıştır.

Bu gelişmelere rağmen, ülkemiz tarımında arzu edilen düzeye ulaşıldığı söylenebilir. Halen uygulanan tarım tekniği ve sağlanan verim düzeyi, dünyanın ve Avrupa'nın tarımı ileri ülkelerine nazaran geridir. Nitekim, Türkiye'de 1000 hektara 16,27 traktör ve traktör başına 2,5 - 3 ton ekipman düşmekte, işlenen alanın hektarına bitki besin maddesi olarak 63,1 kg. gübre tüketilmekte ve işlenen alanın ancak % 14,4'ü, diğer bir deyişle sulanabilecek alanların % 30'u sulanmaktadır. Buna karşılık Avrupa'nın tarımı ileri ülkelerinden bazılarında, 1000 hektara düşen traktör sayısı 68,80 - 182,81 arasında değişmekte, gübre tüketimi Türkiye'deki miktarın 5-10 katını bulmaktadır.

Başlıca ürünler itibariyle birim alana verim mukayesesi yapıldığında da, çoğu ürün de dünya ortalamasının üzerinde bulunduğumuz, ancak birkaç ürün dışında, Avrupa ortalamasının oldukça gerisinde olduğumuz görülmektedir (Cetvel 7).

Özet olarak, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar, üretim alanları genişlemiş, modern tarımın gerekleri bir ölçüde yerine getirilerek birim alana ve hayvan başına verim artışı sağlanmış ve birim kıymeti daha yüksek kaliteli ve pazara açık ürünlerin ekiliş oranları artmıştır.

Tüm bu gelişmelere rağmen tarım sektörümüzde halen, mevcut üretim kaynaklarından tam olarak yararlanılmadığı da bir gerçektir ve bunun sağlanması hem artan nüfusun gıda ihtiyacının karşılanması, hem de ülkenin ekonomik kalkınması için zo-

CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE
ÜLKEMİZ TARIMINDAKİ GELİŞMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Cetvel 7. Dünya, Avrupa ve Türkiye'de
Başlıca Ürünlerin 1977/1979 Ortalama Verimleri

Ürünler	Dünya	Avrupa	Türkiye
Buğday	1784	3440	1814
Arpa	1891	3374	1837
Çeltik	2612	4474	3972
Mısır	3089	4331	2243
Fasulye	563	449	1533
Nohut	692	607	1216
Mercimek	614	843	1048
Ayçiçeği	1213	1423	1237
Pamuk (kütü)	1214	1943	1988
Tütün	1256	1286	935
Şeker Pancarı	31636	38204	33480

Kaynak: 1) DİE, Tarım İstatistikleri Özeti 1981, Yay. No. 1010, Ank. 1982

2) FAO, Production Yearbook 1979, Vol. 33, Rome 1980.

runlu olmaktadır. Bu nedenle, tarım sektörümüzde arzulanan gelişmenin sağlanması bakımından aşağıda sıralanan önerilerin alınması yararlı görülmektedir:

1. Tarım işletmelerinin daha rasyonel ç işabılecekleri sağlıklı bir yapıya kavuşturulması. Bu konuda, yapılacak bir toprak ve tarım reformu önem taşımaktadır.

2. Üretim kaynaklarından en verimli bir şekilde yararlanmanın bir aracı olarak, bölgesel ve işletme düzeyinde üretim planlarının yapılması ve uygulamaya konulması,

3. Modern tarımın gerektirdiği girdi kullanım düzeyindeki yetersizliklerin ve yanlış uygulamaların giderilmesi,

4. İslah ve nadas alanların azaltılması suretiyle ekilebilir toprakların genişletilmesi ve mümkün olan alanlarda ikinci, hatta üçüncü ürün alma çalışmalarının hızlandırılması,

5. Tarıma elverişli arazilerin, tarım dışı amaçlarla kullanılmasının derhal önlenilmesi,

6. Bitkisel ve hayvansal üretimin organik bütünlüğünün geliştirilmesi,

7. Kendisine ekonomik, teknik ve sosyal bakımlardan yararlı olduğuna inandığı, böylece çiftçinin bizzat benimsediği çok amaçlı tarımsal kooperatifliğin yaygınlaştırılması,

8. Yeterli ve düşük faizli kredi temini,

9. Üniversite, araştırma enstitüsü ve teknik teşkilât arasında devamlı bir bağın bulunması ve yapılan araştırma sonuçlarının derhal uygulamaya intikali,

10. Sayıları giderek artan ve 3-4 yıl sonra daha büyük ölçüde artacak olan ziraat teknisyeni, ziraat mühendis ve yüksek mühendislerinin yetki ve sorumluluk çerçevesinde, yurt çapında çiftçiye bizzat hizmet götürmesinin sağlanması,

11. Çiftçilerin eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve bu arada radyo-televizyon ve basın yolu ile tarımsal konularda aydınlatılmaları,

12. Tarımsal ürünlerimizin dış pazarlarda, pazarlama imkânlarının artırılması ve bu pazarların isteğine göre ürün hazırlamaya, rekabet içinde maliyeti düşürücü önlemlere özen gösterilmesi.

LİTERATÜR

Açıl, A. Fethi, *Tarım Ekonomisi*, A.Ü. Basımevi, 1980

Açıl, A. Fethi, *1950-1974 Yılları Arasında Muhtelif Tarımsal Arazi Nevilerinin Kıymetleri ve Bunlardaki Değişmeler*. A.Ü. Yayınları 619, Ankara 1976.

Aksoy, S. *Türkiye'de Tarımsal İşletmelerin Hukukî Şekilleri*, *Ziraat Ekonomisi Dergisi Sayı 1-2* Ankara, 1970, s. 5-22.

Aktan, R., *Türkiye İktisadı*, *Sevinç Mat.* Ankara 1972.

Aras, Ali, *Türkiye Tarımında Üretimin ve Verimliliğin Artırılması ve Ürün Değerinde Gelişmeler*, *Türkiye 2. İktisat Kongresi Tarım Komisyonu Tebliğleri*, İzmir 1981, s. 137-178.

Aydeniz, A. - Zabunoğlu, S., *Atatürk'ün 100. Doğum Yılında Gübre ve Toprak Verimliliği, Doğumunun 100. Yılında Tarım Semineri*, Ankara 1981, s. 54-82.

CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE
ÜLKEMİZ TARIMINDAKİ GELİŞMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

- Balaban A. ve ark., *Türkiye'de iklim. Toprak, Su, Bitki ve Hayvan Varlığı Potansiyeli, Türkiye II. Tarım Kongresi, Ankara 1981, s. 37-52.*
- Bora, T. - N. Delen, *Türkiye'de Bitkisel Üretimde Tarımsal İlaç Sorunu ve Öneriler, Türkiye 2. İk İsat Kongresi Tarım Komisyonu Tebliğleri, İzmir 1981, s. 809-824.*
- DİE, *1927 Tarım Sayımı, Yayın No. 614, Ankara 1970.*
- DİE, *1963 Genel Tarım Sayımı Örnekleme Sonuçları Yayın No. 477, Ank ru, 1965.*
- DİE, *1980 Genel Tarım Sayımı Sonuçları, Yay. No. 1028, Ankara 1980.*
- DİE, *Tarım İstatistikleri Özeti, 1983. Yayın No. 1100, Ankara 1985.*
- Demirci, R., *Tarımın Yapısı ve Yeniden Düzenlenmesi, Türkiye 2. İktisat Kongresi, Tarım Tebliğleri, İzmir 1981, s. 861-889.*
- Demirgil, Demir. *Tarımsal Kredi- Bugünkü Durum - Sorunlar - Öneriler. Türkiye 2. İktisat Kongresi, Tarım Tebliğleri, İzmir 1981, s. 32-344.*
- DPT, DBYKP, *1979-1983, Yayın No. 1664, Ankara 1979.*
- DPT, *Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri, Araştırması, Rapor I, Ank. 1979.*
- FAO, *Production Yearbook 1979, Vol. 33, Rome 1980.*
- Erdiller, G. - N. Kılınçer, *Türk Tarımında Bitki Korumanın Yeri, Sorunları ve Çözüm Yolları, Doğumunun 100. Yılında Tarım Semineri, Ankara 1981, s. 118-128.*
- Erkuş, A., *Türkiye'de Tarımsal Yapının Dünü-Bugünü, Doğumunun 100. Yılında Tarım Semineri, A.Ü.Z.F. Ankara 1981, s. 315-343.*
- Ertunç, K. - Öğüt, H. *Sulama Alanlarının Genişletilmesi Olanakları, Türkiye I. Tarım Kongresi, Ank ru 1981, s. 119-135.*
- Korukçu, A. - Benli, E., *Türkiye'de Sulama, Doğumunun 100. Yılında Tarım Semineri, Ank. 1981, s. 83-95.*
- Irmak, Z., *Tarımda İşgücü ve İstihdam, Türkiye 2. İktisat Kongresi, Tarım Komisyonu Tebliğleri, İzmir 1981, s. 111-135.*
- İstatistik Umum Müdürlüğü, *1950 Ziraat Sayımı Neticeleri, Yay. No. 371, Ankara 1956.*
- Rıza, K., *Türkiye Ziraatı ve Türkiye Ziraatının Mühim Şubeleri, Yüksek Ziraat Enstitüsü, Ank ru 1935.*
- Özbek, S., *Türkiye II. Tarım Kongresi Açış Konuşması, Türkiye II. Tarım Kongresi, Ankara 1981, s. 17-32.*
- Şahinöz, A., *Tarımda Üretim ve Verimliliğin Artırılması, Türkiye 2. İktisat Kongresi, Tarım Tebliğleri, İzmir 1981, s. 1011-1023.*
- Tezer, E., *Tarımda Mekanizasyon, Türkiye II. Tarım Kongresi, Ank ru 1981, s. 343-377.*
- Türkel, S., *Tarım Kesiminde İşgücü Sorunları ve Bazı Öneriler. Türkiye 2. İktisat Kongresi. Tarım Komisyonu Tebliğleri, İzmir 1981, s. 81-92.*
- T.Z.O.B., *1982-83 Ziraat ve İktisadi Rapor Yayın No: 139, Ank ru 1984.*
- Yeğen, H., ve ark., *Toprakların Bugünkü Kullanış Şekline Göre ve Tarıma Açılabilir Potansiyeli Türkiye II. Tarım Kongresi, Ankara 1981, s. 57-71.*

Zusammenfassung

Es gibt enge Beziehungen zwischen den landwirtschaftlichen - und Volkswirtschaftlichen Entwicklung der Türkei. So werden nach den letzten statischen Angaben ca. 19 % des Nationaleinkommens sowie 36,6 % der gesamten Ausfuhr vom Agrarsektor aufgebracht und ca 50 % der erwerbstätigen Bevölkerung betreibt Landwirtschaft. Ausserdem kommt der Agrarwirtschaft bezüglich der Ernährung des gesamten Volkes (ca. 50 Millionen) ständig grössere Bedeutung zu und 3/4 Teil der Rohstoffe für die einheimische Verarbeitungsindustrie wird vom Agrarsektor beschafft.

Seit der Begründung der türkischen Republik sind die technische und Sozio-ökonomische Fortschritte in der türkischen Produkten 2-12 am höher geworden. In diesem Zeitraum konnte man von den vorhandenen landwirtschaftlichen Produktionsmitteln nicht ganz wirtschaftlich benutzen, da die landwirtschaftlichen Betriebe nach einer optimalen Produktionsplanung nicht bewirtschaftet haben. Dennoch wird der Anteil der Agrarsektor an der allgemeinen Volkswirtschaft grösser sein, wenn die Betriebe neben der Anwendung der modernen Technologie, auch produktionsplanung durchführen.

TARIMDA ÜRETİM VE VERİMLİLİĞİN BOYUTLARI

İsmail Orhan TÜRKÖZ

GİRİŞ

Bu makalenin konusu; tarihi, sosyal, ekonomik ve teknik yönleri de kapsayan bir bütünlük içinde, üretim konusunu işlemektir.

Böylesine çok yönlü bir konuyu, biraz uzunca da olsa, bir makale çerçevesi içinde inceleme gereği ayrıntılardan vazgeçmeyi zorunlu kılmaktadır.

Makale, "Tarımda Üretim ve Verimliliğin Boyutları" başlığını taşımakta ve muhtevada tarıma ağırlık verilmekte ise de ileri sürülen fikir ve genel kalıplar sanılır ki diğer sektörler için de geçerlidir.

Meselenin ele alınışında ekonomik kurallara bağlı kalmaya gayret sarfedilmekle beraber yazının teknik bir özellik taşınmasından daha çok genel okuyucuya hitap etmesi arzu edilmiştir.

Burada ortaya koymaya çalıştığımız önemli hususlardan birisi, üretimin teknik ve ekonomik bir mesele olduğu kadar bir sosyal düzen ve tabii ortam meselesi oluşudur. Bundan dolayı üretim girdileri arasında, tâbir câizse, "düzen girdileri" diyebileceğimiz bu girdi grubunun da dikkate alınması gerekli görülmüştür.

Üzerinde durmaya çalıştığımız ikinci husus, bilgi veya teknoloji girdileriyle düzen girdilerinin üretimde fizikî girdiler kadar, belki de onlardan daha fazla bir önem taşıyışı ve bunların daha ucuz oluşudur. Bu arada bu iki girdi tipinin ekonomik açıdan amme malı (Public goods) özelliği taşıdığına temas edilmiştir.

Belirtmeye çalıştığımız bir başka husus, üretimi, (değişken girdilerin kullanımını çoğaltır ve tabiatıyla onların verimliliklerini azaltırken) sadece, sâbit girdilerin verimliliklerini artırarak çoğaltmak yerine; bütün fizik girdilerin miktarını sâbit tutarken onların tamamının verimliliklerini yükselterek çoğaltmanın (değişik bir ifade ile girdi kullanımında müessiriyet - efficiency sağlamanın) daha önemli oluşudur.

Yazıda ortaya koymaya çalıştığımız en önemli husus, iktisat ilmini "Sınırlı imkânlarla sınırsız ihtiyaçları karşılama sanatı" olarak gören eğilimin zayıflamakta; buna karşılık bu ilmi sınırsız ihtiyaçları karşılayabilmek için sınırsız imkânları, bir öncelik içinde, seferber etme sanatı olarak" görmek eğiliminin kuvvet kazanmakta oluşudur.

I- GENEL YAKLAŞIM

1 – Günlük lisanımızda alışageldiğimiz kullanımdan biraz farklı olarak, üretim, yeni bir şey elde etmekten daha çok tabiatta mevcut olan herhangi bir şeyi, başka şeyleri belirli şartlar altında ve belirli bir bileşimde bir araya getirerek daha fazla miktarda, daha iyi kalitede, daha kolay bir tarzda elde etme veya o şeyin elde edildiği coğrafi alanları genişletme faaliyetidir.

Bitki ve hayvanlardan doğrudan doğruya elde edilen birincil ürünler için geçerli olan bu yaklaşımın; birincil ürünler üzerine kurulan tarıma dayalı sanayi ürünleri zinciri ile mineral ve diğer hammaddelerden elde edilen mâmüller zinciri için biraz daha geliştirilmesi gereklidir. Zira bu durumda tabiatta kendiliğinden mevcut bir ürün yerine, tabiatta mevcut olan unsurları uygun bileşimlerde bir araya getirerek tabiatta mevcut olmayan bir ürün, bir mâmul elde edilmektedir.

Meseleye bu açıdan bakıldığı zaman üretimi, tabiatta mevcut unsurları, uygun bir vasatta ve uygun bir bileşimde bir araya getirmek veya bir bileşimi teşkil eden unsurların o bileşim içindeki nisbetlerini değiştirmek veya ona yeni unsurlar ilâve etmek suretiyle yeni ürünler elde etme veya mevcut ürünlerin miktarını artırma faaliyeti olarak tanımlamak mümkün olacaktır.

Daha öz bir ifadeyle üretim, tabiata yeni bir unsur ilâve etmeksizin, mevcut unsurların konum ve kompozisyonunu değiştirmeye yönelik bir faaliyetler dizisidir. Zaten aksini düşünmük bugün için evrensel bir geçerliliğe sahip olan "maddenin ve enerjinin sakınımı" kuralına ters düşecektir. Nitekim, bizim kültürümüzde mutlak bir kabule mazhar olan "yaratmak Allah'a mahsustur" inancı da bu gerçeği teyit etmektedir.

2 – Tabiatta mevcut aslı unsurların sayı ve miktarlarının sınırlı olmasına karşılık, bunların belirli bir kısmının, değişik oranlarda bir araya getirilmesi suretiyle elde edilecek bileşimler ve dolayısıyla bu bileşimlere dayalı olarak üretilebilecek ürünler için, sonsuz sayıda alternatif ihtimal ve imkân mevcuttur. Bu bileşimlerden her birine dahil edilecek aslı unsurların tamamının aynı anda veya her birinin değişik miktarlarda ve geniş bir zaman kesimi içinde yavaş yavaş bir araya getirilmesi mümkündür ve bunun için de sonsuz sayıda alternatif ihtimal mevcuttur.

Keza bu bileşenlerin herhangi birinin elde edilebileceği mahâl ve vasat konusunda da sonsuz sayıda alternatif ihtimal vardır.

Son derece değişik boyutlarda görülen sonsuz üretim ihtimallerinin bu güne kadar çok sınırlı bir kesimi değerlendirilebilmiştir. Diğerleri bir potansiyel olarak insanlığın istifadesine amade beklemektedir.

Yukarıda, üretimi, tabiatta mevcut unsurların konum ve kompozisyonlarının değiştirilmesi olarak tanımlamıştık. Burada, ulaşılan konum ve kompozisyonların sürekli olmayıp, değişkenlik arzettiğine işaret etmek istiyoruz. Nitekim tüketim de tabiatta mevcut aslı unsurların yok edilmesi olmayıp üretim safhalarında ulaşılan kompozisyonların ve onların konumlarının değiştirilmesidir.

Her aslı unsur, aynı bileşime tekrar dönerek veya dönmeksizin, çok değişik bir yöreğe üzerinde seyrederken ulaştığı her konum ve kompozisyonda değişik sürelerde durumunu muhafaza eder ve insanlığa halde veya istikbalde değişik ölçülerde yararlılık arzeder. Her aslı unsurun insanlığa daha az yararlı olduğu bir bileşim veya vasattan daha çok yararlı olduğu bir bileşim veya vasata sokulması nasıl üretimi ifade etmekteyse bu aslı unsurlardan her birinin, insanlığa daha az yararlı olduğu konum ve kompozisyonlarda kalış süresinin azaltılıp daha çok yararlı olduğu konum ve kompozisyonlarda kalış süresinin uzatılması ve bu konum ve kompozisyonlara ulaşma frekansının artırılması da o aslı unsurun kullanımındaki etkinliği ifade etmektedir.

Biraz yukarda tabiatta asli unsurların bir kısmının, değişik vasatlarda, değişik oranlarda, değişik zamanlama ihtimallerinde bir araya getirilmesi suretiyle bir şeyler üretebilmek için sonsuz sayıda alternatif ihtimal mevcuttur demiştik. Burada meseleye madalyonun öbür yüzünden bakmak suretiyle, herhangi bir ürün yerine belirli bir ürün için, bu sonsuz sayıdaki alternatif ihtimalin tamamının değil de sadece bir kısmının geçerli olduğuna, bu geçerli ihtimallerden her birinden alınan sonuçların değişik olacağına işaret etmek istiyoruz.

Durum böyle olunca istenilen ürünün hangi aslı unsurların hangi vasatta, hangi oranlarda, hangi tarzda vs. bir araya getirilmesiyle elde edilebileceğini belirlemek için sürekli müşahade, sınama ve denemelerde bulunmak; olumlu sonuç veren alternatifleri kendi aralarında sıraya koyarak optimum alternatifi bulabilmek için bu müşahade, sınama ve denemeleri devam ettirmek gerekli olmaktadır.

Diğer bir ifadeyle belirli bir ürün veya mâmûlün elde edilmesinde, bir takım unsur ve şartların üretim ortamına dahil edilmesi üretimi mümkün kılar, artırır veya kolaylaştırırken diğer bir takım unsur ve şartların ortama dahil edilmesi ise üretimi imkânsız kılar, azaltır veya geçleştirir. Bu durumda yapılacak ilk iş, üretime hangi unsur ve şartların olumlu, hangilerinin olumsuz etki ettiğini tespit etmektir. Daha sonra olumlu etkisi görülen unsur ve şartlar üretim vasatına sokulmaya çalışılırken olumsuz etkisi görülenlerin vasattan uzaklaştırılmaları gerekir. Bunun için de olumlu ve olumsuz etkilerin ölçülüp derecelendirilmesi, elverişli bir vasatın oluşturulması için yapılacak işlerin bir öncelik sırasına konması uygun olur.

Neleri, nerede bir araya getirdiğimizde belirli bir ürünün üretilebileceğini tespit ettikten sonra, başka bir kategoriye oluşturan bazı diğer faaliyetler devreye girer. Bunlar üretimi mümkün kılan girdilerin üretim ortamına nasıl sokulacağını, daha uygun bir ifadeyle bu girdilerin nasıl tatbik edileceğinin araştırılıp bulunmasıdır. Zira kullanılan girdilerin miktar ve çeşidi kadar bunların uygulama tarzı ve zamanlaması da üretim üzerinde etkili olmaktadır. Bazı durumlarda neyin kullanılabilirliğinin bilinmesinden sağlanan yararlar, bunların nasıl kullanılacağını bilinmesinden sağlanan yararların gerisinde kalmaktadır.

Ne var ki, üretime tesir eden faktörleri sadece bu iki kategoriye toplamak da mümkün olamamakta; tarla, imalâthane, atölye, fabrika gibi işyerleriyle buralarda çalışanlar arasındaki bağlantının hükûki yapısı ile bu işyerlerinin dışındaki sosyal ve tabii ortam da bazan doğrudan doğruya, bazan dolaylı olarak üretimi olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir.

İnsanoğlu münhasıran kendi emek ve çabasından elde edilecek ürünler üzerinde münhasır bir tasarruf hakkına sahip olacağına; elde edilen ürünlerin ne kadarının kendi emek ve çabasından, ne kadarının kendi dışında var olan diğer sosyal müesseselerden kaynaklandığını gösteren kuralların mevcudiyetine ve bunların adaletine; bu ürünlerin gerek sel, yangın, dolu, erozyon gibi tabii âfetlere gerekse hırsızlık, gasp, yağma, müsadere, el koyma gibi sosyal risklere karşı teminat altına alındığına inandıkça enerjisinin daha büyük bir bölümünü, daha büyük bir şevkle harekete getirebilecek ve üretimi de bu ölçüde artıracaktır.

Bu açıklamaların ışığı altında üretime tesir eden faktör ve girdileri:

1 – Fiziki girdiler (input)

2 – Bilgi girdileri (know-how)

3 – Sosyal faaliyetlerin içinde cereyan ettiği tabii ve sosyal grup olmak üzere üç grup altında toplamak mümkün olabilecektir.

Şimdi sondan başlayarak bu faktörleri incelemeye çalışalım.

II- ÜRETİM ve ÇEVRE İLİŞKİLERİ

1 – Başlangıç dönemlerinde insanoğlu, hayatını, bugün anladığımız manada bir üretim ve yetiştiricilik yerine, tabiatta kendiliğinden çoğalan ürünleri toplamaya ve hayvanları avlamaya dayanarak idame etmiştir. Bu dönemde insanoğlu belirli bir coğrafya kesimine bağlı olmayıp bu ürün ve hayvanları bulabileceği geniş bir sahada dolaşmak zorunda kalmıştır. Zamanla nüfusun artması sonucu insanoğlunun o günlük imkânlarla dolaşabileceği bir alanda kendiliğinden yetişmekte olan ürün ve hayvanlar, mevcut ihtiyaçların karşılanmasında yetersiz kalmıştır. Bu durumda mevcut gruplar parçalanmış ve bunların bazıları, mevsimlik göçlerin dışında, uzak mesafelere göç edip oralarda hayatlarını sürdürmeye başlamışlardır. Bu çeşitten bâkir sahaların tükenmesi veya o günlük imkânla ulaşılması imkânsız mesafelerde bulunması sonucu, insan toplulukları belirli coğrafya kesimlerini mutlak inhisarları altına alıp oraya başkalarını sokmamaya çalışmışlardır. Bundan gruplar arası çatışmalar çıkmış ve insanlık büyük ızdıraplar yaşamıştır. Ancak Allah'ın en büyük lütfü olan akıllı mücehhez olan insanoğlu, "herşeyi kendine alıp başkalarına hiçbir şey bırakmama"nın imkânsızlığını anlamakta gecikmemiş, kendisine birşeyler alırken başkalarına da bir şeyler vermek gerektiğini idrak etmiş, insanla insanın çatışması, belirli bir süre için de olsa yerini, insanın tabiatla uğraşmasına bırakmıştır. Bu noktadan itibaren birisi sosyal, diğeri teknik olmak üzere iki ayrı düzeyde bir takım gelişmeler başlamıştır. Bir yandan toprakla insan arasında sürekli değişme ve gelişme gösteren, bir bag teşekkül etmiş; önce-zamanın seyri içinde giderek küçülen gruplar namına kollektif, en son merhalede ise ferdî mülkiyet müesseseleri oluşmuştur. Diğer yandan mülkiyetteki bu gelişmeye ve göçebelikten yerleşik düzene tedrici bir geçişe paralel olarak her geçen gün biraz daha küçülen bir toprak kesiminde çalışan insanoğlu, bu toprak kesimine daha derinliğine nüfuz imkânına sahip olmuştur. Sonuçta tabiatta kendiliğinden cereyan eden hadiseler, birtakım müdahaleler kontrol altına alınmış, ayrıca suni olarak taklit ve tekrar edilmeye başlanmıştır. Bu cümleden olarak, tabiatta sınırlı miktarda üretilen ürünler, insan kontrol ve müdahalesi altında daha fazla üretilir olmuştur. Üretim için gerekli terkiplerin teşkilinde her

geçen gün optimumuna biraz daha yaklaşmış; bilgi birikimleri belli bir düzeye erişip teknolojide yeni sıçramalar kaydedildikçe bu optimum noktalar daha ilerlere fırlamıştır.

2 – Yukarıda insanla toprak arasındaki ilişkinin başlangıçta kolektif mülkiyet şeklinde tecelli ettiğine, zamanla kolektif mülkiyete sahip olan grupların küçüldüğüne, buna paralel olarak bu mülkiyet tarzının aile ve ferdî mülkiyete dönüştüğüne işaret etmiştik. Burada bu istihalenin tarihi seyrine ve bundan sonra nasıl bir gelişme göstereceğine fertten daha küçük bir mülkiyet süjesi olmadığına göre bu tarihî istihalenin yeni yönlerinin neler olabileceğine temas etme imkânımız olmadığından, sadece iki mülkiyet tarzının üretime nasıl tesir ve onu ne ölçüde teşvik ettiğine temas etmeye çalışacağız.

Kollektif mülkiyette bir grup, bir üretim birimine meselâ bir toprak parçasına, müşteren tasarruf etmekte, grubu oluşturan münferit kişilerin üretime katkı derecelerini tespit edilmeye ihtiyaç duyulmamakta veya duyulsa bile her zaman için bu mümkün olamamakta; mümkün olan hallerde de herkesin çabalarının müsbet sonuçlarının münhasıran kendisine ait olmasına, herhangi bir çaba sarfetmeyenlerin veya çabaları başarısızlıkla bitenlerin bunun sonuçlarına bizzat kendilerinin katlanmasına ihtiyaç duyulmamaktadır. Böyle olunca çalışkan ve başarılı kişilerin ürettiği ürünlerin büyük bir bölümünden topluluğun diğer fertleri yararlanırken, aynı topluluğun tembel veya başarısız fertleri tembellek ve başarısızlıklarının sonuçlarını başkalarına yükleyebilmektedirler. Topluluk büyüdükçe çalışkan ve başarılı kişilerin çalışmalarının sonuçlarından aldığı payla tembel ve başarısız kişilerin tembellek ve başarısızlıklarından dolayı katlandıkları külfet azalmaktadır. Topluluğu teşkil eden kişiler arasında kuvvetli mânevî bağlar mevcut olduğu müddetçe böyle bir ilişkiden doğması muhtemel olumsuz sonuçlar önlenilmekteyse de böyle bir bağın hiç olmadığı veya zayıf olduğu zamanlarda bu olumsuz etkiler süratle satha çıkmakta, bir yandan çabalarından doğan yararlar başkalarının yararlandığını gören çalışkan ve yetenekli, bir yandan tembel ve beceriksizliklerinin zararlarını başkalarına yükleyebilen yeteneksiz kişiler çalışmaktansa çalışmamayı tercih etmektedir. Zamanla çalışma rekabeti, yerini çalışmama rekabetine terkederek beşeri ve tabii kaynaklar atalete terkedilmekte; daha kötüsü çarçur olmakta ve tabiatıyla üretimin miktarı ve özellikle kalitesi düşmektedir.

Buna karşılık özel mülkiyetin hakim olduğu siyasî rejimlerde herkes mülkiyete konu olan malını, genellikle toplum yararını gözeterek konulan sınırlamaları da dikkate alarak, dilediği gibi değerlendirmekte, bu değerlendirmelerden doğan yararların, her zaman için tamamından değilse bile, çok büyük bir bölümünden münhasıran kendisi istifade etmektedir. Aynı şekilde bu malını gereğince değerlendirememekten dolayı kaybettiği potansiyel yararlardan veya bağımsızlığa terketmesinden doğan fiilî zararlardan oluşan kayıpların, bazan bir kısmını topluma yüklese bile, tamamına yakın bir kısmına kendisi katlanmaktadır.

Çoğu zaman malından gereğince yararlanamayan kişilerin bu mala izâfe ettiği değer, onu daha iyi değerlendirebilecek olanların aynı mala izâfe ettiği değerden küçük olmakta; bu her iki değer arasındaki bir fiatla malın el değiştirmesi her iki taraf için de kârlı görülebileceğinden dolayı söz konusu mal, ondan daha iyi istifade sağlayabilecek kişilerin eline intibak edebilmekte, buna bağlı olarak üretim ve verimlilik teşvik edilmiş olmaktadır.

3 – Kollektif ve ferdi mülkiyetin üretime tesirini ortaya koyabilmek için siyasi ve ekonomik rejimleri birbirinden tamamen farklı iki ülkede, üretimde kollektif mülkiyetin esas alındığı Sovyetler Birliği ile ferdi mülkiyetin esas alındığı A.B.D.'nde, tarım üretimini mukayese etmeye çalışalım.

A.B.D.'nde 350 milyon acre'lık (1,4 milyar dönümlük) bir ekim alanı 3,7 milyon kişi tarafından işlenmekte ve bu ülke, hemen hemen Sovyetler Birliği'ninkine eşit olan, kendi nüfusunu besledikten sonra bütün dünyada ortaya çıkan gıda maddeleri açığını kapatma hususundü büyük bir rol oynamakta; bu arada S.S.C.B.'ne yaklaşık 15 milyon ton tahıl satabilmektedir.

Buna karşılık Sovyetler Birliği'nde 500 milyon acre'lık (2 milyar dönümlük) bir ekim alanı 26,1 milyon kişi tarafından işlenmekte; gıda maddeleri ve diğer tarım ürünleri ihracatı şöyle dursun, bu ülke kendi nüfusunu bile besleyememektedir. Bu ülkenin mesela 1982 yılında, 15,3 milyon tonu A.B.D.'nden ve kalanı Kanada, Avustralya, Arjantin, AET ülkeleri gibi ferdi mülkiyeti benimsemiş olan ülkelere olmak üzere 45 milyon ton tahıl ithal etmiş olduğu bilinmektedir.

Sovyetler Birliği'nin aynı yıl, ayrıca; 2,1 milyon ton yağlı tohum, 1,1 milyon ton et, 6 milyon ton şeker, 800 bin ton yemeklik yağ ithal ettiği de tespit edilmiş bulunmaktadır.

Üretimde görülen böylesine bir farklılığı, iki ülke arasında mevcut ve çok büyük olmadığı bilinen bir teknolojik farklılıkla izah etmek mümkün değildir. İklim farklılıkları da bu durumu izaha yeterli olmamaktadır.

Bu farklılığın temel sebebi her iki ülkede yürürlükte bulunan üretim faktörleriyle ilgili tasarruf rejimleridir.

4 – Esas itibariyle ferdi mülkiyetin benimsendiği rejimlerde, bazı arızî durumlarda, mülkiyet konusu malı mâlikin dışında kişilerin kullanması halinde, kullanıcıların çabalarından doğan yararlarından münhasıran bunların istifadesi mümkün olamamakta,

bu yararların bir kısmı mâlike tahsis edilmektedir. Mâlikin, malını, aynen veya nakden ödenecek, önceden belirlenen bir bedel karşılığı kullanıcıya terketmesi halinde bu bedeli aşan yararların münhasıran kendisine âit olacağını bilen kullanıcı, malı gelecek yıllarda da kullanıp kullanamayacağını bilememekten kaynaklanan endişenin dışında, mâlike yakın bir teşvik unsuruna sahip bulunabilmektedir. Malı kullanabileceğini kesin olarak bildiği süre uzadıkça bu teşvik artmakta ve limitte mâlikinkine eşit olmaktadır. Mâlikin malını önceden bilinen bir sabit bedel karşılığı değil de üründen alınacak sabit bir pay karşılığı kullanıcıya terketmesi halinde, kullanıcının tüm çabalarının sonuçlarının belirli bir kısmı mâlike tahsis edilecektir. Bu durumda kullanıcı, sadece, çabalarının tüm sonuçlarından münhasıran kendisinin istifade edeceği uğraşlardan artan marjinal enerjisini ve diğer girdileri başkasına âit olan bu malın değerlendirmesine tahsis edecektir. Belirli bir pay karşılığı başkasının malını kullanan bir kişinin bu malı kesin olarak kullanacağını bildiği süre uzadıkça çalışma gayreti artmakta, fakat hiçbir zaman, limite de olsa, mâlikinkine eşit olamamaktadır.

İster sâbit bir bedel, ister sâbit bir pay karşılığı başkasının malını kullanan kişilerin, bu malı kullanmaya devam edeceklerini kesin olarak bildikleri süre uzadıkça bu kişilerin, yararı birden ziyâde üretim dönemine dağılacak olan tesisleri kurma ve girdileri kullanma ihtimalleri, dolayısıyla o malın verimliliği ve tabiatıyla üretim artacaktır.

Mâlike verilecek sâbit bir bedel veya pay karşılığı, esas itibariyle kullanıcının insiyatifiyle, mâlikin malını işletmesinin tam aksine; kendi veya başkasının malını işletenlerin verecekleri sâbit bir ücret karşılığı, başkasının işletmesinde çalışanların, çabalarının sonucu olarak ortaya çıkan yararlarla doğrudan doğruya ilişkileri olmamakta; bu yararlar az veya çok artsa, sâbit kalsa veya azalsa bu kişiler kararlaştırılan ücretlerini almaya devam etmektedir. Böyle olunca, bu kişilerin, kendilerinin istihdamını devamlı kılacak bir düzenin üstünde gayret sarfetmeleri için bir sebep bulunmayacaktır. Fiilî veya hukukî imkânsızlıklar dolayısıyla bu kişilerin yerini alacak işçilerin veya diğer alternatif imkânların olmadığı hallerde bunların gayretlerini sürekli olarak düşürmeleri de kaçınılmaz olacaktır.

5 – Daha yukarılarda insanoğlunun, münhasıran kendi çabasından elde edilecek ürünler üzerinde münhasır bir tasarruf hakkına sahip olacağına inandıkça daha çok gayret sarfedeceğine temas etmiş, bunun için de bir yandan hukukî güvenceye sahip olurken diğer yandan mal ve ürünlerinin tabii âfetlere karşı korunması gereğine işaret etmiştik. Burada, bu hukukî güvencenin; "bir kişinin bir şey üzerinde tasarrufa yetkili kılınması ve o şey üzerinde, yetkili kişinin rızası dışında, başkalarının tasarruflarının ödenmesi, o şeyde, elde edilen bütün ürünlerin, kiracılık, ortakçılık gibi istisnaî haller dışında, bu yetkili kişiye hasredilmesi şeklinde kabaca tanımlayabileceğimiz mülkiyet hakkıyla sağlanabileceğine işaret ettikten sonra bir adım daha ileriye gitmeye çalışalım.

Kişinin kendi ürettiği ürün ve mallar üzerinde sadece kişinin tasarruf hakkına sahip olmayı istemesinin sebebi; bu ürün ve malların kendisine şu veya bu çeşitten tatmin sağlamasıdır. Aşırı derecede bazı hırslı kişilerde görülen istisnâ haller dışında, kişinin mal varlığı arttıkça bu mallardan duyacağı tatminin azalmakta oluşu da bir vak'adır. Dolayısıyla hayatı boyunca duyabileceği bütün ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek bir mal varlığına sahip olduktan sonra kişilerin gayretlerini aynı tempo ile devam ettirmesi için, elde edeceği malların, kendisinin dışında, fakat kendisinin arzu ettiği kişilerin tatminine hasredebileceğini de bilmeleri gerekir. Kişi mülkiyet hakkı vâsıtasıyla kendi malını dilediği gibi kullanabileceği için sağlığında mal ve mülküyle istediği kişiyi tatmin imkânına zaten sahiptir. Ölümünden sonra da bu imkânın sürdürülmesi için kişinin mal varlığının; ölümü sonucu, tatminlerini istediği kişiye intikalini sağlayan hukuki müesseselere de ihtiyaç duyulmaktadır ki miras hakkı ve ölüme bağlı tasarruflarla bu ihtiyaç giderilmekte ve kişinin enerjisinin daha büyük ölçülerde seferber edilmesine imkân hazırlanmaktadır.

6 – Her insanın gelirinin ilk dilimlerini kendisini en ziyâde tatmin edecek ihtiyaç maddelerine yatırdığı, geliri arttıkça kendisine daha az tatmin sağlayan ihtiyaçların giderilmesine sıra geldiği, dolayısıyla marjinal gelirlerin sağladığı marjinal tatminlerin giderek azaldığı ve belki de sıfıra ulaştığı genellikle bilinmektedir. Bunun tabii bir sonucu olarak X_1 şahsına sağlanacak $n-1$ 'lik bir gelir biriminin, X_2 şahsına sağlanacak birinci gelir biriminden çok daha az bir tatmin sağlayacağı, dolayısıyla X_2 'nin gerekli imkânı sahip olması halinde, birinci gelir birimini kazanabilmek için X_1 'in $n-1$ 'inci gelirini elde edebilmek için sarfedeceği gayretten çok daha fazla gayret sarfedebileceği ileri sürülmektedir. Buna bağlı olarak toplumun daha büyük bir kesiminin enerjisini daha büyük oranlarda seferber edebilmek ve sonuçta üretimi artırabilmek için, üretim kaynaklarının belirli ellerde toplanmasının önlenmesi ve daha âdil ölçülerde dağılımının sağlanması istenebilmektedir. Bu görüş esas itibarıyla doğru olmakla beraber ifrata varıldığı hallerde üretim kaynaklarının onu en iyi değerlendiren ellere intikalini önlemekte ve kaynak kullanımında verimsizliklere yol açmaktadır. İki hal arasında optimum bir noktada durabilmek için ekonominin dinamik gerekleri¹⁾ hukukun istikrar gerekleri arasında hassas bir dengenin kurulması zarûrî olmaktadır.

7 – Üretim kaynağı ile insan, mâlîkle kullanıcı arasındaki ilişkilerin; kaynak mobilizasyonu ve üretim üzerindeki dereceleri ne olursa olsun, genellikle bu ilişkiler bir çeşitlilik göstermekte ve bu çeşitlilik bazı ârızî durumlara intibakı kolaylaştırmaktadır. İstisnâ hallerin aslî bir hale dönüştürülmemesi kaydıyla, bu çeşitliliğin kaynak mobilizasyonu ve üretimi müsbet yönde etkilemesi de mümkündür. Bundan dolayıdır ki, bu tip ilişkiler hukuk düzenince tanınıp meşruiyet kazanmaktadır. Bizim bu noktada üzerinde durmak istediğimiz husus, hukuk düzeninin hiçbir şekilde tanımadığı gasp ve

hırsızlık, yağma gibi fiili durumlarla müsadere, fahiş vergi gibi hukuka şeklen uygun, öz itibariyle aykırı düzenlemelerdir. Bu fiilî durum ve düzenlemeler, kişinin çabasıyla bu çabadan doğan yararlar arasındaki ilişkiyi kökünden koparmakta, insanların çalışma gayret ve heyecanını toptan imha etmektedir. Kişilerin emeklerini ve mülkiyet haklarını teminat altına alan ve fiilen koruyan bir hukukî düzenin yokluğu halinde üretim ve verimliliğin artırılması şöyle dursun, korunması bile bir hayal olmaktadır.

8 – Yukarıdaki paragraflarda insanların çabalarının sonuçlarından münhasıran kendilerinin değil de başkalarının da yararlanmasının ve bu yararlanmanın onların rızalarına rağmen cereyan etmesinin; hele bir de çabalardan doğan yararların gasp ve yağma edilme ihtimalinin mevcudiyetinin çalışma gayretini ve sonuçta üretimi artıracığına işaret etmiştik. Burada daha kötü bir ihtimale değinecek; kişilerin çabaları sonucu ortaya çıkan veya çıkması umulan yararların meşru ve gayrimeşru olarak, kısmen veya tamamen, üçüncü şahıslara intikal ettirilmesi yerine; sel, yangın, dolu, salgın hastalıklar ve diğer zararlıların zuhuru vs. gibi tabii afetlerle tamamen heder olması ihtimali üzerinde duracağız.

Bu ihtimaller mevcut oldukça, tekerrür ihtimali artıp tekerrür süresi kıaldıkça kişilerin, yararları uzun sürede ortaya çıkacak tesisler kurma veya girdiler kullanma ihtimali azalmakta, kişiler üretim kaynaklarını ancak ve ancak çok kısa sürede sonuç alınabilecek uğraşlara tahsis etmekte, uzun vâdeli gelişme programlarının uygulanmasından kaçınmaktadırlar. Bu çok kısa süreli kullanımların da imkânsız olduğu hallerde, kaynakların atalete terk edilmesi ve kitle halinde göçler kaçınılmaz olmakta, tabiiyatla önce verim sonra da buna bağlı olarak üretim düşmektedir. Bu tabii afetlerin ürüne değil de üretim kaynağına zarar vermesi zararın boyutlarını daha da çeşitlendirmekte ve artırmaktadır.

9 – Üretim ve çevre ilişkileri başlığını taşıyan bu bölümde geliştirmeye çalıştığımız fikirler, esas itibariyle, kendisine dönük yararları geliştirmeyi gaye edinen bir kişilik yapısı etrafında yoğunlaştırılmıştır. Böyle bir yaklaşım insanın tabiatına uygun olmakla beraber kişileri, sadece kendini düşünen ve başkalarına karşı kayıtsız kalan yaratıklar olarak da görmemek gerekir. Kişinin kendisinin ve diğerlerinin ihtiyaçlarının karşılanmasında başvuracağı öncelikler sırası kültürden kültüre büyük değişiklikler gösterir ve mensubu olduğumuz İslâm-Türk Kültürü kişinin bencil yapısını en ziyâde yumuşatan bir özellik taşır. Kişinin, kendisini ihmal etmeden başkalarını da hoşnut etmesini esas alan bir dünya görüşünün, beşerî ve tabii kaynakları harekete geçirip üretimi artırma konusunda sahip olduğu imkânlar, burada ele alınamayacak kadar büyüktür. Dolayısıyla başka bir makalenin konusu olabilecektir.

III- ÜRETİM VE GİRDİ İLİŞKİLERİ (Üretim ve Verimlilik)

1 – Başlangıçta insanoglunun, avcılık ve tabiatta kendiliğinden yetişen ürünü toplamakla geçindiği dönemlerde, nüfus artışına paralel olarak, mevsimlik göçlerin dışında, daha uzak yörelere göç edip yeryüzünün, pratik olarak, her tarafını iskân etmesine benzer şekilde, yerleşik hayata geçildikten sonra da nüfus artışlarına paralel olarak ekim alanlarının genişletilmesi yoluna başvurulmuştur.

Uzun bir süre yürürlükte kalan gelenekçi tarımda işgücü, toprak ve tohum, başlıca üretim girdilerini oluşturmuş, bunlara nadir olarak da su ve çiftlik gübresi eklenmiştir. Zamanın seyri içindenüfus artmaya devam ettikçe tarıma açılan alanlar da artarak –dünyanın değişik bölgelerinde değişik zamanlard – son hududuna dayanmıştır. Başka bir bakış açısından yeni alanları tarıma açarak elde edilen ürünlerin marjinal mâliyeti, aynı alanda daha çok çaba sarfederek elde edilen ürünlerin marjinal mâliyetlerini aşmış; ekim alanlarının genişliğine büyümesi, yerini bu alanların derinliğine ve çok yönlü olarak kullanılmasına terketmiştir.

2 – Bu merhaleden itibaren, kullanılan girdilerin miktarına aldırış etmeden üretim artırmayı hedef alan bir anlayış, yerini, üretim girdilerinden hiç olmazsa birini sâbit tutarak bu girdinin bileşimi, miktarı sınırlı olan girdinin daha iyi kullanılmasını sağlayacak bu yönde bozulmaya başlamış, hiç değilse aynı bölgede, statik bir yapıya sahip olan bu bileşim, zamanla değişen, dinamik bir mâhiyet kazanmıştır.

Tarım girdileri içinde miktarı sâbit tutularak verimi artırılmaya çalışılan ilk girdi sanırım ki toprak olmuştur. Bu durum, diğer girdilerin miktarını artırmanın mümkün olmasına karşılık toprağın miktarının artırılmasının mümkün olmayışı gibi bir gerekçeye dayandırılmaktadır. Ne var ki, tabiatta mevcut bütün unsurların miktarının sâbit olduğunu hatırladığımız zaman bu gerekçenin sadece nisbî bir doğruluk arzettiği görülür. Yukarıda da belirttiğimiz gibi sonsuz olan üretim faktörünün miktarı değil, bunlardan elde edebileceğimiz bileşimlerin sayısı ve aynı üretim faktörünü aynı veya değişik bileşimler içinde yeniden kullanma imkânıdır.

Toprağın yoğun kullanımının gerçekleştirilebilmesi; aynı topraktan yılda birden çok ürün alınması, sulama, gübreleme, birim alanda daha çok işgücünün istihdamı gibi yollara başvurularak gerçekleştirilmiştir.

3 – Bu asrın başından itibaren sanayi hareketinin kaydettiği hızlı gelişme; yeni, daha kolay ve çoğu zaman daha kârlı istihdam imkânları yaratmış ve o ana kadar kırlık bölgelerde yaşayan büyük halk kitleleri yeni üretim merkezleri etrafında toplanarak büyük şehirlerin oluşmasına yardım etmiştir.

Diğer yandan, bazı ülkelerde, şehirlere göç sonucunda çiftliklerde ortaya çıkan işgücü açığını karşılamak amacıyla tarım âlet ve makinaları üretimi teşvik edilirken diğer bazı ülkelerde insan ve hayvan gücü yerine motor gücü, tarım âlet ve makinaları ikame edilmesi ile ortaya çıkan istihdam fazlası şehirlere sevk edilmiş; bazı ülkelerde ise her iki hadise hangisinin sebep, hangisinin sonuç olduğunu farkedemeyeceğimiz bir tarzda aynı zaman aralığında birlikte cereyan etmiştir.

Şehirlerde bazı sosyal hizmetlerin daha ucuz ve kolay karşılanması da şehirlere doğru nüfus akımını teşvik edip hızlandırmıştır.

4 – Tarım kesimindeki nüfusta görülen bu nisbî azalmalara ilâve olarak dünya çapında genel nüfus miktar ve yapısında da ilgi çekici gelişmeler olmuştur. Beslenme, sağlık ve mesken gibi temel ihtiyaçların daha iyi karşılanmasına bağlı olarak hayat standardı yükselmiş ve ölüm oranlarında büyük düşüşler ve ortalama ömürde hızla ilerlemeler kaydedilmiş, başlangıçta, doğum oranlarındaki bu artışları dengeliyecek düşüşler olmadığı için, dünyanın her tarafında misli görülmedik bir nüfus patlaması vak'asına şahit olunmuştur. Allah'ın büyük bir lütfu olarak bu patlama İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden misli görülmedik bir ekonomik kalkınma ile aynı zamana işabet ettiği için büyük sosyal çalkantıların ortaya çıkması, kısmen de olsa önlenmiştir.

Kısa bir süre sonra, hayat tarz ve felsefesindeki değişmelere ve tıbbın bu alanda kaydettiği gelişmelere paralel olarak, sanayi ülkelerinden başlamak üzere, doğum oranlarında hızlı düşüşler görülmüş, bu ülkelerin çok büyük bir bölümünde sâbit fakat giderek yaşlanan bir nüfus yapısına ulaşılmıştır. Bu ülkelerde çalışma çağındakilerin çalışma çağıının dışındakilere oranı giderek düşmekte; diğer bir ifadeyle işgücü, sâbit kalan hatta azalan ve azaldığı için de daha verimli kullanılması gereken yeni bir girdi türü olarak ortaya çıkmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelerdekinden farklı olarak, ölümlerde görülen hızlı azalmaları doğumlardaki hızlı düşüşler takip etmediği için, bu ülkelerin nüfusu hızla artmaya devam etmekte, istihdam imkânları da aynı hızla artmadığı için büyük bir işgücü fazlası oluşmaktadır. Sonuç olarak dünya, işgücü açığı olan sanayi ülkeleri ve işgücü fazlası olan gelişmekte olan ülkeler olmak üzere ikiye bölünmüş bulunmaktadır. Bunun tabii bir neticesi olarak, dünyanın belirli bölgelerinde, milletlerarası düzeyde büyük işçi akımları başlamış bulunmaktadır.

Milletlerarası arenada, ya gelişmekte olan ülkelere büyük sermaye akımını sağlayarak buralarda büyük yatırım projelerinin gerçekleştirilmesi suretiyle işgücü fazlasının absorbe edilmesi yahut gelişmekte olan ülkelerdeki nüfus artış hızının kısa sürede ve

büyük ölçüde yavaşlatılması yolunda önemli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Aksi takdirde, milletlerarası düzeyde, başlamış olan insan gücü akımının hızlanarak devam etmesi de dahil olmak üzere büyük sosyal çalkantılar devam edecek, bu çalkantılar genelden özele doğru bütün üretim dengelerini temelinden sarsabilecektir.

5 – İkinci Dünya Savaşını takip eden yıllarda artan gıda maddeleri ve lif talebini karşılayabilmek için tarımda üretimi artırmak gerekmiş ve bu amaçla, dünyanın bazı bölgelerinde tarım alanları genişletilirken diğer bölgelerinde kullanılan girdilerin çeşit ve miktarı ve bu arada su kullanımı büyük ölçüde çoğaltılmıştır. Diğer yandan sanayi ve enerji sektörlerinde görülen başdöndürücü büyüme, bu sektörlerdeki su kullanımını da büyük boyutlara ulaştırmıştır. Şehirlerin hızla artan içme, kullanma, kanalizasyon suyu ihtiyacı da çok büyük miktarlara ulaşmıştır. Bazı nehirlerin ulaştırma amacıyla kullanılması bu nehirlerin sularının diğer amaçlar için kullanımına bazı sınırlamalar getirmiştir. Sonuç olarak eskiden sadece tarımda kullanılan su, diğer sektörlerin de önemli bir girdisi olmuş ve bu sektörler arasında su temini için ciddi bir rekabet başlamıştır. Bir birim suyun tarımda yarattığı katma değer, diğer sektörlerinkinden genellikle daha az olduğu için bu sektörden diğer sektörlere bir su transferi başlamış, hiç olmazsa dünyanın belirli bölgelerinde, su miktarı rahatlıkla artırılmayan, kıt, önemli ve pahalı bir tarım girdisi haline dönüşmüştür. Diğer bir ifadeyle, suyun, dünyanın kaynakları sınırlı olan kurak bölgelerinde eskiden beri bilinen kıymeti diğer bölgelerde de anlaşılmaya başlamıştır.

6 – İkinci Dünya Savaşını takip eden yıllarda, tarım âlet ve makinalarına ek olarak; kimyevî gübre, ziraat mücadele ilaçları, melezleme suretiyle veya diğer yollarla elde edilmiş yüksek verimli tohumluk ve petrol gibi modern girdilerin yoğun bir şekilde kullanılır olması tarım topraklarının yoğun kullanımını kolaylaştırmıştır. Ne var ki, 1970'li yıllarda sık aralıklarla ortaya çıkan petrol krizi ve hızlı fiat artışları, çoğu petrol ürünlerinden elde edilen ve üretimleri için büyük enerjiye ihtiyaç gösteren bu girdilerin kullanımına, zorunlu olarak, bazı sınırlamalar getirmiştir.

7 – Çiftçi ailelerinin, ihtiyaç duydukları gıda maddelerinin büyük bir kısmını kendi çiftliklerinde ürettikleri, pazara sınırlı miktarda da olsa tarım ürünü götürdükleri, fakat pazardan, genellikle, tarım girdisi satın almadıkları kapalı bir ekonomiden çıkıp gıda maddelerinin çok büyük bir bölümü de dahil olmak üzere, pek çok ihtiyaç maddesini ve bu arada tarım girdilerinin tamamına yakın bir bölümünü pazardan satın aldıkları; tarımda kullanılan işgücünün hiç değilse bir bölümünü çiftlik dışından kiraladıkları ve pazara sadece üretiminde ihtisaslaştıkları bir kaç malı götürdükleri pazar ekonomisine geçiş hadisesine paralel olarak tarımda çiftlik yönetimi, güç bir meslek hüviyetini kazanmıştır.

Eskiden toprağını, tohumunu, insan ve hayvancü miktarmı, bölgede hâkim olan yağış düzenini ve buna benzer mahallî şartları gereğince bilen köylü, üretim için gerekli kararları büyük bir güçlkle karşılaşmaksızın tek başına verebilmekteydi. Halbuki bu gün çiftçilerin, bütün modern girdi ve tüketim maddeleriyle üreteceği ürünlerin, kendi dışında oluşan, muhtemel fiatlarını yaklaşık olarak bilmeden üretim kararlarını alabilmeleri fevkalâde güç olmaktadır. Ayrıca verilen kararların üretim mevsiminde değişen şartlara göre yeniden gözden geçirilmesi; girdiler, ürünler ve pazarlar arasında bir takım ikamelere başvurulması da güçlük arzettekte, büyük bir bilgi birikimi ve mahareti gerekli kılmaktadır.

Hâl böyle olunca, vasıfsız işgücü dışında, yönetici insangücü de tarımda kullanılan nisbi bir kıt kaynak olarak ortaya çıkmış bulunmaktadır.

8 – Çeşitli tarım girdileriyle ilgili gelişmelerden kesit alıp kabaca inceledikten ve bir zamanlar bol olan bu kaynakların giderek kıtlaştığına işaret ettikten sonra, bu kıtlığın mutlak olmayıp nisbî oluşuna daha sonra değinmek üzere, incelemelerimizi kritik bir noktaya teksif etmek istiyoruz.

Yukarıdaki paragraflarda kıtlığı en önde hissedilen, başka bir ifadeyle miktarı en zor artırılabilen, üretim kaynağının toprak olduğuna ve dolayısıyla bu kaynağın biriminden alınan ürünü artırılması, yani toprak kaynağının daha verimli kullanılması gereğine işaret etmiştik. Şimdi bunun nasıl gerçekleştirilebildiğine ve bu arada diğer üretim girdilerinin veriminde nasıl bir gelişme izlendiğine temas edecek ve tarımda üretimin artırılabilmesi için takip edilebilecek istikametlerin neler olabileceğine işaret etmeye çalışacağız.

Toprağın birim alanından alınan verimin artırılması kendiliğinden cereyan edecek bir hâdise değildir. Bu hâdisenin gerçekleştirilebilmesi için kullanılan girdilerin miktarında ve bunların kullanım tarzlarında bir değişikliğin ortaya çıkması zarûrdür. Biz, burada bilgi girdisi diye adlandırdığımız kullanım tarzındaki gelişmeleri bir tarafa bırakarak, münhasıran fiziki girdilerdeki artışlara paralel olarak gerçekleştirilen üretim artışlarının nasıl bir seyir takip ettiğini incelemeye çalışalım. Fizikî girdilerdeki artışı da, (1) o ana kadar kullanılmayan yeni bir fizikî girdinin kullanılmaya başlaması, (2) hâlen kullanılmakta olan girdilerden bir veya birden fazlasının miktarının artırılması gibi iki ayrı başlık altında ele alalım.

Yeni bir fizikî girdinin kullanılmaya başlaması üretimi iki yolda etki edebilecektir. Bunlardan birincisi, hâlen kullanılmakta olan üretim girdilerinin bu yeni girdiden dolayı marjinal verimliliklerinde hiçbir değişiklik olmaması, fakat üretimin sadece bu

yeni girdiden dolayı artmasıdır. Bunu bir misalle biraz daha anlaşılır hale getirmeye çalışalım. O ana kadar kullanılmakta olan girdileri X, Y, Z yeni kullanılmaya başlayan girdiyi de W kullanılmadan önce X girdisinin X_1, X_2, \dots, X_n miktarları için kaydedilen üretim artışlarını a_1, a_2, \dots, a_n ; Y'ninkileri b_1, b_2, \dots, b_n ; Z'ninkileri de c_1, c_2, \dots, c_n olarak kabul edelim. W girdisi kullanılmaya başlandıktan sonra da X, Y, Z girdilerinin aynı miktarlarda kullanılmalarıyla üretimde aynı şartlar kaydediliyorsa W girdisinin devreye girmesi ile kaydedilen üretim artışları münhasıran bu girdiye hamledilecek daha sonra kullanılan girdilerin bu yeni girdiye karşı herhangi bir cevap vermediği ileri sürülebilecektir.

Buna karşılık ikinci durumda W girdisinin devreye girmesiyle halen kullanılmakta olan üretim girdilerinin marjinal verimliliklerinde de belirli artışlar kaydedilecek; X girdisinin X_1, X_2, \dots, X_n miktarları için $(a-m)_1, (a-m)_2, \dots, (a-m)_n$; Y girdisinin Y_1, Y_2, \dots, Y_n miktarları için $(b-h)_1, (b-h)_2, \dots, (b-h)_n$; Z girdisinin Z_1, Z_2, \dots, Z_n miktarları için $(c-k)_1, (c-k)_2, \dots, (c-k)_n$ kadar ürün artışları gerçekleştirilebilecektir. Bu durumda W girdisinin devreye girmesiyle kaydedilen verim artışlarına münhasıran bu girdiden ve bu girdi dolayısıyla diğer girdilerden kaynaklanan artışlar olmak üzere iki gruba ayırmak mümkün olabilecektir. Diğer ifadeyle kullanılmakta olan girdilerin bu yeni girdiye karşı olumlu cevap verdiği söylenebilecektir.

Yeni bir girdinin devreye girmesi yerine mevcut girdilerin tüketimini artırmak suretiyle üretimin artırılması; veya her iki yola birlikte başvurulması hallerinde de dikkat çekici durumlar ortaya çıkmaktadır. Daha kolay anlaşılması için öncelikle sadece halen kullanılmakta olan girdilerin miktarlarının artırılması sonucu görülen gelişmeleri; bunun için de üretimle ilgili bazı kavramları hatırlamaya çalışalım.

Bilindiği gibi herhangi bir üretim girdisinin en son kullanılan biriminin üretime sağladığı katkı marjinal verim olarak tanımlanmaktadır. Üretimde miktarı değiştirilmeyen girdilere sabit, üretimde artış sağlamak amacıyla kullanımı artırılanlara da değişken girdiler denilmektedir. Miktarı artırılan girdinin ilk birimleri sabit girdilerin daha iyi kullanılmasına imkân sağladığı için, bu girdinin marjinal faydası belirli bir noktaya kadar artmakta daha sonra kendine has bir şekilde azalarak sıfır olmaktadır. Bu noktadan itibaren girdi kullanımına devam edildiği takdirde marjinal verimlilik negatif değerler olmakta ve toplam üretim azalmaktadır. Üretime katkılarının iyice belirlenmesi halinde, hiç değilse her birinin bir fiatı vardır. Bundan dolayı bu girdilerin kullanımlarını marjinal verimlerinin sıfır olduğu noktaya kadar götürmek olsa olsa bedava olarak sağlanabilen veya alternatif kullanım değeri sıfır olan girdiler için mümkün olabilecektir. Diğer girdilerin kullanımı ancak marjinal üretimin para değerinin (marjinal fayda)

marjinal faaliyete eşit olduğu noktaya kadar götürülebilecektir. Ne var ki, hiçbir işletmede sermaye imkânları da sonsuz değildir. Dolayısıyla bütün girdilerin kullanımını marjinal faydanın marjinal mâliyete eşit olduğu miktarlara kadar artırmak mümkün olamayabilecek ve sabit bir sermaye varlığında, işletme kârını azamiye çıkarabilmek için, bütün girdilerin kullanımlarının marjinal faydalarının, marjinal faaliyetlerine eşit olduğu noktalardan önceki, başka noktalarda eşitlenmesi gerekecektir.

Bu açıklamalardan sonra tekrar tartışmanın kendi seyrine döndüğümüz taktirde özet olarak söylenecek hususlar şunlardır:

1 – Mevcut girdilerin kullanımını, marjinal verimliliği sıfır olduğu belirli bir noktaya kadar, artırmakla toprağın verimliliğini de artırmak mümkün olmaktadır. Ancak maksat, topraktan alınan fizikî üretimi değil kârı artırmaktır. Dolayısıyla girdilerin bedava veya alternatif kullanım değerlerinin sıfır olmadığı hallerde girdi kullanımını bu noktaya kadar götürmek mümkün olamamakta; girdilerin marjinal maliyetlerine eşit olduğu noktada durdurmak gerekmektedir. İşletmelerdeki sermayenin sınırlı olduğu hallerde, girdi kullanımı bu noktaya kadar da artırılmamakta, bütün girdinin marjinal fayda, marjinal faaliyet farkının eşit olduğu başka bir noktada durdurulmaktadır.

2 – Toprağın verimliliği artırılırken, belirli bir noktadan sonra kullanılan girdilerin marjinal, daha sonraki bir noktadan itibaren de ortalama verimlilikleri azalmaya başlamakta; (ekstansif marjin denilen) bu **sonunca** noktadan itibaren toprak verimliliğini artırmak pahasına girdi kullanımı artırmanın yararlı veya zararlılığı münakaşa edilebilir hale gelmektedir.

3 – Durum böyle olunca toprak verimliliğini, halen kullanılmakta olan girdilerin miktarını artırmak yerine, yeni girdilerin kullanımını sağlayarak artırmak daha rasyonel bir davranış olmaktadır.

4 – Mümkün olan hallerde yeni girdilerin, eski girdilerin marjinal verimliliklerini artıran, daha başka bir ifade ile marjinal verimlilik eğrilerinin, koordinat sisteminde yukarıya doğru çekilmesini sağlayan girdiler arasından seçilmesine gayret sarfedilmektedir.

5 – Tarımda verimlilik artışı denilince, sadece toprak verimliliğinin değil, bütün girdilerin verimlilik artışlarının birlikte düşünülmesi sağlanmalıdır.

Yukarıda özet olarak verdiğimiz hususlar bizi, genel olarak sadece birim alandan kaldırılan ürünlerdeki artışlarla ifade edilen ve genellikle diğer girdilerin kullanımların-

daki artışlarla gerçekleştirilen tarımda "verimlilik artışı" kavramında; heyetiumümüyle bütün girdilerde gerçekleştirilen verim artışlarıyla ifade edilen ve genellikle girdilerin kullanm tarzlarında kaydedilen gelişmelerle veya başka bir ifade ile bilgi girdilerindeki artışlarla gerçekleştirilen, girdi kullanımında etkinlik (efficiency) kuramına daha doğrusu, tarımda teknolojik gelişme konusuna, getirmektedir ki, yazımızın bundan sonraki bölümünde bu husus incelenmeye çalışılacaktır.

IV- ÜRETİM VE BİLGİ GİRDİLERİ (Üretim ve Etkinlik - Üretim ve Teknoloji)

1 – Aynı girdi bileşimini çeşit ve oran olarak muhafaza ederek (değişik mahal ve zamanlarda yürütülen mükerrer ve paralel faaliyetlerle), girdi verimini artırmaksızın üretimde kaydedilen artışların teknolojik gelişmeyle hiçbir ilişkisi yoktur.

Teknolojik gelişmeden söz edebilmek için:

(1) Fizikî girdilerin, marjinal verimlilikleri sabit kalsa bile, üretim bileşimindeki çeşit ve oranlarının değiştirilmesi;

(2) Fizikî girdilerin, üretim bileşimindeki çeşit ve oranlarının değiştirilmesiyle marjinal verimliliklerinin artırılması;

(3) Çeşit ve oranlarında, pratik olarak, herhangi bir değişikliğe başvurmaksızın sadece bilgi girdilerinin artırılmasıyla fiziki girdilerin marjinal verimliliklerinin artırılması;

(4) Fizikî girdilerin çeşit ve oranlarını büyük ölçüde değiştirmeksizin, katalizör rolü oynayan katkı maddelerinin ilâvesiyle, fizikî girdilerin marjinal verimliliklerinin artırılması;

(5) Fizikî girdileri veya bilgi girdilerini, artırmak veya sabit tutmakla beraber mal ve hizmetlerin kalitesinin geliştirilmesi;

(6) Aynı işi gören mal veya hizmetlerin yeni ve tamamen değişik girdi bileşimleri kullanarak (ikame yoluyla) üretilmesi gibi bir durumun mevcut olması gereklidir.

Bizi burada yakından ilgilendiren teknolojik gelişmeler, daha az girdi kullanarak aynı miktar ve kaliteye veya aynı miktar girdi kullanarak daha çok miktarda ve daha yüksek kaliteye sahip (daha çok miktarda ve aynı kaliteye, aynı miktarda ve daha yüksek kaliteye sahip de olabilir) mal ve hizmet üretmeyi; daha isabetli bir ifadeyle girdilerin marjinal verimliliklerini artırmayı mümkün kılan teknolojik gelişmelerdir.

2 – Üretimi, zarûrî ve isteğe bağlı olarak, girdilerden bir veya bir kaçını sâbit tutup diğerlerini artırmak suretiyle çoğaltan alternatiflere nazaran, kendi aralarında ikameye imkân verilse bile, girdi toplamını sâbit tutarak artıran teknolojik gelişmeler; israfı ortadan kaldıran, dolayısıyla gerçek anlamıyla ekonomik birer alternatif olmaktadırlar.

Bir bakıma teknolojik gelişme, üretimde hangi girdilerin kullanılacağını öğrendikten sonra bunların nasıl kullanılacağını öğrenme sanatıdır.

Durumu bir misalle daha açık bir hâle getirmeye çalışalım.

Suyun tarımda üretimi artıran bir girdi olduğu herkesçe bilinmektedir. Ancak, değişik kimyevî ve fizikî yapıdaki toprakların değişik mevsimlerde, değişik miktarda, değişik derinliklerde, değişik metotlarla uygulanan suya karşı reaksiyonları çok değişik olmaktadır. Aynı şekilde farklı bitkilerin, değişik gelişme dönemlerinde, değişik derinliklerde vs. verilen suya karşı reaksiyonları da değişik olmaktadır. Toprak ve bitkinin birlikte, değişik iklim şartlarında, suya karşı kombine reaksiyonları daha büyük bir farklılık arz etmekte; dolayısıyla daha iyi bir üretim için denenmesi gereken sonsuz sayıda alternatif bulunmakta; ancak, bunlardan sadece birisi optimum alternatifi temsil etmektedir. Ne var ki, şartlar değiştiğinde bu optimum da devamlı olarak değişiklik göstermektedir.

Su, sadece, toprağın kök bölgesini ıslattıkça yararlı olmaktadır. Diğer yandan toprak derinliği arttıkça kök yoğunluğu ve buna bağlı olarak suyun bitkiler tarafından alınma imkân ve oranı azalmaktadır. Dolayısıyla daha seyrek fakat toprağın daha derin bir kesimini ıslatan bir sulamaya nazaran daha sık fakat toprağın daha sığ bir kısmını ıslatan bir sulamada su daha iyi değerlendirilmiş olmaktadır.

Keza, toprağın sathındaki nem büyük ölçüde buharlaşma kayıplarına mâruz kalmaktadır. Öyleyse toprağın hemen sathına yakın olarak verilen suya nazaran sathın biraz daha altına verilen bir su bitkiler tarafından daha iyi bir şekilde değerlendirilebilecektir.

Modern tarımda bitkiler genellikle sıralar halinde ekilmekte, aynı sıradaki bitkiler arasındaki mesâfe sıralar arasındaki mesâfeden az olmaktadır. Dolayısıyla sıralardan iki sıra arasındaki farazî çizgiye doğru gidildikçe bitkilerin kök yoğunluğu azalmakta, buna bağlı olarak da bu çizginin civarında, bütün derinliklerdeki su daha verimsiz bir şekilde değerlendirilmektedir. Öyleyse suyu mümkün olduğu ölçüde sıralar üzerinde tutmak ve onun iki sıra arasındaki farazi çizgiye doğru nüfuzunu önlemek gerekmektedir.

Suyun daha müessir kullanımını gerçekleştirmek amacıyla alınabilecek tedbirleri sonsuza kadar çoğaltmak mümkündür. Ancak, tatbik tarzındaki gelişmelerin arzettiği büyük potansiyel imkânı göstermek için bu kadar misal yeterli olacaktır. Bu imkânlar diğer girdilerin her biri için ayrı ayrı mevcuttur. Burada hatırlanması gereken son derece önemli bir husus, tatbik tarzındaki bu gelişmelerin çok büyük bir kısmının sulamaya yönelik masrafların çok cüzi bir kısmının yapıldığı tarlalarda yoğunlaşmakta; diğer bir ifadeyle, suyun daha müessir bir kullanımı için tarlalarda alınacak tedbirlerle tarla dışında yapılacak masraflarda akıl almaz ölçüde büyük tasarrufların gerçekleştirilebilecek oluşudur.

3 – Teknolojik gelişme veya bilgi girdilerinin çok dikkat çekici bir yönü daha vardır. Tarımda kullanılan kimyevî gübre, mücâdele ilacı, su gibi fizikî girdilerin her ünitesi fabrikalarda ayrı ayrı üretildikten veya barajlarda depolandıktan sonra dağıtım sistemiyle işletmelere intikal etmekte ve bir defa kullanıldıktan sonra – aynı zaman aralığında ve pratik olarak – tekrar kullanımları mümkün olamamaktadır. Buna karşılık bilgi girdileri laboratuvar ve araştırma müesseselerinde bir defa bulunup işletmelere aktarıldıktan sonra sonsuz sayıda kullanıcı tarafından sonsuz defa kullanılabilir. Bu haliyle bilgi girdileri bütün amme mallarında olduğu gibi, aynı anda, miktar ve kalitesinde hiçbir azalma veya bozulma görülmesizin herkesin tasarruf ve istifadesine açık bulunmaktadır. İster yüz ister yüzbin kişi geçsin, bir caddeyi aydınlatan ışıklardan teker teker herkesin aynı ölçüde yararlanması gibi, teknolojik bir buluştan da herkes teker teker aynı ölçüde yararlanabilmektedir.

4 – Tabiattaki asıl unsurların kıt ve bunların elde edilmiş mâliyetlerinin farklı oluşunun; elde edilmeleri en kolay olanların en önce devreye sokulmalarının tabii bir neticesi olarak fizikî girdi kullanımları arttıkça bunların birim mâliyetlerinin artma istidadı göstermesine karşılık; bilgi girdilerinin kullanımları arttıkça bunların birim maliyetleri düşmektedir. Girdi kullanımında sağladıkları tasarruf dışında, bunların ekonomiye büyük bir katkı sağlamaları bu özelliklerinden kaynaklanmaktadır.

5 – Bilgi girdilerinin veya teknolojik gelişmenin önemli bir özelliği bunların kullanımlarının yaygın ve tekerrüre, buna karşılık da üretimlerinin temerküze müsâit olmasıdır. Kullanıcılarının miktarı arttıkça mâliyetlerinin azalması özelliğine bu özellik de eklenince bu girdilerin özel sektör eliyle üretilmesi güçleşmektedir. Tarımda, sanayi sektöründen farklı olarak, açık işletmeler hâkim olduğu için bu sektördeki bilgi girdileri üzerinde onları üretenlerin mutlak bir tasarruf hakkına sahip olmaları mümkün olamamakta; dolayısıyla, özel sektörün büyük meblağlara ulaşan bu daldaki yatırımlarını patent haklarının satışı vs. gibi yollarla geri almaları güç ve hatta bazı durumlarda imkânsız olmaktadır. Bundan dolayıdır ki tarımda uygulamalı ve temel araştırmalar esas itibariyle devlet tarafından üstlenilmektedir.

6 – Tarımda bilgi girdilerinin üretimi güç olmakla beraber başka ülkelerde üretilen bu girdilerin ülkemize aktarılması son derece ucuz ve o nisbette kolay olabilmektedir. Bu bakımdan tarımda üretimi artırma söz konusu olduğu zaman bu bilgilerin ülkemize adapte edilmesine büyük bir öncelik tanınmalı, ancak, bu imkân büyük ölçüde tüketildikten sonradır ki temel araştırmalara ağırlık verilmelidir. Tabiatıyla münhasıran ülkemizde geçerli olan meselelerin çözümü için gerekli temel araştırmalar bu hususta önemli bir istisna teşkil edecektir.

7 – Teknolojik gelişmelerin diğer bir özelliği, bunların, üretime sağladıkları sürekli ve kararlı katkıya ek olarak, belirli aralıklarla üretimde büyük sıçramaların gerçekleşmesine imkân hazırlayabilmeleridir.

Bu sıçramalar, genellikle, yeni girdilerin kullanımı yoluyla, aynı ihtiyacı karşılayan yeni mal ve hizmetlerin üretiminin imkân dahiline sokulması; eski mal ve hizmetlerin yerine yeni mal ve hizmetlerin ikame edilmesiyle mümkün olabilmektedir.

Esas itibariyle bu sıçramalar bilinen imkânların sonuna kadar kullanılıp büyük sıkıntıların ufukta olduğuna inanıldığı zamanlarda gerçekleştirilmektedir.

8 – Tarımda, halen, gerek bilinen teknolojilerin yaygınlaştırılması, gerekse potansiyel teknolojilerin harekete getirilmesi yoluyla üretimi sonsuza kadar artırmak mümkündür.

Nitekim 1967 yılında A.B.D. Başkanının emriyle kurulan 15 kişilik bir komisyon, bugünkü teknolojik düzeyde, dünyada mevcut kaynakların 40 milyar insanı besleyebileceği kanaatine varmıştır. Bu hesaba, balıkçılık dışında, denizlerin arzettiği imkânlar dahil değildir.

Aynı şekilde Vasili Leontief'in yürüttüğü Birleşmiş Milletler çalışmasında dünyada büyümeyi, fizikî kaynakların kıt oluşunun değil, sosyal müessese ve kuruluşlardaki yapı bozukluklarının sınırladığı kanaatine varılmıştır.

9 – Yukarıdaki açıklamaların ışığı altında kaynaklarda ve dolayısıyla fizikî girdilerdeki kıtlığın:

(1) Bu girdileri daha rasyonel kullanma imkânlarının bulunması;

(2) Tabiatla mevcut olmakla beraber ekonomik faaliyetlerde değerlendirilmeyen unsurların, mevcut ihtiyaçların karşılanmasında alternatif imkânlar sağlayan yeni mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılmasının imkân dahiline sokulması yani mal, hizmet ve girdilerde ikame yoluna başvurulması;

(3) Girdilere ek olarak mal ve hizmetlerin daha rasyonel bir tarzda kullanılması;

(4) Tabiatla mevcut unsurların tabii veya sun'i bir takım işlemlerden sonra, tekrar tekrar kullanılmasının imkân dahiline sokulması yoluyla giderilebileceği de sanırım ki anlaşılmiş oldu.

Burada bunlara eklenecek olan husus, yalın insan kaynağının, bu kaynağın en iyi değerlendirildiği bölgelerde halen müşahade edildiği veçhile, kıtlaşması halinde nüfus artışını teşvik eden politikaların uygulanmasıyla meselenin çözümlenebilecek oluşudur. Nitekim bu politikaların uygulamaya konmasının bir sonucu olarak bazı Doğu Avrupa ülkeleri nüfusunda görülen negatif büyüme hızları pozitif bir yapıya kavuşturulmuş olmaktadır.

Yetişmiş insan gücünün kıtlaştığı hallerde eğitim hizmetlerine ağırlık vermek suretiyle, belirli bir süre içinde bu kıtlığın atlatılmakta olduğu bilinen bir gerçektir.

V- DEĞERLENDİRME, ÖZET VE SONUÇ

I—Tabiatla, mevcut halleriyle insan ihtiyaçlarını giderebilecek durumda olan bol miktarda üretim faktörü mevcuttur. İnsanlık, tarihin değişik dönemlerinde kazandığı bilgi birikimi ve mevcut ihtiyaç düzeyine göre çeşitli üretim faktörlerini çeşitli derecelerde değerlendirebilmektedir. Önce toprak ve su gibi ana üretim faktörlerinin çok sınırlı bir bölümü, bir veya birkaç tip ihtiyaç için, devreye sokulmuş, daha sonra bir yandan değerlendirme oranı giderek büyürken diğer yandan onların yeni kullanımlara konu olduğu görülmüştür.

İnsanlık tarihinin oldukça ileri bir safhasında, kömür, petrol gibi hemen kullanılabilir diğer tabii kaynaklar büyük miktarlarda değerlendirilmeye başlanmıştır.

Halen, olduğu gibi değerlendirilememekle beraber konum ve kompozisyonları değiştirilmek suretiyle değerlendirilebilecek çok büyük bir potansiyel mevcuttur.

Enerji alanında; bitümlü şistler, deniz dalgaları, gel-git olayı, çeşitli deniz akıntıları, akarsular ve diğer hidrolik kaynaklar, arz ısı, güneş enerjisi, biyolojik artıklar, nükleer kaynaklar gibi devreye sokulabilecek çok büyük bir potansiyel mevcuttur ve bu potansiyeli bugünkü teknolojiyle, bu günkü ekonomik kalkınmışlık düzeyinde devreye sokmak mümkündür.

Gıda alanında çöller de dahil olmak üzere çok büyük miktarlara ulaşan bir toprak kesimini tarıma açmak halâ daha mümkündür. Gıda maddelerinin fiyatları artıkça teknik yönden fizibil olan bu projeler ekonomik bakımdan da fizibil hale gelecektir.

Dünyada her yıl silahlanmaya harcanan yaklaşık 400 milyar dolarlık bir meblağın, sekizde biri olan, 50 milyar dolarlık bir bölümünün Hind yarımadasındaki İndus, Ganj, Brahma Putra nehir havzalarındaki toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesine tahsis edilmesi halinde bugünkü dünya nüfusuna yakın bir nüfusun beslenebileceği tesbit edilmiştir.

Keza Sudan'daki toprak ve su kaynaklarıyla güneş enerjisinin arzettiği imkânların tamamen değerlendirilmesiyle aynı miktar bir nüfusun barındırılabilceği hesaplanmıştır.

Mevcut tarım alanlarının sulanması, yılda birden çok ürün alınması, gelişmiş tohumluk başta olmak üzere diğer girdilerin etkin bir şekilde kullanılması, aynı yetiştirme döneminde aynı yerde değişik şerit ve sıralarda değişik ürünlerin yetiştirilmesi gibi imkânların kullanılmasıyla mevcut tarım ürünlerini büyük ölçüde artırmak mümkün olabilecektir.

200 milyon hektarlık bir ekim alanına sahip olan Sovyetler Birliği'nde sadece toprak tasarruf rejimini değiştirip kolektif tasarruftan özel tasarrufa geçmekle bu ülkedeki tarım üretimini çok büyük ölçüde artırmak mümkün olabilecektir. Halen, bu ülkede, toplam tarım topraklarının % 3'ünü teşkil eden özel parsellerde ülke tarım üretiminin % 25'lik bir kısmı üretilmektedir. Bazı ürünlerde % 25'lik bu oranın daha da yüksek olduğu bilinmektedir.

Kızıl Çin, son 4-5 yılda tarımda komün sistemini terkederek "mesuliyet sistemi" denen bir çeşit özel tasarruf sistemine geçmek suretiyle tarım üretimini hissedilir ölçüde artırmıştır.

Arzın dörtte üçünü oluşturan denizlerin, bitki kökenli gıda maddeleri üretiminde taşıdığı imkân henüz el değmemiş bir şekilde beklemektedir. Bu konuda sadece Japonya ciddi bir başlangıç yapmıştır.

Ayrıca genetik mühendisliğinin arzettiği imkânlar el değmemiş büyük bir potansiyel teşkil etmektedir.

Dünyada ayak basacak bir yer buldukları ve çabalarını sürdürdükleri sürece insanları rızıklarını temin konusunda endişeye kapılmaları için ciddi bir sebep mevcut değildir. Feza araştırmaları sonucu peyk, ayrıca, okyanusların sathında sabit veya yüzer şehirlerin inşasıyla insanoğlunun ayak basacağı alanlar da büyük ölçüde artırılacaktır.

İnsanoğlu aklını, tahrip için değil de imar ve ihyâ için kullandığı takdirde mevcut imkânların ihtiyaçların çok ötesinde olduğunu anlamak güç olmayacaktır. Bu yön değişikliğini yapmak ise bilim ve teknolojiye çok bir dini inanış meselesidir. Dolayısıyla insanlığın en büyük potansiyeli belki de bu yolla harekete geçirilecektir.

İnsanlık tarihi bütünüyle sürekli bir refah artışına şahit olmuştur. Bu artışın gelecekte de devam edeceğini gösteren müjdelere vardır.

2—Üretim, sadece, dünyada mevcut eşyanın tabiatına nüfuz ederek aslî unsurların konu ve kompozisyonlarını değiştirmek suretiyle onları insanlığa daha yararlı hale getirme meselesi olmayıp aynı zamanda sosyal ve hukûkî bir düzen meselesidir. Bu düzenin kurulup korunmadığı durumlarda insanın tabiatla mücadelesi yerini insanın insanla mücadelesine terkeder. Böyle bir mücadelenin hâkim olduğu durumlarda insanın tabiatla nüfuzuna ve onun imkânlarından istifadesine imkân kalmaz, dolayısıyla ilmî ve teknolojik terakkîden söz edilemez.

Böylesine bir sosyal ve hukuki düzende esas olan insan enerji ve yaratıcı gücünün devreye sokulmasıdır. Bunun için yapılacak ilk iş, kişinin çabalarıyla, bu çabalar sonucu elde edilen semereler arasında doğrudan doğruya bir ilişki kurmaktır. Bu ilişki mülkiyet ve miras müesseseleri içinde ideal bir şekilde tecessüm ettirilmektedir. Bundan dolayı kişi ile eşya arasındaki ilişkinin ferdi mülkiyet merhalesine ulaştığı ve bu mülkiyetin mirasla tamamlandığı toplumlarda üretim faktörlerinin harekete getirilmesi ve üretimin artırılması daha kolay olmaktadır.

İçinde bulunduğumuz çağ, ferdi mülkiyet ve miras haklarını reddeden iddialı siyâsî rejimlerin uğradığı başarısızlıkları sergileyen sayısız misâllerle doludur. Halen bu rejimler geriye dönüş dönemine girmiş bulunmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti'nde bu dönüş fiilen tamamlanmış, hukûkî kalıplara oturtulmayı beklemektedir. Sovyetler Birliği'nde tarımda mevcudiyeti kabul edilen yapı bozuklukları esas itibarıyla kaynak tasarruf rejimiyle ilgilidir. Bu ülke bu dönüşün sancılarını yaşamaktadır.

Mülkiyet hakkı tanındıktan sonra, bu hak üzerinde, onu sınırlayan bir takım aynî ve şahsî hakların geliştirilmesi; bazı ârızî hallerde, eşyanın âzamî ölçüde kullanılması hususunda bir takım kolaylıklar sağlamaktadır. Bundan dolayı bu hakların geliştirilmelerinin özel bir önem taşıdığı da hatırdan çıkarılmamalıdır.

3—Kişinin, çabası sonucu ortaya çıkacak ürünlerin münhasıran, mülkiyet, miras v.s. gibi hukûkî müesseseleri de içine alan sosyal düzenle korunması, onun enerjisini son haddine kadar seferber etmesine yeterli olamamakta, bu semerelerin, ayrıca, tabîî âfetlere karşı da korunması gerekmektedir.

4—Kişi çabalarının sonuçlarını korumayı amaç edinen sosyal ve tabîî bir çevrenin tesisi, müşterek kabul ve gayretleri gerekli kıldığı için, kişileri aşan bir kamu görevidir ve devlet tarafından yüklenilmelidir.

5- Üretimde:

- a) Üretimin artırılması
- b) Sâbit girdilerin özellikle toprağın veriminin artırılması
- c) Tüm girdilerin kullanımında müessiriyetin artırılması

olmak üzere birbirini takip eden üç merhale vardır.

Bu merhalelerden birinden diğerine geçiş bir terakki olarak değerlendirilmelidir.

6- Girdi çeşit ve oranlarını sabit tutarak mükerrer ve paralel gayretlerle ürünün artırılması oldukça yalın bir çabadır. Bazı girdilerin, teknik veya ekonomik sebeplerle, belirli süre için sabit tutulmasına rağmen diğer girdilerin miktarını artırarak (sâbit tutulan bu girdilerin) daha yoğun kullanımını sağlamak suretiyle ürünlerin artırılması sadece bir üretim meselesi olmayıp aynı zamanda bir verimlilik meselesidir.

7- Bazı girdileri sâbit tutup diğerlerini artırmak sûretiyle sâbit girdilerin verimlilikleri artırılırken miktarı artırılan girdilerin verimlilikleri azaltılmaktadır. Bu arzulan bir husus değildir. Maksat bütün girdilerin marjinal ve ortalama verimliliklerini optimum bir bölgede tutabilmektir. İdeal olan husus, fizik girdileri sabit tutarak verim ve üretimi artırmakla gerçekleştirebilmektir. Bu ise, tüm girdilerin müessir kullanımıyla mümkündür. Bu merhalede üretimde verimliliğin ötesinde efficiency, müessiriyet kavramı devreye girmektedir.

8- Girdi kullanımında müessiriyet, hangi girdilerin kullanılacağına ilâveten, bunların nasıl kullanılacağı husûsunu yani teknolojiyi devreye sokmaktadır.

9- Teknoloji, üretimi pahalı merkezîyet gerektiren fakat kullanımı yaygınlaştırılabilen bir girdidir. Bir yandan kaynak kullanımını aşırıya indirdiği, diğer yandan yaygınlaştıkça birim maliyeti düştüğü için en ucuz girdi çeşididir.

10- Teknoloji, miktar ve vâsıfda hiçbir azalma olmadan aynı anda herkes tarafından kullanılabilirdiği, yararlarını, geliştirenlere hasretmek genellikle mümkün olmadığı, kullanımı arttıkça birim maliyeti düştüğü ve ilk üretimi pahalı olduğu için ekonomik bakımdan amme malları (public goods)'nın bütün özelliklerini taşımaktadır. Bundan dolayı kamu tarafından üretilmesi, adapte edilmesi ve yaygınlaştırılması uygun olmaktadır.

11- Bu sonuncu hususların sosyal düzenin kurulması ve tabii ortamın ekonomik faaliyetler müsâit bir şekilde getirilmesiyle ilgili konulara da teşmîli mümkündür.

12—Bütün bunlardan dolayı, üretimde, bilgi veya teknoloji girdileriyle —tabiri câizse— sosyal ve tabii düzen girdileri büyük bir ağırlık ve öncelik taşımaktadır. Fizik girdilerin kullanımı ancak bunlar sayesinde mümkün olmaktadır ve müessiriyet kazanmaktadır.

Ancak uygulamada teknoloji ve düzen girdileri ihmâl edildiği halde fizikî girdilere önem ve öncelik verilmektedir. Bu, düzeltilmesi gereken akıl dışı bir davranış olmaktadır ve muhtemelen tarımda üretimi daha hızlı artıramayışımız bu sebepten kaynaklanmaktadır.

peçya

TÜKETİM KOOPERATİFLERİ VE TÜKETİCİNİN KORUNMASI

Rıza AYHAN

ÖZET

"Tüketicinin korunması", daha doğru bir ifade ile belirtmek gerekirse "Nihâf Tüketicinin Korunması", günümüz hukuk politikasının önemli bir konusunu oluşturmaktadır. Tüketicinin korunmasının bu kadar önem kazanmasının sebeplerini tesbit etmek, tüketicinin korunmasını sağlamak kadar güç değildir. Tüketim, bugünkü modern toplumlarda gün geçtikçe daha çok önem kazanmaktadır. Bu sebeple de günümüz toplumlarına "Tüketim Toplumu" denilmektedir. Günümüzde yükselen hayat seviyesi ile birlikte kredi imkânları artmakta, mal ve hizmetlere talep büyümektedir. Ancak, bu imkânlar ve talepler arttıkça tüketicinin durumu düzeleceği yerde, kötüleşmektedir. Tüketicinin bu zayıf durumu, mevcut iktisadî sistemde müteşebbisinki kadar kuvvetlendirilemezse, daha da kötüleşecektir.

Tüketiciler, kendi durumlarını tüketim kooperatifleri teşkil ettirmek suretiyle, biraz da olsa, kuvvetlendirmeye ve kendilerini yükselen fiyatlara karşı korumaya başlamışlardır. Tüketim kooperatiflerinin amacı, kendi üyelerine düşük fiyatla ve iyi kalite ile diğer müteşebbislerden daha iyi mal ve hizmet sunmaktır.

GİRİŞ

Tüketicinin, bilhassa en son münfirit tüketicinin korunması günümüzde beynelmîl hukuk politikasının en önemli konusunu oluşturmaktadır. ABD'de, Skandinav ülke-

lerinde, başta Federal Almanya ve İngiltere olmak üzere birçok Batı Avrupa ülkesinde, Avustralya'da ve hatta sosyalist bloktaki Polonya'da "Tüketicinin Korunması" hususunda çeşitli kanunlar çıkartılmıştır (1). Ülkelerdeki bu çalışmaların yanında Uluslararası kuruluşlar da, konuyla ilgili olarak, üyelerine tavsiyede bulunan rapor ve programlar hazırlamaktadır. Bunların başlıcaları (2): Uluslararası Ekonomik İşbirliği Örgütü (OECD) tarafından hazırlanan üye devletlerin tüketiciyi koruma politikası hakkındaki 1972 tarihli Raporu, Avrupa Konseyi Danışma Genel Kurulu'nun "Tüketicilerin Korunmasının Temel İlkeleri"ne ilişkin 1973 tarihli kararı, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun 1975'de kabul ettiği "Tüketicinin Korunması ve Aydınlatılması Programı"dır.

Memleketimizde de, uluslararası platformda devam eden bu çalışmalara paralel gelişmeler kaydedilmiştir. Bu gelişmelerin belli başlılarının ilki "Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı"dır. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı'nın "Politikalar ve Reformlar" başlığını taşıyan beşinci kesimin birinci bölümünde "Ticaret Politikası" başlığını taşıyan 2031. maddesinde (3) tüketicinin korunması için çoğu gerçekleşmemiş bir takım tedbirlere yer verilmiştir. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı'nda yer alan tedbirlere benzer tedbirler Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı'nda yer almıştır. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı'nın "Ticaret Politikası" (4) başlığını taşıyan bölümde; "üretici ve tüketici arasında gereksiz kademelerin girmesini ve spekülatif fiyat hareketlerini önlemek amacıyla..." diyerek, yine çoğu gerçekleşmemiş bir dizi tedbirden bahsedilmiştir.

Ayrıca 1970 yılında Ticaret Bakanlığı bünyesinde bir "Tüketici Sorunları Şubesi" kurulmuşsa da, bu şube 1974 yılında kaldırılmıştır. 15.11.1971'de de "Tüketicinin Korunması İçin Ticaret Konusu Mal ve Hizmetlerle İlgili Faaliyetlerin Düzenlenmesi Hakkında Kanun Tasarısı" Hükümetçe TBMM'ne sevk edilmiş, ancak sonraki dönemde benimsenmediğinden kadük olmuştur (5)

Nihayet 1982 Anayasası'nda "tüketicinin korunması" anayasa hükmü haline gelmiştir. Anayasamızın 172. maddesinde: "Devlet, tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı

-
- (1) Kanunlar için bkz. von Hippel, E., Verbraucherschutz, 2. Aufl., Tübingen 1979, s. 225 vd.
 - (2) Geniş bilgi için bkz. von Hippel, a.g.e., s. 1 vd.; Göle, C., Aldatıcı Reklâmlara Karşı Tüketicinin Korunması, Ankara 1982, s. 22 vd.
 - (3) Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı, DPT Yayınları, s. 905-906.
 - (4) Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı, DPT Yayınları, s. 280-281.
 - (5) D. 3, Toplantı 3, no. 85 (1/547).

tedbirler alır, tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini teşvik eder." demek suretiyle umumi mahiyette bir direktif verilmiştir. Ancak, 1982 Anayasası'nın yürürlüğe girmesinden bu yana "Tüketicinin Korunması Kanunu Tasarısı" üzerindeki çalışmalar Ticaret Bakanlığı'nca tamamlanamamıştır (6).

I- TÜKETİCİNİN KORUNMASI

Tüketicinin korunması, daha geniş olan ekonomik bakımdan güçsüz olanların korunması meselesinin önemli bir bölümünü teşkil etmektedir (7). Ekonomik bakımdan güçsüz olanların korunması Anayasamızın 2. maddesinde belirtilen "Sosyal Hukuk Devleti" ilkesinin bir gereğidir. Anayasamızın bu genel hükmünün yanında, 172. maddede, tüketicinin korunması hususî bir şekilde ele alınmıştır.

Artık anayasa hükmü haline gelmiş olan "Tüketicinin Korunması"nın esaslarını tesbit etmek, tüketicinin korunması kadar zor bir husus değildir. "Tüketim Toplumu" olarak nitelendirebileceğimiz modern toplumlarda tüketim büyük önem kazanmaktadır. Yükselen hayat seviyesi ile kredi imkânı ve reklâmların (8) itici gücü sebebiyle, mal ve hizmetlere talep artmaktadır. Talebin artmasına rağmen, dağınık bir mahiyet arzeden tüketiciler, mal ve hizmetleri arzedenlere karşı zayıf durumdadırlar. Tüketicilerin, mal ve hizmetleri arzedenlere karşı zayıf durumda olmaları tüketicinin korunmasını bir kat daha zorunlu kılmaktadır (9).

II- TÜKETİCİNİN KORUNMASININ TEMEL ESASLARI

Tüketicinin korunmasının ortaya çıkardığı meseleleri çeşitli açılardan ele almak mümkündür (10):

Bunlardan birincisi tüketicilerin aşırı fiyatlara karşı korunmasıdır.

İkinci mesele tüketicilerin sağlıklı bir rekabet ortamından yararlandırılması ve iyi seçim yapabilmesi için aydınlatılmasıdır.

Üçüncü mesele tüketicilerin genel işlem şartları yoluyla istismar edilmesinin önlenmesidir.

(6) Tüketicinin Korunması Kanunu Tasarısı üzerindeki çalışmalar Ocak 1985'de devam etmekteydi.

(7) von Hippel, a.g.e., s. 1-27.

(8) Göle, a.g.e., s. 47 vd.

(9) von Hippel, a.g.e., s. 1-27.

(10) Tandoğan, H., Tüketicilerin Korunması ve Sözleşme Özgürlüğünün Bu Açıdan Sınırlanması, Ank 1977, s. 11; von Hippel, a.g.e., s. 1-27.

Dördüncü mesele, tüketicilerin bozuk ve tehlikeli mâmullerden korunması şeklinde kendini gösterir.

Beşinci mesele tüketicilerin munferit talep ve dâva haklarını fiilen ve kolaylıkla kendini gösterir.

Altıncı mesele tüketicilerin münferit talep ve dâva haklarını fiilen ve kolaylıkla kullanabilmesinin gerçekleştirmesine ve onların bu haklarını kullanmaya özendirilmesine ilişkindir.

A) Tüketicilerin Aşırı Fiyatlara Karşı Korunmaları

Bu koruma, bir taraftan Devletin ve Belediyelerin fiyatlara doğrudan doğruya müdahalesi yoluyla, diğer taraftan sağlıklı bir rekabet zemininin düzenlenmesi ve kartellerle fiilî tekel sahibi teşebbüslerin piyasaya egemen olmalarının ve aşırı fiyat anlaşmalarının önlenmesi şeklinde (11) dolaylı yoldan olur. Memleketimizde tüketicilerin aşırı fiyatlara karşı korunmaları amacıyla azami fiyat tesbiti hususunda, zaman zaman, Hükümete veya Belediyelere yetki tanıyan çeşitli kanun ve kararnameler çıkarılmıştır (12). Ancak bu kanun ve kararnamelerin çoğunun amacına ulaştığını söylemek oldukça zordur.

Tüketicilerin aşırı fiyatlara karşı korunmasının bir diğer yolu da, tüketicileri tüketim kooperatifleri aracılığıyla korumadır. Kooperatiflerde esas gaye kazanç elde edip ortaklara dağıtmak değil, ortakların ihtiyaçlarını daha kolay ve ucuza temin etmektir (Koop. K. m. 1). Kooperatifler bu gayeye ulaşmak için tüzel kişilik vasfına (MK md. 46) ve maksatlarına uygun olan (TK m. 137) her işi yapabilir ve hatta ticari işletme açıp, işletebilir (TK m. 11-13; TSN m. 14). Sağlıklı bir rekabet ortamından istifade edildiği zaman, kazanç paylaşma gayesi olmayan kooperatifler, tüketiciyi koruyan önemli bir müessese olur.

B) Tüketicilerin Serbest Rekabet Ortamından Yararlandırılması

Rekabet, cemiyet halinde yaşayan insanlar arasında her zaman çeşitli şekillerde tezahür eden tabii ve ruhi hallerin bir neticisidir (13). Tüketici ilgilendiren rekabet,

(11) Bu hususta Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından tekelleşmeyi ve kartelleşmeyi önlemek amacıyla "Rekabeti Sınırlayan Anlaşmalar ve Uygulamalar Hakkında Kanun Tasarısı" Bakanlar Kurulu'na sevk edilmiştir.

(12) Kanun ve kararnamelerin listesi için bkz. Tandoğan, H., Yürürlüğe girişinin ellinci yılında Türk Borçlar Kanunu, BATİDER, C. VIII, s. 18.

(13) Bkz., Örs, a.g.e., s. 3 vd.; Karayalçın, a.g.e., s. 450 vd.

iktisadî rekabettir (TK m. 56-65), geniş ölçüde, 30 Eylül 1943 tarihli İsviçre Haksız Rekabet Kanunu'ndan esinlenmiştir. Yalnız ticarî işletme ile ilgili olmayan işlerde uygulanmak üzere BK m. 48, İsviçre'deki düzenlemeden farklı olarak muhafaza edilmiştir (14).

TK m. 58'e göre haksız rekabet dolayısıyla müşterilere dâva açmak hakkı tanınmışsa da, dâva açma şartı olarak, müşterinin zarar görmesi aranmıştır (TK m. 58). Memleketimizde haksız rekabet ve yanıltıcı reklâmlar yüzünden zarara uğrayan münferit tüketicilerin tazminat dâvası açmak yoluna gittikleri pek görülmemektedir. Bu durum tüketicilerin hukukî yetkileri bakımından yeterli bilgi sahibi olmamalarından, dâva açmanın külfet ve masrafların kaçınılmalarından, ayıba karşı tekeffül dâvalarının tercih edilmesinden ve TK m. 58'e dayanan dâvaların uygulamada henüz yerleşmemiş olmasından ileri gelmektedir (15).

Ticaret Kanunumuzun dâva açabilecek kişilerle ilgili hükmü değiştirilmeden, tüketici birlikleri kurulsa bile, tüketici birliklerinin tazminat dâvası açma yetkisi olmayacağından, sadece tesbit, içtinap ve hukuka aykırı durumun ortadan kaldırılması dâvalarıyla yetinmek zorunda kalacaklardır. Bu sebeple, tüketicilerin serbest rekabet ortamından faydalanmaları, tüketici birliklerine dâva hakkı tanımak yoluyla mümkün olabilecektir.

C) Tüketicilerin Genel İşlem Şartlarına Karşı Korunması

Bazı mecburiyetler sonucu ortaya çıkan, standart hükümlerini ihtiva eden ve tüketicilerin olduğu gibi kabul etmesi gereken sözleşmelere "kitle sözleşmeleri" (Massenverträge) adı verilmektedir. Kitle sözleşmelerinde genel şartları önceden tesbit eden taraf bunlarda değişiklik yapma imkânına genellikle sahiptir. Buna karşı, ekonomik bakımdan güçlü olduğu için, karşı tarafın ileri sürebileceği değişiklikleri kabule yanaşmaz. Böylece taraflardan birinin kendi şartlarını diğerine dikte etmesine yol açan bir sözleşme hürriyeti hürriyet olmaktan çıkıp bir ayrıcalık halini kaza ır (16).

Ekonomik bakımdan güçsüz ve teşkilatlanmamış olan tüketicilerin, yukarıda sözü nü ettiğimiz çeşitten genel işlem şartlarına karşı korunabilmesi; ya bu genel işlem şartları idarenin ön denetimine tâbi tutulmalı, ya da bu hususta özel bir kanunla düzenlemek suretiyle mümkün olabilir.

(14) Tartışmalar için bkz. Karayalçın, a.g.e., s. 450 vd.; Örs, H.F., Türk Hukukunda Haksız Rekabet, Ankara 1970, s. 21 vd.

(15) Tandoğan, a.g.e., s. 17-18.

(16) Tandoğan, a.g.e., s. 25.

D) Tüketicilerin Tehlikeli ve Bozuk Mamullere Karşı Korunması (17)

Münferit tüketicilerin tehlikeli ve bozuk mamullere karşı korunması bilhassa imalatçının sorumluluğu ve satıcının ayıba karşı tekeffül borcu müesseseleriyle düzenlenmiştir. Ancak seri halde üretilen ve piyasaya arz edilen mamullerdeki bozukluklar toplam olarak çok daha büyük zararlara yol açabilir. Objektif ihtimam mükellefiyetine dayanan bir sorumlulukta kurtuluş beyinesi getirmek imkânı da olduğundan tüketiciyi korumak için imalatçının ve dağıtıcının sorumluluğunun bir "tehlike sorumluluğu" olarak özel bir kanunla düzenlenmesi gerekir (18).

E) Tüketicilerin Taksitli ve Ön Ödemeli Satımların Tehlikelerine Karşı Korunmaları

Taksitle satışlarda alıcıyı korumak için sözleşmenin feshi halinde alıcıya aşırı borçlar yükleyen, ödenmiş taksitlerin yanmasını önleyen, muacceliyet şartlarının geçerliliğini sınırlayan hükümler BK'muzun 223 ve 224. maddelerinde yer almaktadır. Mehz kanunda bu hükümlerin yetersizliği tesbit edilmiş ve 23 Mart 1962 tarihli bir kanunla İBK 226-228 (BK m. 223-224) maddeleri değiştirilmiş ve bunlara yeni maddeler (226 a-226 m; 227 a-227 i) ilâve edilmiştir. Memleketimizde de kabul edilmesi büyük rahatlık getirecek olan, mehz kanuna ilâve edilen hükümler, daha ziyade tüketiciyi koruyucu mahiyettedir (19).

F) Tüketicilerin Ferdî Talep Haklarının Gerçekleştirilmesi (20)

Münferit tüketiciler, kendilerinin korunmasına imkân tanıyan yetkilerini bilmekte ve haklarından istifade edememektedirler. Haklardan istifade edilememesine bazan da mahkemelerle veya avukatlarla ilişki kurmaktan çekinme, dâva açılırsa, zaman, para, enerji harcanacağı kaygısı, adalete veya avukatlara duyulan güvensizlik rol oynamaktadır (21).

Tüketici birliklerine veya daha iyisi tüketicileri korumakla görevli bir resmi makama onlar lehine dâva açmak hakkının tanınması tüketicilerin lehine olacaktır. ABD'nde bir yandan tüketiciyi dâvaya özendirmek için çeşitli tedbirler alınırken, diğer yandan Federal Ticaret Komisyonu'na tüketici taleplerini kullanması için çeşitli yetkiler verilmektedir (22).

(17) von Hippel, a.g.e., s. 39-75

(18) Tandoğan, a.g.e., s. 43

(19) von Hippel, a.g.e., s. 158 vd.

(20) von Hippel, a.g.e., s. 123-145

(21) von Hippel, a.g.e., s. 125

(22) Bkz. Göle, a.g.e., s. 14 vd.

III- KOOPERATİF KAVRAMI

İsviçre Borçlar Kanunu (OR), şirketler bahsine girilirken "Ticaret Şirketleri ve Kooperatifler" şeklinde bir ayırım yapmak suretiyle, kooperatiflerin ticaret şirketlerinden ayrı olduğunu belirtmek istemiştir (23). Memleketimizde, halen yürürlükte bulunan, 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda "Kooperatif Şirketler" (24) hakkında ticaret şirketlerinden ayrı bir düzenleme getirilmemiştir. Bu hükümlerin büyük bir kısmı; ileride kooperatif mevzuatının birleştirileceği, ilah edileceği ve ayrı bir kod haline getirileceği noktasından hareket edilerek, 1926 tarihli Ticaret Kanunu'ndan (Eski TK m. 478-502) alınmıştır (25).

Kooperatifler hakkındaki düzenleme 1163 sayılı "Kooperatifler Kanunu" ile 6762 sayılı Ticaret Kanunu'ndan ayrılmıştır (26). 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu 24 Nisan 1969 tarihinde kabul edilmiş, 10 Mayıs 1969'da yayınlanarak 10 Ağustos 1969 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 1163 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinden önce mevcut olan kooperatiflerin yeni kanuna intibak süresi iki yıl olarak belirlenmiş, bu süre bilâhare 1496 sayılı kanunla üç yıla çıkartılmış ve süre 10 Ağustos 1972'de sona ermiştir. Böylece 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, kooperatiflerin hukukî temelini oluşturan tek bir genel hüküm olarak kalmıştır. Bu genel düzenlemeden başka, kooperatifler hakkında çeşitli özel kanunlar vardır (27).

Ortaklarının ekonomik menfaatleri esas alındığı için kooperatifin amacının ekonomik olduğu kabul edilir. Amacının ekonomik olmasına rağmen kooperatifin kendisi ekonomik bir amaç takip edemez. Kooperatifin amacı "sağlama ve koruma"dır (28). Kooperatiflerin çalışması ile ortakların ekonomik durumları geliştirildiği için "iktisadîlik ilkesi" ortaklar için sözkonusudur. Ekonomik menfaatleri geliştirme amacından, esas olarak, doğrudan doğruya kooperatiflerin ortakları istifade eder. Fertler kooperatiflerde, ortaklıklarda olduğu gibi, kazanç elde etmek ve paylaşmak için değil, ekonomik ihtiyaçlarını sağlamak, mesleki menfaatleri korumak, güven altına almak, başka bir söyleyişle; Alman ve İsviçre kanunlarının (29) kullandıkları deyimle "ekonomilerini geliştirmek" için biraraya gelirler.

(23)Bkz. İBK (OR) Üçüncü Kısım, Ticaret Şirketleri ve Kooperatifler, m. 552-926.

(24)Bkz. TK m. 485-502.

(25)Karayalçın, a.g.e., s. 404.

(26)Kooperatif-Şirket tartışması hususunda bkz. Karayalçın, a.g.e., s. 404 vd., Poroy-Tekinalp-Çamoğlu, Ortaklıklar Hukuku, C. II, İstanbul 1976, s. 337 vd.

(27)Bkz. Karayalçın, a.g.e., s. 404 vd.

(28)Poroy-Tekinalp-Çamoğlu, a.g.e., s. 337-338

(29)Gen. G. S-1; Art.828 OR.

Ortağın ekonomisini geliştirmek çok geniş bir anlam taşır ve ortağın tüketim maddeleri gibi günlük olağan ihtiyaçlarından meslek edinmek gibi olağanüstü ihtiyaçlarına, mesleki faaliyetine, sağlığına, çeşitli risklere karşı güven altına alınmasına kadar geniş bir alanı kapsar. Bir kooperatifle birleşenlerin niyetleri ticaret yapmak değildir. Açıklanan anlamda gelişmeyi sağlamaktır (30). Bu sebeple kooperatif amacının elde edilmesini sağlayan veya doğrudan doğruya etkili olan vasıta sermaye değil; dayanışma, karşılıklı yardım ve karşılıklı yararlandırmadır. Binnetice kooperatifte önemli olan husus sermaye değil, ortaktır. Ortağın kişiliği kooperatif işletmesinin temel unsurunu teşkil eder. Zira amacın elde edilmesi için uygulanan araçlar, yani karşılıklı yardım, dayanışma, karşılıklı yararlandırma, ortağın kişiliğine bağlıdır.

Yukarıdaki izahlarımızdan da anlaşılacağı gibi kooperatifi; "ortaklarının en geniş anlamı ile ekonomilerini geliştirme, menfaatlerini koruma ve güven altına alma amacını izleyen, bunun için karşılıklı yardım, yararlandırma ve dayanışma gibi ortağın kişiliğine bağlı araçları kullanan, eşitlik ilkesinin bütün kapsamı ile uygulandığı kişiler topluluğudur" diye tarif edebiliriz (31).

IV- KOOPERATİFİN TANIMI VE UNSURLARI

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu m. 1, kooperatifi, "tüzel kişiliği haiz olmak üzere, ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacı ile gerçek ve tüzel kişiler ile özel idareler, belediyeler, köyler, cemiyetler ve dernekler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli teşekküllere kooperatif denir." şeklinde tanımlamıştır.

Bu hüküm, İsviçre Borçlar Kanunu m. 828 (Art 828 OR) (32) esas alınarak kaleme alınmışsa da bazı noktalarda ondan ayrılmıştır (33). Kanunda yapıları tarife göre, bir birliğin kooperatif olarak vasıflandırılabilmesi için aşağıda izah edilen unsurların mevcudiyeti gerekir:

(30) Tekinalp, a.g.e., s. 7

(31) Tekinalp, Kooperatiflerde Kişisel Unsur, İstanbul 1972, s. 7.

(32) Art 828 OR: "Kooperatif, esas itibariyle üyelerinin muayyen iktisadi menfaatlerini karşılıklı yardımla geliştirmek ve güven altına almak maksadiyle sabit olmayan sayıda şahısların veya ticaret şirketlerinin bir hükmi şahıs olarak teşkil ettirdikleri birliktir."

(33) 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, mehz kanundan ayrılarak, amaçta değişiklik yapmış, amaca ulaşmada istifade edilecek esasları tesbit etmiştir. Ayrıca kooperatiflere ortak olabileceklerden kamu tüzel kişilerini tek tek belirtmiş ve mehz kanundan ayrılarak "Ticaret Şirketleri"ni üye olabilecekler arasında belirtmeyerek kapsam dışında bırakmıştır.

A) Ekonomik Gaye

Kooperatifin kuruluş gayesi, ortakların belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılamaktır. Başka bir deyişle, kooperatiflerin ekonomik gayesi bir veya birden ziyade ticari muamelelerle iştigal olmayıp, müşterek ve karşılıklı yardımla ortakların belirli ekonomik menfaatleri ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarının sağlanıp korunmasıdır (Koop. K. m. 1).

"Belirli ekonomik menfaatler" ibaresindeki "belirli" kelimesi daha çok ana sözleşmelerin maksat ve mevzuu hükümleri için önem taşımaktadır, yoksa kanun tarafından bazı ekonomik menfaatlerin kapsam dışı bırakıldığı anlamına gelmemektedir (34). Ortakların geçimlerine ilişkin ihtiyaçların en belirli örneği ev ekonomisi konusunda çalışan "Tüketim Kooperatifleri"dir.

Kooperatiflerin ekonomik gayesi ile şirketlerin ekonomik gayesini birbirinden ayırmak gerekir. Hem şirketler, hem de kooperatifler ekonomik nitelik taşıyan amaçlar izlerler. Ancak amaçların muhtevası birbirinden farklıdır. Şöyle ki, şirketlerin amacı kâr elde etmek ve paylaşmak; kooperatiflerin ise ortakların ekonomik menfaatlerini ve ihtiyaçlarını sağlamak ve korumaktır. Ekonomiklik, bu birbirinden tamamiyle farklı amaçların sadece vasfıdır. Başka bir deyişle her iki amaç da ekol omiktir, fakat muhtevaları değişiktir (35).

B) İhtiyaçların Karşılıklı Yardım, Dayanışma ve Kefalet Sayesinde Korunması

Kooperatiflerde amaç, "karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet" yolları ile sağlanır. Bir birliğin kooperatif sayılabilmesi için, ortakların ekonomik menfaatlerini bu üç yoldan biri ile sağlamak ve korumak gerekir. Esasen bu üç yol geniş anlamda "ortakların işbirliği" şeklinde yorumlanmalıdır (36).

C) Ortak Sayısının Sabit Olmaması

Kooperatifler "değişik ortaklı" şahıs topluluklarıdır. Kooperatiflerde ortak sayısının asgari miktarı 7'dir (Koop. K. m. 2). Kooperatiflerin değişik ortaklı olması, kooperatiflere giriş ve çıkışta serbestlik ilkesinin bir neticesidir. Kooperatifte ortak sayısı

(34) Tekinalp, a. fe., s. 10.

(35) Tekinalp, a.g.e., s. 16.

(36) Karayalçın, a.g.e., s. 423.

sabit olamaz. Aksi halde, kuruluş sırasında tescil reddedilir, faaliyete geçmiş ise, geniş bir yorum ile, feshi için ilgili bakanlığa mahkemeye başvurmak hak ve görevi doğar (37).

Gerçek kişilerden başka kamu ve özel hukuk tüzel kişileri de kooperatife ortak olarak katılabilirler (Koop. K. m. 1). Kamu tüzel kişileri, kendi çalışma konularına giren kooperatiflere yardımcı olur ve önderlik ederler veya kooperatiflerin ortağı olabilirler (Koop. K. m. 9).

D) Sermayesinin Sabit Olmaması

Kooperatiflerde ortak sayısının sabit olmamasının tabii bir neticesi, sermayesinin sabit olmaması; başka bir ifade ile, sermayenin değişir olmasıdır. Bu sebeptendir ki, "sermaye miktarı sınırlandırılarak kooperatif kurulamaz" (Koop. K. m. 2/III). Sermayenin artırılıp eksiltilmesi için kanunda öngörülen belirli işlemler yapılmasına veya bir usulün uygulanmasına gerek yoktur. Kooperatif ortaklığına giriş ve çıkış ile birlikte sermaye de kendiliğinden değişir.

E) Teşekkül Niteliği ve Tüzel Kişilik

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu kooperatifleri "teşekkül" olarak belirtmiştir (Koop. K. m. 1). Bu kavramın tanım içinde yer almasının sebebi, kooperatiflerin şirket mahiyetinde olmadığı kanaatidir (38). İsviçre doktrini de kanunuza hakim olan görüş gibi, kooperatifin bir ticaret ortaklığı olmadığını belirtmektedir (39).

Kooperatif tüzel kişiliği haiz olduğu için, kendi ortaklarından ayrı bir "kişilik" olarak hak ve kullanma ehliyetine sahiptir; adı ve ikametgâhı vardır. Tüzel kişiliği ticaret siciline tescil ile iktisap ederler (Koop. K. m. 7). Tescilden önce sorumluluk kooperatif adına işlemi yapanlara aittir; şahsi nitelikteki sorumluluk aynı zamanda müteselsildir (Koop. K. m. 7). Tüzel kişiliği olmayan kooperatifi hukukumuz tanımamaktadır. Kooperatif bir özel hukuk tüzel kişisidir (40).

Bir kooperatif, kanunda öngörülen yukarıda belirttiğimiz unsurlara sahip değilse, ilgili bakanlığın izin vermemesi ve sicil nemurunun bu kooperatifi tescil etmemesi gerekir.

(37) Tekinalp, a.g.e., s. 22-23.

(38) Türk hukukunda kooperatiflerin teşekkül niteliği için bkz. Karayalçın, a.g.e., s. 424; Tekinalp, a.g.e., s. 25; Tekinalp-Çamoğlu-Poroy, a.g.e., s. 348; Domaniç, Adi, Kollektif ve Komandit Şirketler, 2. b., İstanbul 1968, s. 44.

(39) Bkz. Tekinalp, a.g.e., s. 25'de zikredilen müellifler.

(40) Poroy-Tekinalp-Çamoğlu, a.g.e., s. 349.

V- TÜKETİM KOOPERATİFLERİ VE TÜKETİCİNİN KORUNMASI

Tüketiciler, yükselen fiyatlara ve düşen kaliteye karşı, tüketim kooperatifleri teşkil ettirmek suretiyle etkili bir şekilde mücadele edebilirler (41).

Tüketim kooperatifleri, mal ve hizmetlerin tedariki ve tüketiciye arz edilmesinde hizmet gören ve 150 yıllık bir geçmişi olan teşekküllerdir (42). Tüketim kooperatifleri özellikle Kuzey Avrupa'da ticaret kesiminin içinde önemli bir pay sahibidir. Avrupa Ekonomik Topluluğu üye devletlerinde, Skandinav devletlerinde, Avusturya, İspanya, Portekiz'de yaklaşık 25 milyon aile tüketim kooperatiflerine üyedir (43).

Tüketim kooperatifleri iktisadi faaliyetlerin yürütülmesinde devlet ve özel sektör yanında üçüncü bir organizasyon tipidir. Bu itibarla kendisine has bazı hususiyetleri vardır. Bu hususiyetlerin başında tüketim kooperatiflerinin kâr paylaşmak amacı takip edememesi gelir. Ancak "tüketim kooperatifleri kâr paylaşmak amacı gütmaz" demek, maliyet konusunun ihmal edildiği anlamına gelmez. Bilâkis, modern işletmeciliğin serbest iktisadi sistem içindeki bütün gerekleri, tüketim kooperatifleri tarafından yapılmıştır. Bu sayededir ki, üyelerinin ekonomilerini geliştirme amacını gerçekleştirmiş olurlar. Kooperatif sektörü çoğulcu demokrasiye güç kazandıran bir unsurdur. Özel sektör dışında bazı iktisadi faaliyetlerin yürütülmesinin mümkün olduğunu ifade etmek suretiyle bir muvazene fonksiyonu görmesi bu sektörün en büyük özelliğidir (44).

Tüketim kooperatifi, tüketicilerin satın aldıkları mal ve hizmetleri daha ucuza sağlamak amacı ile kurdukları tüzel kişiliği haiz bir teşekküldür (45).

Tüketim kooperatiflerinin amacı, üyelerine, diğer işletmelerden daha düşük fiyatla veya aynı fiyatla olmasına rağmen onlardan daha kaliteli mal ve hizmetler sunmaktır (46). Görüldüğü gibi, burada tüketicilerin piyasada cari olan fiyatlar karşısında korunması amacı ile mal ve hizmetleri daha ucuza sağlamak için birleşmesi sözkonusudur. Bunun gerçekleşebilmesi için tüketim kooperatiflerinin daha ucuz bir tedarik mekanizmasını kurması gerekir. Tüketim kooperatifinin bu amacını gerçekleştirebilmesi için aradaki tacirleri atlayıp üreticiye gitmesi ve hatta mümkünse kendi üretim ya da pazarlama tesislerini kurması gerekir. Bu sebeple tüketim kooperatiflerini "aracıları ortadan kaldırmak" gibi basit bir fonksiyonu ifa eden teşekküller olarak göstermek yanlış olur.

(41) von Hippel, a.g.e., s. 112.

(42) Kooperatifçiliğin tarihi konusunda bkz. Fındıkoğlu, Z.F., Kooperasyon Sosyolojisi, Nazari ve Tatbiki Kooperatifçilik Denemesi, İstanbul 1967.

(43) von Hippel, a.g.e., s. 113.

(44) Aydın, a.g.e., s. 117.

(45) Aydın, a. fe., s. 119.

(46) von Hippel, a. fe., s. 112.

Kooperatifin amacı ekonomiktir. Amacının ekonomik olmasına rağmen kendisi ekonomik bir amaç takip edemez. Kooperatifin amacı "sağlama ve kollama" yani ortakların ekonomisini geliştirmektir. Tüketim kooperatiflerinde bu amaç, tüketiciler tarafından alınan mal ve hizmetlere yöneliktir. Kooperatifler piyasaya değil, ortaklarına hizmet arzeden teşekküllerdir. Buna rağmen, tüketim kooperatiflerinin büyük kısmı piyasaya da önemli satışlar yapmaktadır. Bu olay büyümenin doğurduğu bir sonuç olarak izah edilebilirse de, tüketim kooperatiflerinin tedarik ettiği mal ve hizmetler, ortakları alamıyor ise kooperatiften söz etmek mümkün olamaz. Kooperatifte asıl amaç üyelerinin iktisadi durumunu geliştirmektir.

Kooperatif amacının elde edilmesini sağlayan ve doğrudan doğruya etkili olan vasıta sermaye değil, ortaktır. Ortağın kişiliği kooperatif işletmesinin temelini teşkil eder. Karşılıklı yardım, dayanışma, yararlandırma ortağın şahsiyetine bağlıdır. Üyeler kooperatif işletmesinde aktif bir rol oynarlar. Ancak üyelerin aktif bir rol oynaması modern işletmecilik prensiplerine ter düşmemelidir. Kooperatif modern işletmecilik prensipleriyle idare edilmelidir. Modern işletmecilik ortağın faal idaresi yerine dışarıdan idareci tayinini gerekli görüyorsa, üyelerinin menfaati için, bu yapılmalıdır. Modern bir işletme olmasına ve serbest rekabet ortamında diğer işletmelerle rekabet etmesine rağmen, kooperatiflerin asıl amacı kâr elde etmek olamaz. Onlar sadece üyelerinin ekonomilerini geliştirmek amacını takip edebilirler.

SONUÇ

Tüketicilerin korunması zorunluğu, bir yandan, onların satın alma gücünün ortalama milli gelirle birlikte artması, kredi kolaylıklarının, özellikle taksitle satış uygulamasının genişlemesi, çok çeşitli malların piyasaya sürülmesi, büyük mağazaların ve katalog üzerine ismarlama sisteminin yaygınlaşması, uluslararası ticaretin büyümesi, çeşitli reklâm yollarıyla tüketimin kamçılanması sonucu tüketim toplumunun gelişmesinden doğmaktadır. Öte yandan, tüketicilerin piyasaya sunulan malların çokluğu ve çeşitliliği karşısında bunların kalitesi, özel şartları hakkında yeterli kıyaslama imkânından mahrum olmaları, telkin edici reklâmın etkisiyle yanılma tehlikesi içinde bulunmaları, yine tüketicilerin hiç veya yeterli ölçüde teşkilâatlanmamış olmaları, buna karşılık üretici ve dağıtıcı teşebbüslerin toplanma ve yoğunlaşma dolayısıyla piyasaya fiilen egemen fiili tekel sahibi olacak biçimde teşkilâatlanmaları, kendi lehlerine hazırladıkları genel şartları tüketicilere dikte etmeleri tüketicinin korunmasını bir kat daha zorunlu kılmaktadır.

Hiç veya yeterli ölçüde teşkilâatlanmamış tüketicilerin, bugünkü mevzuat içinde, korunabilmesinin bir yolu da tüketim kooperatifleridir. Tüketicinin piyasaya sunulan

mallar arasında en uygun seçimi yapabilmesi, kendisinin teşkil ettirdiği tüketim kooperatifleri aracılığıyla olabilir. Tüketim kooperatifleri ve ortakların sayısındaki artış, tüketim kooperatifleri aracılığı ile tüketicinin korunmasının süratle gelişmekte olduğunu göstermektedir. Ancak bu işe kadar, gelişmenin mahiyeti de önemlidir. Türk ekonomisi içinde özel kesim, kamu kesimi ve kooperatif kesiminin yerini kesin olarak tesbit edemiyoruz. Ancak kooperatif kesiminin Türk ekonomi hayatı içinde oldukça mütevazı bir yeri olduğunu söyleyebiliriz.

Memleketimizde kooperatifçiliğin özlenilen bir şekilde gelişmemesinin çeşitli sebepleri vardır. Kooperatiflerin bu gelişmemezliği, dolayısıyla, tüketicilerin korunamamasının sebeplerini şöyle özetleyebiliriz: Kooperatifçilik bilgi, kültür, ahlâk ve eğitime, dayanışma ruhuna, elverişli bir toplum ve hukuk ortamına dayanır. Şayet bunlar temin edilemez ve bilhassa kooperatifçiler, dolayısıyla tüketiciler, aydınlatılamaz, kendilerine tanınan hakları kullanması hususunda eğitilmezse; hem kooperatifçilik hem de tüketicinin korunması mevzuat içinde kalmaktan öteye gidemeyecektir.

Zusammensetzung

Der "Verbraucherschutz", genauer: der Schutz des privaten Endverbrauchers, gehört zu den international aktuellsten rechtspolitischen Themen und Forderungen unserer Zeit.

Die Gründe hierfür sind nicht schwer zu entdecken: Der Konsum gewinnt in der modernen Gesellschaft immer grössere Bedeutung - man spricht geradezu von "Konsumgesellschaft" -, denn mit steigendem Wohlstand wächst die Kreditfähigkeit und die Nachfrage breiter Schichten nach Waren und Dienstleistungen. Zugleich hat sich die Stellung der Verbraucher eher verschlechtert als verbessert: "Während die Verbraucher in der marktwirtschaftlichen Ordnung als Nachfrager gleich stark sein sollten wie die Anbieter (Hersteller und Händler), sind sie den Anbietern heute in Wirklichkeit meistens weit unterlegen.

Besonderes Interesse verdienen schliesslich Versuche der Verbraucher, überhöhten Preisen durch die Bildung von Konsumgenossenschaften entgegenzuwirken.

Die Konsumgenossenschaften zielen darauf ab, ihren Mitgliedern Waren zu niedrigen Preisen oder von besserer Qualität zu liefern als sonstige Anbieter. Darüber hinaus verfolgen die Konsumgenossenschaften nicht selten weiterreichende wirtschafts- und sozialpolitische Ziele.

GELİŞEN ÜLKELERDE MAKİNANIN ÇOK SAYIDA ÇİFTLİK TARAFINDAN MÜŞTEREKEN KULLANILMASININ TEŞKİLATLANMASI VE EKONOMİK YÖNLERİ

J. KUHN**

Çev. Mustafa AYKAÇ***

GİRİŞ

Gelişen birçok ülkede temel ekonomik sektör olan tarım, tüm millî ekonomi içinde ve toplumun gelişmesinde büyük çabaların sarf edildiği bir sektör olarak bilinir. Üzerinde durulacak önemli hususlar, tarımsal üretimde artış, istihdam ve kırsal kesimde sayısı hızla artan potansiyel işgücüne gelir garantisi sağlamaktır. Tarımsal üretimde makina kullanımının hangi yolla mümkün ve etkin olarak nasıl gerçekleşeceğini dikkate almak son derece önemlidir.

Tarımsal kalkınma ve buna bağlı olarak mekanizasyon büyük arazi ve çiftliklerde işletim güçlükleri yaratmaz. Fakat kârlı çiftlik için zorunlu şartların, özellikle sahip oldukları arazi alanının küçüklüğünün ve genellikle uygun olmayan pazarlama şartlarının temel özellik olarak görüldüğü hayli küçük aile işletmelerinde, traktörlerin ve tarımsal araçların bireysel satın alımı ve istihdamının şu anda konu dışı bırakılması normaldir. Gelişen ülkelerde, uygun şartlar altında – özellikle uygun pazarlama kanalları ile sulama yapılan alanlarda – bahçe sebzeçiliği gibi her yıl yüksek gelirli birkaç hasat

* Co-operation as an Instrument for Rural Development: Papers from an International Conference Organised at Ghent University (Belgium) 21-24 September 1976, Edited by M. Konopnick, and G. Vandavalle University of Ghent, 1978, s. 34-39

** Margburg Üniversitesi, Gelişmekte Olan Ülkeler İşbirliği Enstitüsü.

*** Araş. Gör. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

ile üretimi başarabilen, dolayısıyla traktör veya benzeri makinelerin bireysel satın alınmasını ve kullanımını uygun bir teklif kabul eden işletmeler sözkonusudur. Bununla beraber, küçük traktörler bile tam kapasitede nadiren kullanılabilir ve dolayısıyla masraflarını karşılayabilirler. Mevcut şartlar altında küçük çiftliklerin çoğunluğu için tek soru makinanın çok sayıda çiftlik tarafından kullanımının, yani çiftlik araçlarının birden çok çiftlikte kullanımının, mümkün kılınabilirliği ve uygulanabilirliğidir. Bu durumda, kapasitelerinin kullanımı çok sayıda çiftlik arasında dağıtılır.

I- MEKANİZASYONUN ETKİLERİ

Makinanın çok sayıdaki üretici tarafından kullanılmasının aile çiftlikleri üzerinde ne tür bir etkisi vardır? Herşeyden önce; tarımsal makina tipinin, özel bir amaç için kullanımının, ölçek ve faaliyet şartlarının, arazilerin kolay bulunma imkânının, ölçeğinin ve biçiminin, çiftçilik sistemlerinin, iklim, toprak ve diğerlerinin kalitatif ve kantitatif olarak değişen etkiler hasil edeceğini belirtmek gerekir (Bkz. not: 8, s. 268). Traktörde olduğu gibi, traktörle birlikte arazide kullanılan çeşitli aletlerin ve traktörün taşıma vasıtası olarak kullanılması tarımsal mekanizasyonda en önemli rolü oynar. Üç temel etki sözkonusudur:

1. Emegın İkamesi

Gelişen ülkelerde birçok alanda tarımsal makina kullanımı, endüstriyel ülkelerde sözkonusu olabilecekten daha çok insan ve hayvan işini ikame edebilir. Bu, özellikle beşeri etkinliğin sıcaklık, rutubetli iklim, yetersiz beslenme ve zayıflıktan dolayı şiddetle sınırlandırıldığı yerler için böyledir.

Düşük ücretli insangücü için yüksek teknik ikame seviyesi, normal olarak sadece düşük bir ekonomik ikame seviyesini hasil edecektir.

Ailenin daha başka gelir kaynağı bulma imkânına sahip olmadığı küçük aile çiftlikleri sözkonusu ise, bir teknik ikame başarılabilir; fakat genellikle bu aileler gelirlerini kendi imkânlarıyla elde ettiği gerçeğinden dolayı, ekonomik etkinlik çok azdır veya hiç sözkonusu değildir.

Çekim hayvanlarının ikamesi durumunda ekonomik getiriler daha yüksektir. Çünkü:

- Gerekli hayvan sayısı azdır.

GELİŞEN ÜLKELERDE MAKİNANIN ÇOK SAYIDA ÇİFTLİK TARAFINDAN MÜŞTEREKEN KULLANILMASININ TEŞKİLATLANMASI VE EKONOMİK YÖNLERİ

- Bu hayvanların arızı maliyetleri, özellikle beslenmeleri için gerekli olan araziler, daha büyüktür.
- İlâve yem alınmasının gerekli olduğu durumlarda yemin fiatı daha yüksektir.
- Kiralanması gereken hayvan sayısı azaltılarak yapılması gereken ödemelerden daha fazla tasarruf sağlanabilir.

Bununla beraber, ikame edilecek hayvanlar daha önce diğer tarımsal alanlarda kullanılmış ve dolayısıyla aile işletmesine ilâve gelir sağlamış ise bunların ikamesinden dolayı ortaya çıkan gelir kaybının, mekanizasyonun maliyetleriyle karşılaştırılması gerekir.

2. Emeğin Yükünün Azaltılması

Mekanizasyon genellikle hayvanların yükünü azaltmakla birlikte esasen ondan en çok yararlanan yine insandır. Bundan başka mekanizasyon nahoş ve pis işlerin miktarını azaltabilir.

Daha iyi çalışma şartlarının insan ve hayvan tarafından gerçekleştirilen iş miktarında er-geç bir artışa yol açması da mümkündür. Bununla beraber, bu etkileri kantitatif olarak belirlemek hayli güçtür. Yine de birçok çiftçi ailesinin emek yükündeki bir azalmanın, kendileri için önemli bir avantaj anlamına geldiğini kabul etmesi ve bu gerçeğin mekanizasyona ilişkin olarak verilecek kararda önemli bir rol oynaması hiç şüphesiz sözkonusu olabilir.

Prestij konusu da böyle kararlarda önemli bir rol oynar. Traktörler sadece Avrupa'da değil, gelişen ülkelerde de toplumsal bir gösteriş sembolü durumundadır.

3. Doğal Üretim

Yukarıda bahsedilen şartlara dayandırılmış mekanizasyonun bir sonucu olarak üretimde bir miktar doğal artış beklenebilir. Fakat artışın kapsamı ve yoğunluğu diğer şartlara bağlıdır. Genellikle gelişen ülkelerdeki yetersiz pazarlama şartlarından dolayı, doğal üretimdeki muhtemel bir artış, tatmin edici bir ekonomik sonuç yaratmaz.

Makinanın çok sayıda çiftlik tarafından kullanımının nisbeten yüksek bir harcamayı gerektirmesi gerçeği, çiftlik üretiminin daha büyük oranda ticarileşmesi eğilimine yol açmış ve benzer şekilde pazarlama şartlarının mekanizasyonda çok önemli faktörler olarak dikkate alınması sonucunu doğurmuştur.

II- MAKİNANIN ÇOK SAYIDA ÇİFTLİK TARAFINDAN KULLANIMINA İLİŞKİN UYGULAMALAR

1. Farklı Örgütsel Şekiller

Aşağı-yukarı belirli ölçülerde başarılı olmuş bulunan makinanın çok sayıda çiftlik tarafından kullanımına ilişkin bir dizi örgütsel şekil sözkonusudur. Bu bölüm aşağıdaki örgütsel şekiller üzerinde durmaktadır.

- Devletin kira hizmetleri
- Kooperatif birlikler
- Sözleşmeli çiftçi
- Tam-gün sözleşmeli

Devletin kira hizmetleri, özellikle tarım departmanının direkt kontrolü altında faaliyet gösterebilir. Fakat aynı zamanda kamu fonları tarafından finanse edilen ve devlet kontrolü altında faaliyet gösteren örgütler şeklinde de olabilir. Görüldüğü üzere son bahsedilen örgütlerle benzer bir hizmeti yerine getirmek için devlet tarafından yönetilen, devletin finanse ettiği ve kontrol ettiği kooperatifler arasında açık bir ayırım sözkonusu değildir.

2. Makinanın Çok Sayıda Çiftlik Tarafından Kullanımının Temel Özellikleri İle İlgili Uygulama

Makinanın çok sayıda çiftlik tarafından kullanımının sözkonusu olduğu şartlar, gelişen ülkelerde hayli önemli olmasına rağmen, ne yazık ki, tüm değişik örgüt şekillerine ilişkin büyük ölçüde geçerli olan belirli bir uygulamanın olmadığı görülecektir (Bkz. Not: 3, 7, 8, 9).

Devletin kira hizmeti sözkonusu olduğunda genellikle:

- Karşılaşılan yönetim ve onarım maliyetlerinin nisbeten yüksek olma eğiliminde bulunduğu ve kira bedelleri ile karşılanmadığı,
- Çiftçilerin ihtiyaçlarına uyma özelliğinin ve gelir arttırma şansının sınırlı olduğu, gözlemlenmiştir.

Kooperatif topluluklarla ilgili uygulama, —bir kooperatif branşı ve makinanın kullanımı dolayısıyla ortaya çıkan maliyetleri ödeme gücü özellikle tarımsal makinalar işleten kooperatiflerde çok daha önemli olduğundan—, genel maliyetler muhtemelen bir makina istasyonunun sözkonusu olduğu durumda daha düşük olmasına rağmen, benzerdir.

GELİŞEN ÜLKELERDE MAKİNANIN ÇOK SAYIDA ÇİFTLİK TARAFINDAN MÜŞTEREKEN KULLANILMASININ TEŞKİLATLANMASI VE EKONOMİK YÖNLERİ

Kendi çiftliğinde ve ilâveten komşu çiftliklerde makina kullanan sözleşmeli çiftçi sözkonusu olduğunda çok daha iyi sonuçlar elde edilmektedir. Makina maliyeti önemli ölçüde düşüktür; yönetim maliyeti ihmal edilebilir ve tamir masrafları ise nisbeten orta düzeydedir. Sözleşmeli çiftçinin istihdam imkânları ile ilgili esnekliği ise, devlet ve kooperatifin makina kira hizmetleri ile ilgili olan emekliliğinden daha büyüktür.

Tam gün sözleşmeli kişinin istediği fiatların önemli ölçüde düşük olduğu gerçeğinden dolayı, genellikle devletin ve kooperatifin makina kira hizmetlerine göre daha üstün olduğu tesbit edilmiştir. O, benzer şartlar altında devletin kira hizmetlerinden zarar edebileceği durumda kendi masraflarını karşılayabilir. Yönetim ve onarım masrafları genellikle düşüktür ve son teslim tarihine göre işin tamamlanması hususunda şartlara ve çevreye uyma yeteneği; devletin ve kooperatifin kira hizmetlerinde sözkonusu olan dan çok daha büyüktür.

Makinanın çok sayıda çiftlik tarafından kullanımının maliyeti ve esnekliği hususunda yukarıda bahsedilen uygulamaların tümü, sözleşmeli çiftçi ve tam gün sözleşmeli kişilerin devlet ve kooperatif örgüt tiplerine nazaran ekonomik bir üstünlüğünün olduğunu göstermektedir. Bu farklılıklara ilişkin nedenler komplekstir, fakat aşağıda belirtilen nedenler de rol oynayabilir:

Büyük Ölçüde Değişen Şahsi Bağımlılığın Dereceleri

İki ticari örgüt sözkonusu olduğunda kişisel gelir, ve bu durumda makina sahibinin geçimi, makinanın çalışma başarısı ile doğrudan ilgilidir. Bu durumun bir sonucu olarak, makina sahibinin değişen maliyetlerini mümkün olduğu kadar düşük tutma, makinasını maksimum kapasitede kullanma ve kârlarını artırmak için çaba sarfetme hususunda büyük bir menfaati vardır.

Örgütlerdeki Yapı Farklılıkları

İki ticari örgüt sözkonusu olduğunda, makina sahipleri bağımsız müteşebbisler olarak, maliyetlerini artırma özelliğini de gösteren nisbeten kötü yönetimleri dolayısıyla devlet ve kooperatifin kira hizmetlerine göre, ticari kararlar konusunda çok daha esneklerdir. Esneklik ne kadar büyükse, geliri artırma konusunda o kadar iyi fırsatlar ortaya çıkar.

Makina sahibi, özellikle sözleşmeli çiftçi, çiftçileri ve onların şahsi durumlarını iyi bildiğinden ilâve bir avantaja sahiptir. Bu, ticari organizasyonların devlet ve kooperatif organizasyonlarından, ücretlerin toplanması konusunda, daha az sıkıntıyla karşı-

laştığı anlamına gelir. Bundan başka, çiftçinin devlete ve kooperatif organizasyonlara ödemede bulunma hususunda bir özel müteahhide olandan ahlâken daha az yükümlülük hissetmesine ilişkin güçlü bir ihtimal de sözkonusu olabilir.

İki ticari organizasyonun sözleşmeli çiftçi idari yapı ile ilgili olarak tam gün sözleşmeliye göre önemli avantajlara sahip olabilir. Burada çiftçi müteahhidin aşağıdaki özelliklere sahip olduğu belirtilmelidir:

- Kendi çiftliğinin düzenine bağlı olarak makina kapasitesinin kısmi kullanımı sözkonusudur.
- Bundan dolayı komşu çiftlikler arasında daha az nakil süresi sözkonusu olur. Sonuç olarak birkaç müşteri ile ilişki kurar.
- Bu sebepten yönetim masrafları muhtemelen tam gün sözleşmeliden daha düşük olacaktır.

III- MAKİNANIN ÇOK SAYIDA ÇİFTLİK TARAFINDAN KULLANIMININ ORGANİZE EDİLMESİNDE DİĞER İKİ YOL

Uygulama, bir taraftan özel menfaatin, diğer taraftan da özel müteşebbisler tarafından kullanımına karşı tedbirlerin, makinanın çok sayıda çiftlik tarafından kullanılmasının başarısında önemli faktörler olduğunu gösterdiğinden, bu alandaki iki örgüt tipi tartışma için sunulacaktır.

1. Çok Amaçlı Bir Tarımsal Kooperatifle Birlikte Tam Gün Sözleşmeli Kişi Vasıtasıyla Makina Kullanımı

Esas olarak aile işletmelerinde mekanizasyonun arzu edildiği fakat çok sayıda çiftlik tarafından makina kullanımının mümkün olmadığı veya kooperatif örgütler veya devlet tarafından yapılmış tatmin edici bir sonuç sağlamayan işlerin sözkonusu olduğu ya da özel müteahhitlerin aşırı sorumluluk yüklendiği alanlarda durumu düzeltmeyi amaçlayan bir örgüt biçiminin ana hatları aşağıda tartışmaya sunulmuştur:

- Uygun arz, pazarlama ve kredi kolaylıkları dolayısıyla düzenli bir şekilde çalışan bir kooperatif işletmesi bir traktör satın alır ve dikkatlice düşündükten ve araştırdıktan sonra veresiye hizmet sunar.
- Bu makinalar, özel bir müteahhit olarak faaliyet gösteren ve daha önceleri talep düzeyleri uygun bir şekilde sonuçlandırılmış olan çiftliklerde ücretle çalışıp dikkatlice seçilen bir kişiye devredilir.

GELİŞEN ÜLKELERDE MAKİNANIN ÇOK SAYIDA ÇİFTLİK TARAFINDAN MÜŞTEREKEN KULLANILMASININ TEŞKİLATLANMASI VE EKONOMİK YÖNLERİ

– Kira ücreti, bir taraftan alacaklı ve çiftçilerin temsilcisi olarak kooperatif tarafından, diğer taraftan da; müteahhit makina konusundaki krediyi ödeyinceye kadar özel müteahhit tarafından belirlenir.

– Kararlaştırılmış olan kiralama hizmetleri herkese, özellikle çiftliklere götürülür.

– Kooperatif, çiftçilere üretim araçları temin eder ve ürünlerini pazarlar.

Kısaca yukarda tanımlanan proje, görüldüğü gibi kooperatif ve özel bir müteahhit arasında entegre edilmiş bir projedir.

Böyle bir projenin ortaya çıkardığı sorunların bazıları aşağıda gösterilmiştir:

– Projenin başarı derecesi, kooperatif yöneticisinin vasıflarına bağlıdır. Projenin ilk safhalarında aldığı kararların uzun vadeli etkileri vardır. Bilhassa aşağıdaki hususlarda:

- a) Çok sayıda çiftlik tarafından makina kullanımına ilişkin genel ön şartların oluşturulmasında,
- b) Makinaların seçimi, alınması ve finansmanında,
- c) Özel müteşebbislerin seçiminde,
- d) Müteşebbislerle anlaşmada, özellikle kira ücretinde.

– Kira ücreti ile ilgili tartışmalar bir dizi güçlüğü içermektedir (Bkz. Not: 6). Özel müteahhidin menfaatleri çiftçinin ve kooperatifin menfaatleri ile doğrudan çatır. Mevcut şartlar altında, uygun kabul edilebilen ve iyi çalışmayı temin için gerekli teşviki sağlayan bir gelire kavuşan müteşebbisi bulmanın çok önemli olduğu görülmektedir.

Diğer taraftan, kira ücretinin müteşebbisler arasında rekabetin uygun hale getirilmesinin bir aracı olarak rol oynadığının gözden kaçırılmaması gereklidir.

2. Büyük Arazilerde Makinanın Çok Sayıda Çiftlik Tarafından Kullanımı

Küçük çiftlikler tarafından çevrelenmiş büyük toprak parçalarında, bu toprak parçalarının, küçük çiftliklerin gelişmesinde yararlı olup olmadığı, yani devletin küçük çiftliklerin gelişmesine yardım etmek için onları zorlamasının gerekli olup olmadığı hususunda bir sorun ortaya çıkar. Konumuz sınırlarına bağlı olarak büyük toprak parçalarının makinanın çok sayıda çiftlik tarafından kullanılması hususunda uygun fırsatlar yaratıp yaratmadığını araştırmak özel bir önemi haizdir. Bu hususta aşağıdaki noktalar sıralanabilir:

- Bu topraklar genellikle yıllarca makina kullanma tecrübesi geçirmişlerdir.
- Makina stokları genellikle tip ve boyut olarak çok çeşitlidir. Teknik problemler açısından makinaların bir kısmı, yani toprağı ekilebilir hale getirmeye yarayan araçlarla, kullanılan traktörler küçük çiftliklerde kullanılabilir.
- Genellikle büyük arazilerde kendileri tamirhane, marangozhane ve benzerlerine sahip olduklarından belirli teknik hizmetleri sunarlar.
- Pratik olarak daima kullanılmamış belli bir makina kapasitesi vardır.
- Tecrübeli teknik elemanları mevcuttur.
- Yönetim-örgütlenme konularında tecrübelidir ve esnek idari sisteme sahiptir.

Yukarıda sıralanan görüşler, küçük çiftliklerde makinanın çok sayıda çiftlik tarafından kullanımı hususunda büyük toprakların sahip olduğu nisbeten uygun ön şartları göstermektedir. Büyük arazilerin bir kısmında kârın bulunmayışının bir devlet antlaşması ile mümkün olmayacağından, büyük arazilerin, makinanın çok sayıda çiftlik tarafından kullanımında kârlı olup-olmadığını araştırmak özellikle önemlidir.

- Makinanın çok sayıda çiftlik tarafından kullanılmasından doğan masraflar projede kapsanmalıdır. Yani, çiftçilerin ödeyeceği kira masrafları projede yer almalıdır.
- İlâveten bu topraklar teşviklerle birlikte sunulmalıdır. Bu tip teşvikler makinanın çok sayıda çiftlik tarafından kullanımı ile fazla makina satınalımı ile ilgili vergi indirimi veya mali yardım şeklinde olabilir.

Bir büyük arazide makinanın çok sayıda çiftlik tarafından kullanımı, diğer hususlarla birlikte aşağıdaki özellikleri gösterir:

- Arazi herkesçe bilinen bir fiyatta makina kullanımı sonucunu doğurur. Bu fiyat bağımsız ve yeminli bir uzman tarafından doğruluğu onaylanmış maliyet fiyatı olmalıdır.
- Çiftçiler makina kullanımını arazinin yapısına göre düzenlerler. Bu düzenlemeler ya bir çiftçiler kooperatifi vasıtasıyla merkezleştirilebilir, ya da çiftçiler kendi özel temsilcilerini kullanabilir.
- İş tamamlandıktan sonra çiftçiler kira ücretini nakdi olarak öderler.

GELİŞEN ÜLKELERDE MAKİNANIN ÇOK SAYIDA ÇİFTLİK TARAFINDAN MÜŞTEREKEN KULLANILMASININ TEŞKİLATLANMASI VE EKONOMİK YÖNLERİ

Proje aynı zamanda aşağıda belirtilen bir dizi problemi de içerecektir:

— Toprağın yönetiminin projenin maliyetini karşılaması ve ilâve teşvikleri sunması bile otomatik olarak önemli bir vaat kabul edilmeyebilir. Teslim tarihi belli olan bir iş, hem küçük çiftlik hem de büyük arazilerde aynı sürede tamamlanması gerekiyorsa, büyük bir ihtimalle büyük araziye öncelik verilecektir. Bunlardan başka, esas olarak araziyle ilgilenecektir.

Bundan dolayı bu tür çatışan menfaatlerin başlangıçta açık bir şekilde şartların belirlenmesiyle ortadan kaldırılması gerekir.

— Tamamlanan iş için ücretlerin toplanması, araziyi, projedeki menfaatlerini azaltan önemli problemlerle yüzyüze getirebilir.

— Makina kullanımının genellikle küçük çiftliklerin nakit harcamalarını artırması ve onların likiditesini etkilemesi gerçeğinden dolayı, küçük aile çiftliklerinde makina kullanımının etkinliğini tamamlayıcı üretim araçları kullanılarak ve pazarlama kanalları kontrol altına alınarak desteklenmesi gerekebilir. Mekanizasyon projesinde ortaya çıkan ekonomik riskler, büyük ölçüde artmıştır ve onun etkinliği nisbeten uygunsuz arz ve pazarlama imkânlarının varlığı durumunda bozulmaktadır.

SONUÇLAR

Özel ekonomik çıkarlara dayalı makinanın çok sayıda çiftlik tarafından kullanımı çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır. Devlet de bu alanda tarımı teşvik etmek için çeşitli imkânlara sahiptir.

Devlet tarafından mekanizasyonun teşvik edilmesi ile ilgili tartışmaların toplam gelişme süreci çatısı içinde, özellikle sermayenin muhtemel alternatif kullanımı durumunda, gözönüne alınması gerekir.

Bu çiftlik ve makina sahiplerinin işletmesi dışında, mekanizasyonun etkilerinin düşünülmesi gerektiğini de ifade eder.

Bu etkiler özellikle şunlardır:

— Mekanizasyonla birbirine bağlanmış sektörlerdeki bağlantı etkileri,
— Mekanizasyonun bir sonucu olarak artan gelire bağlı talep etkileri,
— Ülkedeki istihdam durumuna etkileri. Bu etkiler, özellikle mekanizasyon, artan işsizliğe yol açıyorsa çok tehlikelidir.

BİBLİYOGRAFYA

- (1) Adelheim, R. Formen und Wirtschaftlichkeit überbetrieblicher Maschinennutzung in der Landwirtschaft, Berichte über Landtechnik Nr. 69, Frankfurt 1962.
- (2) Bandt, K. Vertragserzeugung und Entwicklungsdreieckwirksamste Hebel zum wirtschaftlichen und sozialen Fortschritt der Agrarwirtschaft industriell unterentwickelter Länder, in: Zeitschrift für ausländische Landwirtschaft, Jg. 6, Frankfurt 1967, s. 113-137.
- (3) de Wilde, J.C. Experiences with agricultural development in tropical Africa, Baltimore, 1967.
- (4) Hauser, J.A. Bevölkerungsprobleme der dritten Welt, Bern und Stuttgart 1974.
- (5) Kuhn, J. Einkommensverbesserung für die bauerliche Bevölkerung in Entwicklungslandern durch außerbetrieblichen Arbeits- und mehrbetrieblichen Maschineneinsatz, in: Zeitschrift für ausländische Landwirtschaft, Jg. 9, Frankfurt 1970, s. 197-210.
- (6) Kuhn, J. Probleme der Zielkoordination zwischen Projekttagern und Landwirten, in: Agrarpolitik im Spannungsfeld der internationalen Entwicklungspolitik, Schriften der Gesellschaft für Wirtschafts- und Sozialwissenschaften des Landbaues e.V. Bd. XI, Hrsg. H.E. Buchholz und W.v. Urf, München 1974, s. 297-309.
- (7) Lönnemark, H. Multifarm use of agricultural machinery, FAO Agricultural Development Paper, No. 85. Rome 1967.
- (8) Ruthenberg, H. Landwirtschaftliche Entwicklungspolitik, Frankfurt 1972.
- (9) Schaefer-Kehnert, V. Produktionsökonomik-Der Einsatz technischer Hilfsmittel, in: Handbuch der Landwirtschaft und Ernährung in den Entwicklungslandern, Hrsg. P.v. Blanckenburg und H.D. Cremer, Bd.1, 1967, s. 209-229.

MİLLETLERARASI İKTİSADİ MÜNASEBETLERİN TEŞEKKÜLÜ İÇİN KOOPERATİFÇİLİK PRENSİPLERİ ÜZERİNE

— Kredi Kooperatifleri Örneği —

Yazan: Paulgeorg JUHL
Tercüme: Ahmet ÇAKALLI

Bu ana kadar konuyla ilgili olarak yazılan metinlerde, arasıra kooperatif teorisinin makro-ekonomik analizlerde de (1) gelişmekte olan ülkelerin (2) entegrasyonu ile uygulanabileceği düşünülmekteyse de mikro-ekonomi, kooperatif teorisinin (3) hususi tatbik alanı olarak önemli ölçüde geçerlidir. Uluslararası sermaye akımını çok uluslu faaliyetlerle artırarak, 3. Dünya Ülkelerinin ekonomik kalkınmasını temin etme deneyiyle, klasik kredi kooperatifinde değerini göstermiş olan kooperatif prensiplerine dönülebileceği, aşağıda gösterilecektir.

I- SERMAYE TEMİNİ MESELESİNİN BENZERLİĞİ

1. Klasik Kredi Kooperatifi

Manfred Neumann; kooperatifle ilgili kredi sektörü varlığı ve faaliyetinin başlangıçta yeni bir servet arzına götürüleceğine işaret etmiştir (4). 19. Yüzyılda küçük çiftçi ve zanaatkarlar genelde varlıklarının en alt seviyesinde yaşamaktaydılar. Bunların krediye lâyık olma durumlarının azlığı sebebiyle krediler, azami zarar riski ile ve teminatsız şahıs kredileri şeklinde verilebiliyordu. Bu tarz kredilerin çok zor veya azami faizlerle verilmiş olması böylece ve biraz da kredi verenlerin tekel oluşlarıyla açıklan-

* Zum Beitrag genossenschaftlicher Prinzipien für die Gestaltung internationaler Wirtschaftsbeziehungen. — das Beispiel der Kreditgenossenschaft —, Zeitschrift für das gesamte Genossenschaftswesen. Bd.27 (1927) Heft 1, s. 36-43.

maktadır. Küçük çiftçi ve zanaatkarlar kabul edilebilir faiz oranlarıyla daha fazla kredi almak istediklerinde güvenilirliklerini artırmaları gerekiyordu. Sermaye temini meselesini halletmede, mutlak sorumlu kredi kooperatiflerinin kurulması yardımcı olmuştur.

Başlangıç döneminde kooperatif üyeleri özel tasarruf imkânlarının azlığı sebebiyle, bu kredilerin yeniden finansmanı için gerekli tasarruf mevduatları çok bağımlı bir işleve sahipti. O yıllarda kooperatiflerin üyelerine yapmış oldukları krediler, genelde şehir özel bankaları ve diğer sermayedarların kooperatif bankalarına yaptıkları kredilerle finanse ediliyordu. Benzerliği ölçüsünde kredi kooperatifinin "finansmanı belirli kooperatif" tipine dahil edilmesi gerekmektedir (5).

2. Kalkınmakta Olan Ülkeler

a) Durum

Bugün 3. Dünya Ülkelerinin büyük bir kısmı 19. Yüzyılda küçük çiftçi ve zanaatkarların buldukları duruma benzer bir durumda bulunmaktadır. Bu ülkeler, milli ekonomilerinin geliştirilmesi çabasında yabancı ülkelerin direkt yatırımlarına muhtaçtır (6). Yabancı direkt yatırım kurumları ve öncelikle çok uluslu şirketlerin, kalkınmakta olan ülkelerin kalkınma politikalarıyla ilgili olumsuz tesirleri hakkında, sözkonusu ülkelerin çok yönlü şikayetleri vardır. Buna rağmen kalkınmakta olan ülkelerin, sanayileşmiş ülke yatırımcılarının 3. Dünya Ülkelerinde, gelecekte şu ana kadar olduğundan daha fazla oranda taahhütler almalarını istemeleriyle de bu durum anlaşılmalıdır (7).

Diğer yandan son yıllarda kalkınmakta olan ülkeler, güvenilirliklerinin yani, bilhassa politik yatırım iklimlerinin yatırımcılar tarafından gitgide daha kötü olarak değerlendirilmesi neticesine götüren bir politika izlemektedirler:

— Kalkınmakta olan ülkeler, etkin biçimde millileştirme tedbirleri almayı kararlaştırmışlardır (8).

— Yeni bir dünya ekonomisi düzenlenmesine ilişkin gerekler çerçevesinde bu politikaya kesin önem vermişler ve bu yolla kalkınmakta olan ülkelerin, mülkiyetin millileştirilmesi, kontrol edilmesi ve milli kanunlar doğrultusunda yabancı ülke sermaye yatırımlarına devredilmesi haklarının uluslararası seviyede bağlayıcı olarak teyit edilmesini, sanayileşmiş ülkelerden istemişlerdir (9).

1960-1974 yılları arasında, sermaye ihraç eden önemli ülkelerin uluslararası direkt yatırımları içerisinde kalkınmakta olan ülkelere yapılan yatırım oranının takriben % 40'dan % 30'un altına düşmesi keyfiyeti (10), politik risklerin artması karşısında, yatırımcıların tepkisi olarak yorumlanabilir (11).

Bu yüzden kalkınmakta olan ülkelerin politikası bir hedef anlaşmazlığıyla tanımlanmaktadır: 3. Dünya Ülkeleri üretim ve iş imkânlarının genişletilmesi için, daimi surette artan sermaye ithalatına muhtaç olduklarının bilincindedirler (12), fakat bu sermayenin girişini millileştirme gayeleriyle güçleştirmektedirler. Zira ihtiyaç duyulan yabancı sermaye girişi, yatırımcıların kalkınmakta olan ülkelerdeki hukukî güvenliği normal şartlar altında (13) nasıl değerlendirdiklerine, bu ülkelerin ne oranda millileştirme veya millileştirmeye benzer müdahalelere meyilli olduklarına bağlıdır.

b) Çözüm Yolları

3. Dünya Ülkeleri, yatırım ikliminin kötüleşmesi nedeniyle yabancı ülke direkt yatırımlarının gerilemesini kendi güçleriyle kısmen de olsa bertaraf edebilirler:

– Gelmeyen direkt yatırımların yurtiçi sermaye ile karşılanması, bu ülkelerdeki yerel tasarruf oluşumunun oldukça az olması sebebiyle güçleşmektedir (19. Yüzyıldaki küçük çî tei ve zanaatkârlarda olduğu gibi).

– Mevcut yatırım projelerinde faktör uygulama münasebeti genelde cüzi ölçüde değiştiğinden (ekspoz-sınırlandırması) (14) ve ayrıca elde mevcut karşılama imkânlarından azami ölçüde fayda sağlanmış olacağından (15), sermaye ithalatları kısmen de olsa hizmetle de karşılanabilir.

Bu sebeple kalkınmakta olan ülkeler, imkân sahibi yatırımcılar nezdinde güvenirlüklerini azami ölçüde artırmak (16) ve bu yolla gerekli sermaye girişini temin etmek için başka çözüm yolları aramalıdır.

Sadece yeni bir dünya ekonomisi düzenlemesine olan güçlü talepler neticesi olarak değil, aynı zamanda bu ülkelerin politikaları içerisindeki hedef anlaşmazlığının yatırımcılar tarafından bilinmesi nedeniyle, kalkınmakta olan ülkelerin şifahi teminatlarının artması için pek yeterli olmamaktadır. Bu husus biraz da 3. Dünya Ülkelerinin kısmen itibarlarını kaybetme korkularından, kısmen de kalkınmakta olan diğer ülkelerle dayanışma içinde olmalarından dolayı, millileştirme taleplerinden uzak olmaya, resmen belirli bir süre hazır olmayacakları sebebiyledir.

Millî garanti sistemleri, iki yönlü yatırım koruma sözleşmeleri vs. gibi politik yatırım risklerinin üstesinden gelmeye mahsus diğer yolların (17) bazı menfi yönleri vardır (18). Uluslararası Yatırım Koruma Sözleşmesi (19) için bu ana kadar sunulan taslaklar, ya işleme konmamışlar ya da Dünya Bankası Sözleşmesi örneğinin gösterdiği gibi etkinlik gösterememişlerdir (20). Bu sözleşme, çok sayıda taslak arasında yegane olarak uluslararası geçerliliğe sahip olmuştur.

Biraz memnuniyet verici olan bu tecrübeler doğrultusunda, uluslararası sermaye akışının çoğalması için yeni bir strateji hazırlandı. Bu strateji GATT'ın (Genel Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Sözleşmesi) düzenlemelerine dayanmaktadır ve GATT Sisteminin liberalleştirme başarılarını, uluslararası ticaret sahasında yatırım serbest bölgesi oluşturmak suretiyle, uluslararası sermaye dengesi için daha verimli hale getirmek durumundadır.

"Serbest yatırım bölgesinin" ana unsurları şunlardır (21):

- Sanayileşmiş ülkeler yatırım garanti bölgesi kurarak 3. Dünya Ülkelerini bu sözleşmeye iştirake davet ederler.
- İştirake niyetli ülkeler, yabancı sermaye yatırımlarını millileştirmeyecekler ve ya genel kabul gören kurullarla millileştireceklerdir. Bu şarta zıt hareket eden ülkeler, diğer ülkeler tarafından cezalandırılacaktır.
- Sanayileşmiş devletlerden kalkınmakta olan ülkelere, "serbest yatırım bölgesi" üzerinden yapılan direkt yatırımlar, tam mülkiyet garantisine sahip olurlar.

Bu garanti, nihai olarak üye ülkelerin bir zarara uğramaları durumuna dayanır. Ayrıca politik yatırım risklerine karşı, üye ülkeler tarafından karşılanan, ç k uluslu bir sigorta kurulmuştur.

Bu tasarı ile önceki taslakların zararlarının önüne geçme denenmektedir. Muhteva olarak "Serbest yatırım bölgesi" çok uluslu bir sigortanın yararlarını, liberalleştirmeye dayalı uluslararası yatırım koruma sözleşmesinin faydalarıyla birleştirmektedir.

II- "SERBEST YATIRIM BÖLGESİ" İLE KLASİK KREDİ KOOPERATİFİ ARASINDAKİ BENZERLİKLER

Uluslararası sermaye akımını "serbest yatırım bölgesi" oluşturarak artırma teklifi, biraz kapalı fakat yine de bilinebilir şekilde, kredi kooperatiflerinin başarılı bir şekilde kuruluş teşebbüsü için belirleyici olan özellikleri kapsar. Bu yolla sadece daha sonraki kooperatif üyelerinin ve 3. Dünya Ülkelerinin az güvenilir oluşları, özel tasarruf birikiminin azlığı, acil sermaye ihtiyacı gibi ekonomik durumlar değil, aynı zamanda klasik kredi kooperatiflerindeki ve "serbest yatırım bölgesindeki" güvenilirliğin iyileştirilmesi, böylece işbirliği ve toplu mesuliyet yoluyla sermaye temininin kolaylaştırılması hedefleri de esas itibarıyla uyum sağlarlar. Kuruluş seyri, kâr etme ya da kâr kullanım sahasında da benzerlikler görülmektedir.

1. Kuruluş

Küçük çiftçi ve zanaatkârların bu konuda en büyük ilgiyi göstermeleri gerektiği halde kredi kooperatifleri bunlar tarafından kurulmuyordu. Zira onlar, sadece klasik bir kredi kooperatifine üye olmanın ekonomik menfaatinden yararlanmaktaydılar. Önderler daha ziyade hukukçu Hermann Schulze-Delitzsch ve idari memur Friedrich Wilhelm Raiffeisen'di. Kredi Kooperatifince desteklenen çiftçiler ve zanaatkârlar ilk önce kendi haklarını elde etmek için harekete geçirildiler ve taklit yoluyla kredi kooperatifi kurmayı başardılar.

Bir yatırım garanti bölgesi için, kalkınmakta olan ülkelerin biraraya gelmeleri de aynı şekilde vukubulmaktadır. Bu ülkeler için ekonomik-rasyonel açıdan bir yatırım garanti bölgesinin kurulması, büyük bir tercihe sahip olmalıdır. Şayet onlar tarafından teklif edilen yatırım işleri, politik riskler dışında, diğer ülkelerdeki işlere denkse, yabancı yatırımcıları çekebilme yarışında daha sağlam politik yatırım münasebetleri mümkün kılarak rekabet faydaları elde edebilirler. Yine de yatırım garantili bölgeler kurulmasına ilişkin yönlendirmeler çoğu kez 3. Dünya muhifinden gelmemektedir (22).

"Serbest yatırım bölgesi" meselesinde tesisin kendisi de sanayileşmiş ülkeler tarafından yapılacaktır. Sanayileşmiş ülkeler garanti bölgesinden kalkınmakta olan ülkelere oranla daha az ölçüde bir direkt ekonomik fayda sağlayabilecektir (23). Zi arkooperatiflerde (24) olduğu gibi burada da kuruluş, ç k zayıf ihtimalle büyük ve muhtelif ekonomik müteşebbis gruplarının birlikte çalışmasıyla tesis edilebilmiştir. Müteşebbis ve kurucular olarak ekonomiyle ilgili şahıslar veya küçük oldukça homojen grupların ortaya çıkması gerekir. Yatırım garantili bölge durumunda bu iş için, uluslararası planda sanayileşmiş ülkeler hizmete hazırdır. "Serbest yatırım bölgesi" kurularak canlı bir şekilde işbirliği teşekkül ettirildiğinde, bu işbirliğinin esas kârlıları, katılmaya hazır olacaklardır.

2. Güvenirlilik ve Kredi Verenin Korunması

Üye ülkelerdeki "serbest yatırım bölgesi" yabancı ülke direkt yatırımları, tam bir mülkiyet garantisine sahip olmalıdır. Bu husus, önce uluslararası bir sigorta ile politik yatırım risklerine karşı, sonra da üye ülkeler tarafından işbirliğinin üstlenicisi olarak sağlanır. Sermayedarlar ancak böylece politik risklerden önemli ölçüde korunduklarını idrak ederler (25). Daha etkin olarak, bu yolla dağılma riski ortadan kalkmasa da bilhassa güvenilmeyen üye ülkelere karşı, zorlayıcı tedbir tehdidinde başvurulur. Yabancı ülke yatırımlarını çekme amacını güden rekabette, normalde eşit yatırım imkânlarında, sözkonusu hususla ilgili mülkiyet değil de, millileştirilmiş mülkün âni ve tarafsız şekilde tazmin edilmesine ilişkin tam mülkiyet garantisi, rekabetin faydalarının kendisine borçlu olduğu "serbest yatırım bölgesi" elemanı olarak geçerlidir.

Bu mülkiyet garantisi, kredi kooperatifinde kooperatif üyelerinin, ilk yıllarda tamamen tahditsiz olarak müteselsil sorumlu oluşlarıyla benzeşmektedir. Esas olarak önce müteselsil sorumluluk, kredi kooperatiflerinde biraraya gelmiş olan küçük çiftçilerle orta seviyedeki zanaatkarların güvenilirliklerini artırdı ve böylece sermaye girişini tahammül edilebilir şartlara getirdi.

"Serbest yatırım bölgesi" durumunda olağanüstü durumlarda zorlayıcı tedbirlere başvurabilme imkânı da güvenirliliği artırıcı bir etki yapmaktadır. Sadece bu imkân, tüm grubun güvenirliliğini lekeleyebilecek böylesi tedbirlere başvurma hususunda işbirliği ortaklarının engel şuurunu yükseltebilir. "Serbest yatırım bölgesi" durumunda kendi isteğiyle millileştiren ve/veya yetersiz ölçüde tazminat veren ülkeler ihraç edilebilir. İhraç edildikten sonra bu ülkede faaliyet gösterem yatırımcılar artık garanti edilmezler. Böyle ülkeler, yatırımcılar için son derece güvenilmez olarak geçerli olacaklarından, yatırım yapmak tercih edilmeyecektir.

Bu konuya benzer şekilde, klasik kredi kooperatiflerinde; kooperatif üzerinden alınan kredileri ekonomik bir şekilde ve rasyonel olarak işleme koymayan ve böylece müteselsil sorumlulukla diğer kooperatif üyelerinin verdikleri güveni boşa harcayan üyeler bir daha kredilendirilmiyor ve imkân ölçüsünde ihraç olunuyorlardı (26). İhraç edilen kooperatif üyeleri krediye lâyık görülmezlerdi ve bu yüzden kabul edilebilir şartlarla kredi alma imkânları yok gibiydi. 19. Yüzyıldaki kredi kooperatifinde "serbest yatırım bölgesi" teklifinde olduğu gibi, ekonomik teşvik yoluyla, dağılma riskinin azalmasına ve böylece güvenirliliğin artmasına sebep olunuyordu.

3. Kâr Elde Etme ve Kârın Kullanımı

Yatırım garantili bir bölgede kârlar; "serbest yatırım bölgesi"nde olduğu gibi, ancak birleşik yatırım koruma sigortası çerçevesinde hasıl olabilir. Bu sigorta ile prensip olarak taslakları doğrultusunda, kâr ekonomisiyle ilgili hiçbir hedef takip edilmek zorunda olunmamasına rağmen, sigorta önceden "nakdi yardım kurumu" olarak kurulmamışsa konu kâr etmeye gelecektir. Zira hem sigorta kurumunun toplu masrafları, hem de kapatılması gereken sigorta durumları, seviyelerine göre kesin bir tahmin imkânı vermezler. Rasyonel bir şekilde taslaklanmış prim sistemi, bu şartlar altında düzenli durumda kâra götürür. Bu kârlar ya yatırımcılara geri ödeme, daha düşük sigorta primleri şeklinde aktarılır ya da bir ihtiyat fonuna ayrılabilir (garanti edenin sorumluluğunun zorlanmasının önüne geçmek için).

Klasik kooperatifte de aynı tarz uygulama yapılmıştı; Kooperatif müessesesinin yapı karakterinden yola çıkarak kâr elde edilmesi hiçbir müteşebbisin hedefi değildi. Buna rağmen hasıl olan kârlarla ya geri ödeme yapılıyor, ya da kooperatif kurumu öz sermaye bazının güçlendirilmesi için bir ihtiyat fonuna ayrılıyordu (27).

DİPNOTLAR

- (1) Höfken, K. - H.: Die begriffliche Bestimmung der genossenschaftlich organisierten Wirtschaft. Erlangen 1969, s. 302.
- (2) Benecek, D.W.: Kooperation und Wachstum in Entwicklungslaendern. Tübingen 1972, s. 202.
- (3) bkz. meselâ Höfken, a.g.e., s. 151.
- (4) Neumann, M.: Kriterien für den Erfolg von Genossenschaften. Zeitschrift für das gesamte Genossenschaftswesen. Cilt 22 (1972) s. 6.
- (5) bkz. Hahn, O.: Struktur der Bankwirtschaft, 1. Bölüm: Typologische Betrachtung der Banken. Nürnberg 1972, s. 143.
- (6) bkz. Reuber, G.L., et al.: Private Foreign Investment in Development. Oxford 1973, s. 136, 239, Tablo 5.1, A.5, A.6.
(Agarwal, J.P.: Bedeutung und Determinanten auslaendischer Direktinvestitionen in Entwicklungslaendern. Die Weltwirtschaft'da, 1976, H.1, s. 174..) 'daki gözlem bunun aksine olarak yabancı direkt yatırımların oranının ortalama olarak önemli tesis ülkelerinde de brüt mal kapitali oluşumunun ancak % 5 'ine eriştiğini belirtir; zira yabancı direkt yatırımların kalkınma politikasıyla ilgili önemi, ancak bu yatırımların kalkınmakta olan ülkeler üzerine yaptığı bağlantı ve teşvik tesiri birlikte nazarı itibare alınırsa doğruca bilinebilir.
- (7) bkz. "Deklaration über die Errichtung einer neuen Weltwirtschaftsordnung", Paragraf II 2e Faaliyet Programı; BMZ, Materialien zur Entwicklungspolitik No. 45'den iktibas, Bonn, Mayıs 1974.
- (8) Önemli durumların anlatımı U.S. Department of State Report on Nationalization, Expropriation, and Other Takings of U.S. and Certain Foreign Property since 1960'da verilmektedir: International Legal Materials, Cilt XI, 1972, s. 84'de. — bkz. Ayrıca Williams, M.L.: The Extent and Significance of the Nationalization of Foreign-owned Assets in Developing Countries 1956-1972.: Oxford Economic Papers, N.S. Cilt. 27 (1975) No.2.s.2 60...'da.
- (9) "Charta der wirtschaftlichen Rechte und Pflichten der Staaten", Başlık II, madde 2, BMZ, Materialien zur Entwicklungspolitik No. 49, Bonn, Haziran 1975'dan iktibas.
- (10) bkz. Kraegenau, H.: Internationale Direktinvestitionen 1950-1973, Hamburg 1975, passim.
- (11) Juhl, P.: Zur Bewaeltigung politischer Investitionsrisiken in den Entwicklungslaendern-Das Konzept der "Free Investment Area". Die Weltwirtschaft, 1976, H.1, s.191'de.
- (12) bkz. Glismann, H.H., Juhl, P., Stecher, B.: Ökonomische Implikationen der "Neuen Weltwirtschaftsordnung". Kieler Diskussionsbeitraege No. 46, Kiel 1976, s. 39.
- (13) Juhl, P.: a.g.e., s. 192.

- (14) Yatırılan sermaye içine alınan teknolojiler kural olarak değiştirilemezler.
- (15) bkz. Glismann, H.H., Juhl, P., Stecher, B.: a.g.e., s. 40.
- (16) bkz. Bu konuya ilişkin olarak toplu şekilde Hahn, O.: Probleme der Kapitalerhaltung in Entwicklungslaendern. Deutsche Gesellschaft für Betriebswirtschaft (ed.), Wirtschaftlichkeit-Wettbewerb-Werterhaltung. Berlin 1966, s. 208..'de.
- (17) Hahn, O.: Investitionsschutz maddesi. Enzyklopaedisches Lexikon für das Geld-, Bank-, und Börsenwesen. Frankfurt am Main 1967, s. 858...'de; yine Jüttner, H.: Förderung und Schutz deutscher Direktinvestitionen in Entwicklungslaendern. Baden-Baden 1975.
- (18) bkz. Juhl, P.: a. fe., s. 193.
- (19) bkz. Jüttner, H.: a.g.e., s. 190. Çok uluslu bir yatırım koruma sigortası için IBRD, Multilateral Investment Insurance. A Staff Report, Washington D.C., 1962'ye de bkz.
- (20) Dünya Bankası Konversiyonunun çıkışı maliyet yönünden kapsamlı, esaslı tavizlerle mümkün oldu. bkz. Pirrung, J.: Die Schiedsgerichtsbarkeit nach der Weltbankübereinkommen für Investitions-stetigkeiten. Berlin 1972; yine Ryans, J.K., Baker, J.C.: The International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID)-ICSID and the Convention. Journal of World Trade Law, Cilt 10, No. 1, Ocak-Şubat 1976, s. 65...'de.
- (21) Bu konuyla ilgili olarak etraflıca bkz. Juhl, P.: a.g.e., s. 194.
- (22) Genel bir bakış için bkz. Jüttner, H.: a.g.e., s. 190.
- (23) Bu noktada klasik kredi kooperatiflerinin kurucuları teklif edilen "serbest yatırım bölgesi" "kurucularından" ayrılırlar. Reiffeisen ve Schulze-Delitzsch "idealist" olarak işlem yaparlarken, sanayileşmiş ülkeler böyle bir garanti bölgesi tesisinde kendi çıkarlarını da düşünerek işlem yaparlar; zira kanun ve politik sorumluluk bunları yurtdışında da vatandaşlarının servetlerini korumaya mecbur kılar ve politik yatırım risklerinin kaldırılmasıyla, dünya ekonomisiyle ilgili yapı değişikliğinin gerçekleştirilmesi kolaylaşır, bunun yararlarından da sanayileşmiş ve kalkınmakta olan ülkeler faydalanırlar.
- (24) bkz. Eschenburg, R.: Ökonomische Theorie der genossenschaftlichen Zusammenarbeit. Tübingen 1971, s. 68.
- (25) Alman yatırımcılarının, kalkınmakta olan ülkelerdeki sermaye yatırımları için, Federal Almanya Devleti garantilerini tüm diğer milli koruma ve teşvik tedbirlerine tercih etmeleri, buna delil olarak geçerli olabilir. bkz. Jüttner, H.: a.g.e., s. 157... et passim.
- (26) Müteselsil sorumlu'ğa hazır olmanın dayanağı; diğer kooperatif üyelerinin kredi kullanımını gözlemlemek için yerleştirme prensibiyle sunulan imkândı.
- (27) Bu konuyla ilgili olarak bkz. Schultz, R.: Genossenschaftswesen. Berlin 1970, s. 72.

Kendi imzanızla
paraya dönüştüreceğiniz
Emlak Kredi garantisi

**TEK
GEK**

**TÜRKİYE
EMLAK KREDİ
BANKASI**

"size avantaj sağlar"

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU YAYINLARI VE KURUMDAN SAĞLANACAK KİTAPLAR

- 1- Tarımsal Kalkınmada Kooperatifçilik VI. Türk Kooperatifçilik Kongresi'nde verilen Tebliğ ve Tartışmalar (2 cilt) 200.- TL
- 2- 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun Uygulanmasında Kooperatiflerin Durumu ve Sorunları VII. Türk Kooperatifçilik Kongresinde verilen Tebliğ ve Tartışmalar 300.- TL
- 3- Kooperatiflerin Ekonomik ve Sosyal Kalkınmasındaki Rolü ve VIII. Kongre Tebliğ ve Tartışmaları 300.- TL
- 4- Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler Karşısında Türkiye'de Kooperatifçilik Politikası IX. Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğleri 300.- TL
- 5- X. Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğleri 500.- TL
- 6- Az Gelişmiş Ülkelerin Ekonomik ve Toplumsal Kalkınmasında Kooperatiflerin Rolü 100.- TL
- 7- Kooperatifçilik Eğitimi 100.- TL
- 8- Dünya Kooperatifçiliğinden Örnekler 100.- TL
- 9- Çeşitli Ülkelerde Toprak Reformu Uygulamaları 100.- TL
- 10- Kooperatiflerde Muhasebe 100.- TL
- 11- Az Gelişmiş Ülkelerde Kooperatif ve Devlet 100.- TL
- 12- Kooperatif Şirketler 50.- TL
- 13- Kooperatifçilik ve İlkokul 50.- TL
- 14- Kooperatifler Kanunu ve Gerekçesi 50.- TL
- 15- Kooperatifçilik Bilgisi 100.- TL
- 16- Büyük Mağazacılık ve Tüketim Kooperatifçiliği 100.- TL
- 17- Kooperatifçilik ve Kooperatifçilikle İlgili Yayınlar Bibliyografyası 100.- TL
- 18- Türk Kooperatifçiliği Üzerine Düşünceler 120.- TL
- 19- Atatürk ve Türk Kooperatifçiliği 150.- TL
- 20- Kooperatiflerin Vergilendirilmesi ve Vergi Sorunları 150.- TL
- 21- Türkiye Ekonomisinde Tarımsal Amaçlı Kooperatifçilik İşletmeleri 350.- TL
- 22- Kooperatiflerin Dış Ticaret Açısından Milli Ekonomiye Katkıları 500.- TL
- 23- Köy Kalkınma Kooperatiflerinde Yönetim 150.- TL
- 24- Atatürk Kooperatifçilik ve Türk Kooperatifçilik Kurumu 200.- TL
- 25- The Co-operative Movement In Turkey And Its Expected Development 200.- TL
- 26- Co-operatives In Developing Countries And Turkish Experience 200.- TL
- 27- Çorlu İlçesi Seymen Köy Kalkınma Kooperatifinde Grup Tarımının Ekonomik Analizi 400.- TL
- 28- Vakıflar Tüzüğü 150.- TL
- 29- Karınca Dergisi Kooperatifçilik İlgili Bibliyografya 750.- TL
- 30- XI. Türk Kooperatifçilik Kongresi (Tebliğler) 1.000.- TL
- 31- XI. Turkish Co-operative Congress 1.000.- TL
- 32- Türkiye'de Kooperatiflerin Verimli Çalışmaları Açısından Yatay ve Dikey Bütünleşme Hareketleri 750.- TL
- 33- Tarımsal Üretimde Kooperasyon ve Türk Tarımına Uygulanabilir 1.600.- TL

DERGİLERİMİZ

- ÜÇ AYLIK KOOPERATİFÇİLİK DERGİSİ YILLIK ABONESİ 1.200.- TL
AYLIK KARINCA DERGİSİ YILLIK ABONESİ 2.400.- TL
ALTI AYLIK COOPERATION IN TURKEY DERGİSİ
YILLIK ABONESİ 1.000.- TL

NOT:ÖDEMELİ GÖNDERME USULÜ BAZI AKSAKLIKLAR NEDENİYLE
UYGULANMAMAKTADIR.

AYRICA: Satın alınacak kitapların bedelleri yekünuna 1 adet kitap olur ise 250.-TL listedeki kitapların yarısı olduğu takdirde 500.- TL, bütün kitaplar istendiği takdirde 1.000.- TL PTT masrafını ekleyip Kurumun "T.C. Ziraat Bankası Ankara - Kızılay Şubesi 630/4 sayılı hesabına" yatırılır ve bir mektupla Kuruma istenen kitaplar bildirilirse hemen adresinize postalanır.

ADRES : MİTHATPAŞA CADDESİ NO: 38/A YENİŞEHİR - ANKARA
TELEFON: 31 61 25 - 31 61 26

KOOPERATİFÇİLİK

Founded in 1931

Kooperatifçilik is the publication of the Turkish Co-operative Association, it is published four times a year. The subscription price to the review is \$ 4 a year, air mail included, Correspondance relating to the review should be sent to «Türk Kooperatifçilik Kurumu, Mithatpaşa Caddesi 38/A, Ankara - Turkey.»

The Turkish Co-operative Association assumes no responsibility for the views expressed by authors whose articles appear in Kooperatifçilik.

Proprietor on behalf of
The Turkish Co-operative Association
Hüsni POYRAZ

Editor - in - chief
Doç. Dr. Rasih DEMİRCİ

Editorial Board
Doç. Dr. Rasih DEMİRCİ

Doç. Dr. Orhan ARSLAN - İ.Ü. NASRATTINOĞLU
Halil BİLİCİ - Alâaddin KORKMAZ

Each issue of the review will contain some articles, research notes, communications book review, announcement and news notes on Co-operatives in English or French language. But the review is mainly issued for the Turkish readers. For that reason the contents will be mainly Turkish.

Managing Board

Hüsni POYRAZ	: President
Niyazi YÜKSEL	: Vice President
Turan TEKELİ	: Treasurer
Doç. Dr. Rasih DEMİRCİ	: Member
Doç. Dr. Celâl ER	: "
Dr. Şenal ERDOĞAN	: "
Aydın İMAMOĞLU	: "
Nafiz İMAMOĞLU	: "
Ayhan İNAL	: "
İrfan Ünver NASRATTINOĞLU	: "
Kâmil ÖZDEMİR	: "
Yrd. Doç. Dr. Atilla ÖZER	: "
Abdurrahman SAĞKAYA	: "
İ. Akın ŞEHİRLİOĞLU	: "
Mehmet Nedim YILMAZ	: "

BOARD OR AUDITORS

Turan TEKELİ	: President
Sezai YÖRÜK	: Member
Ömer Nafi GÜVENLİ	: "

T.C. ZİRAAT BANKASI'na

gelin

**tasarrufunuzla
ulusal
kalkınmaya
katılın**